JULKISASIAMIEHEN RATKAISUEHDOTUS
PAOLO MENGOZZI
19 päivänä syyskuuta 2013 [1]

Yhdistetyt asiat C-247/11 P ja C-253/11 P

Areva SA (C-247/11 P) sekä
Alstom SA,
T&D Holding SA, aiemmin Areva T&D Holding SA,
Alstom Grid SAS, aiemmin Areva T&D SA, ja
Alstom Grid AG, aiemmin Areva T&D AG (C-253/11 P)
vastaan

Euroopan komissio

Muutoksenhaku — Kilpailu — Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt — Kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden markkinat — Perusteluvelvollisuus — Puolustautumisoikeuksien loukkaaminen — Kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä toiminnasta vastuuseen joutuminen — Yhteisvastuu sakon maksamisesta — ”Tosiasiallinen” yhteisvastuu — Suhteellisuusperiaate ja yhdenvertaisen kohtelun periaate — Oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan

1. Nyt käsiteltävissä yhdistetyissä asioissa on kyse kahdesta valituksesta, joista toisen, asiassa C-247/11 P, on tehnyt Areva SA (jäljempänä Areva) ja joista toisen, asiassa C-253/11 P, ovat tehneet Alstom SA (jäljempänä Alstom) ja sen tytäryhtiöt T&D Holding SA, aiemmin Areva T&D Holding SA, Alstom Grid SAS, aiemmin Areva T&D SA, ja Alstom Grid AG, aiemmin Areva T&D AG (kaikista näistä yhtiöistä yhdessä käytetään jäljempänä myös ilmaisua valittajat). Molemmat valitukset on tehty yhdistetyissä asioissa T-117/07 ja T-121/07, Areva ym. vastaan komissio, 3.3.2011 annetusta unionin yleisen tuomioistuimen tuomiosta (jäljempänä valituksenalainen tuomio). [2] Tällä tuomiolla unionin yleinen tuomioistuin kumosi osittain päätöksen K(2006) 6762 lopullinen (jäljempänä riidanalainen päätös), [3] jossa Euroopan komissio oli todettuaan kilpailunvastaisen kartellin kaasueristeisten kytkinlaitteiden (jäljempänä GIS) [4] markkinoilla määrännyt seuraamuksia siihen osallistuneille yrityksille, ja muutti komission valittajille määräämiä sakkoja.

2. Esitän tämän ratkaisuehdotuksen samaan aikaan kuin ratkaisuehdotukseni yhdistetyissä asioissa C-231/11 P, C-232/11 P ja C-233/11 P, komissio vastaan Siemens Österreich ym., [5] jotka koskevat samaa kartellia ja samaa komission päätöstä. Koska tietyt nyt esillä olevissa asioissa käsiteltävät kysymykset ovat ainakin osittain päällekkäisiä kyseisissä asioissa tarkasteltujen kysymysten kanssa, viittaan näissä asioissa antamani ratkaisuehdotuksen asiaa koskeviin kohtiin aina, kun se on tarkoituksenmukaista.

1 — Alkuperäinen kieli: ranska.

2 — Kok., s. II-633.

3 — EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kytkinlaitteet) 24.1.2007 tehty komission päätös.

4 — Kaasueristeisiä kytkinlaitteita käytetään ohjaamaan energian virtausta sähköverkoissa. Ne ovat raskaita sähkölaitteita, joita käytetään toimintavalmiiden sähköasemien pääasiallisina komponentteina. Ks. valituksenalaisen tuomio 2–5 kohta.

5 — Näissä asioissa tehdyt kolme valitusta koskevat yhdistetyissä asioissa T-122/07-T-124/07, Siemens Österreich ym. v. komissio, 3.3.2011 annettua unionin yleisen tuomioistuimen tuomiota (Kok., s. II-793).

I Tosiseikat

A *Valittajat*

3. Asian C-247/11 P valittaja Areva on ydinenergia-alalla toimivan konsernin emoyhtiö.

4. Asian C-253/11 P ensimmäinen valittaja Alstom on eri aloilla, muun muassa sähkön siirto- ja jakelualalla, toimivan teollisuuskonsernin emoyhtiö.

5. Alstom-konsernin koko sähkön siirto- ja jakelualan toiminta luovutettiin 8.1.2004 konsernille, jonka emoyhtiö on Areva. Areva-konsernin GIS-alan toimintaa harjoittivat 9.1 ja 11.5.2004 (komission riidanalaisessa päätöksessä toteama kilpailusääntöjen rikkomisen päättymispäivä) välisenä aikana Areva T&D SA ja Areva T&D AG,[6] jotka ovat Areva T&D Holding SA:n, jonka Areva omisti kokonaan, kokonaan omistamia tytäryhtiöitä (jäljempänä yhdessä Arevan entiset tytäryhtiöt).

6. Unionin yleisessä tuomioistuimessa käydyn suullisen käsittelyn lopullisen päättymisen jälkeen Areva luovutti 7.6.2010 koko sähkön siirto- ja jakelualan toimintansa. Erityisesti Alstom otti vastatakseen siirtoalan toiminnasta. Tämän yrityskaupan seurauksena Areva T&D Holding SA muutti toiminimekseen T&D Holding SA – toinen valittaja asiassa C-253/11 P –, Areva T&D SA:sta tuli Alstom Grid SAS – kolmas valittaja asiassa C-253/11 P – ja Areva T&D AG:stä tuli Alstom Grid AG – neljäs valittaja asiassa C-253/11 P. Alstomia ja sen nykyisiä tytäryhtiöitä T&D Holding SA:ta, Alstom Grid SAS:ää ja Alstom Grid AG:tä, eli valittajia asiassa C-253/11 P, kutsutaan yhdessä jäljempänä Alstom-konsernin yhtiöiksi.

B *Riidanalainen päätös ja valituksenalainen tuomio*

7. Komissio teki 24.1.2007 riidanalaisen päätöksen, jossa se totesi, että GIS-alalla toimi kilpailunvastainen kartelli, jolla siihen osallistuneet yritykset olivat sopineet muun muassa markkinoiden maailmanlaajuisesta jakamisesta,[7] hintojen vahvistamisesta ja arkaluonteisten tietojen vaihtamisesta. Komissio totesi myös, että kartelli oli toiminut 15.4.1988 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona. Erityisesti se totesi käsiteltävien asioiden valittajien vastuun[8] ja määräsi niille tällä perusteella sakkoja.[9]

6 — Areva T&D SA vastaa yhtiötä Alstom T&D SA, ja tässä menettelyssä Areva T&D AG vastaa yhtiötä Alstom T&D AG (ks. riidanalaisen päätöksen 21 ja 23 perustelukappale ja valituksenalaisen tuomion 59 kohta). Ennen Alstom-konsernin sähkön siirto- ja jakelualan toiminnan luovutusta 8.1.2004 nämä kaksi yhtiötä osallistuivat riidanalaisessa päätöksessä todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen Alstom-konsernin yhteydessä (ks. riidanalaisen päätöksen 331 perustelukappale).

7 — Valituksenalaisen tuomion 29–32 kohdasta ilmenee, että kartelliin osallistuneet eri yritykset olivat muun muassa maailmanlaajuisesti yhteensovittaneet GIS-hankkeita koskevien sopimusten tekemisen – tiettyjä markkinoita lukuun ottamatta – sovittujen sääntöjen mukaan, voidakseen muun muassa pitää voimassa kiintiöitä, jotka heijastivat suurelta osin niiden arvioituja historiallisia markkinaosuuksia.

8 — Erityisesti riidanalaisen päätöksen 1 artiklan b, c, d ja f alakohdasta ilmenee, että komissio on todennut Alstomin osallistuneen kartelliin ajanjaksona 15.4.1988–8.1.2004, Arevan ja Areva T&D Holding SA:n (josta on tullut T&D Holding SA) ajanjaksona 9.1.–11.5.2004, Areva T&D AG:n ajanjaksona 22.12.2003–11.5.2004 ja Areva T&D SA:n ajanjaksona 7.12.1992–11.5.2004.

9 — Alstomille on määrätty riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b alakohdassa erikseen 11 475 000 euron suuruinen sakko. Saman päätöksen 2 artiklan c alakohdan mukaan Alstom tuomitaan maksamaan 53 550 000 euron suuruinen sakko yhteisvastuullisesti Areva T&D SA:n kanssa, ja tästä määrästä Areva T&D SA:n on maksettava 25 500 000 euroa yhteisvastuullisesti Arevan, Areva T&D Holding SA:n ja Areva T&D AG:n kanssa.

8. Valittajat nostivat riidanalaisesta päätöksestä kanteet unionin yleisessä tuomioistuimessa, joka antoi 3.3.2011 valituksenalaisen tuomion. Valituksenalaisessa tuomiossa unionin yleinen tuomioistuin kumosi osittain riidanalaisen päätöksen [10] ja määräsi täyttä harkintavaltaansa käyttäen seuraavat sakot todetuista kilpailusääntöjen rikkomisista:

— Alstom: 10 327 500 euroa

— Alstom: 48 195 000 euroa yhteisvastuullisesti Areva T&D SA:n kanssa, ja Areva T&D SA:n on maksettava 20 400 000 euroa sen maksettavaksi tuomitusta määrästä yhteisvastuullisesti Areva T&D AG:n, Arevan ja Areva T&D Holding SA:n kanssa. [11]

9. Unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi kanteet muilta osin.

II Oikeudenkäyntimenettely unionin tuomioistuimessa ja asianosaisten vaatimukset

10. Areva toimitti 24.5.2011 unionin tuomioistuimen kirjaamoon valituksen asiassa C-247/11 P. Alstom-konsernin yhtiöt toimittivat 25.5.2011 unionin tuomioistuimen kirjaamoon valituksen asiassa C-253/11 P. Sekä Areva että Alstom-konsernin yhtiöt vaativat unionin tuomioistuinta kumoamaan valituksenalaisen tuomion. Jos unionin tuomioistuin katsoo, että asia voidaan ratkaista lopullisesti, ne vaativat ensisijaisesti riidanalaisen päätöksen 1 artiklan c alakohdan ja 2 artiklan c alakohdan ja 1 artiklan b, d, e ja f alakohdan ja 2 artiklan b ja c alakohdan kumoamista ja toissijaisesti niille määrätyn sakon huomattavaa alentamista sekä molemmissa tapauksissa komission velvoittamista korvaamaan oikeudenkäyntikulut. Jos unionin tuomioistuin katsoo, ettei asiaa voida ratkaista, valittajat vaativat, että asia palautetaan toisen unionin yleisen tuomioistuimen jaoston käsiteltäväksi ja että oikeudenkäyntikuluista päätetään myöhemmin. Komissio vaatii, että unionin tuomioistuin hylkää valitukset ja velvoittaa valittajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

11. Unionin tuomioistuimen presidentin 20.7.2011 antamalla määräyksellä asiat C-247/11 P ja C-253/11 P yhdistettiin kirjallista ja suullista käsittelyä sekä tuomion antamista varten.

12. Valitusta käsiteltiin unionin tuomioistuimessa aluksi kirjallisesti ja sitten 2.5.2013 pidetyssä istunnossa.

III Valitusten tarkastelu

13. Vaatimustensa tueksi Areva vetoaa asiassa C-247/11 P neljään valitusperusteeseen ja Alstom-konsernin yhtiöt vetoavat asiassa C-253/11 P viiteen valitusperusteeseen. On syytä aloittaa tarkastelemalla viimeksi mainittujen esittämää ensimmäistä valitusperustetta.

10 — Valituksenalaisessa tuomiossa unionin yleinen tuomioistuin kumosi riidanalaisen päätöksen 2 artiklan b ja c alakohdan ja totesi, että komissio oli loukannut suhteellisuusperiaatetta sekä yhdenvertaisen kohtelun tai syrjintäkiellon periaatetta korottaessaan yhtiöille määrättyjen sakkojen perusmääriä sen raskauttavan olosuhteen perusteella, että ne olivat toimineet rikkomisen johtajana. Ks. erityisesti valituksenalaisen tuomion 317 kohta.

11 — Ks. valituksenalaisen tuomion 323 kohta ja tuomiolauselman 3 kohta.

A *Alstom-konsernin yhtiöiden ensimmäinen valitusperuste, joka koskee SEUT 296 artiklan rikkomista*

14. Ensimmäisessä valitusperusteessaan, joka jakautuu kahteen osaan, Alstom-konsernin yhtiöt väittävät, että unionin yleinen tuomioistuin on rikkonut SEUT 296 artiklaa katsoessaan, että riidanalainen päätös oli riittävästi perusteltu.[12] Tämän valitusperusteen ensimmäinen osa kohdistuu riidanalaisen päätöksen perusteluihin, jotka koskevat Alstomin saattamista vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksolta 7.12.1992–8.1.2004 Alstom T&D SA:n ja Alstom T&D AG:n[13] emoyhtiönä. Toinen osa koskee kyseisen päätöksen perusteluja sakon määräämisestä yhteisvastuullisesti Alstomille ja Areva T&D SA:lle.

1. Alstom-konsernin yhtiöiden ensimmäisen valitusperusteen ensimmäinen osa

a) Asianosaisten lausumat

15. Ensimmäisen valitusperusteensa ensimmäisessä osassa, joka kohdistuu valituksenalaisen tuomion 90–99 kohtaan, Alstom-konsernin yhtiöt väittävät ennen kaikkea, että unionin yleisen tuomioistuimen olisi täytynyt pitää riidanalaisen päätöksen perusteluja puutteellisina siltä osin kuin komissio ei ollut ottanut kantaa niihin väitteisiin ja todisteisiin, jotka Alstom oli esittänyt väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 90–150 kohdassa osoittaakseen, että Alstomin tytäryhtiöihinsä käyttämää ratkaisevaa vaikutusvaltaa koskevasta olettamasta (jäljempänä myös pääomaomistukseen perustuva olettama) huolimatta nämä tytäryhtiöt päättivät rikkomisajankohtana markkinakäyttäytymisestään emoyhtiöönsä nähden itsenäisesti. Riidanalaisessa päätöksessä ei esitetä mitään perustelua, jonka avulla voitaisiin ymmärtää, miksi Alstomin esittämillä todisteilla ei olisi todistusarvoa, vaikka kyse on tämän päätöksen systematiikan kannalta olennaisista todisteista, joiden hylkääminen olisi edellyttänyt erityisen yksityiskohtaisia ja huolellisia perusteluja.

16. Alstom-konsernin yhtiöt väittävät lisäksi, että unionin yleinen tuomioistuin on ottanut riidanalaisen päätöksen huomioon vääristyneellä tavalla erityisesti valituksenalaisen tuomion 95 kohdassa, sillä kyseisen päätöksen 345–347 perustelukappaleessa ei esitetä minkäänlaista yhteenvetoa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen 90–150 kohdasta. Lisäksi unionin yleinen tuomioistuin on tyytynyt siihen, että komissio on hylännyt Alstomin esittämät todisteet tukeutumalla kolmannen osapuolen eli Arevan esittämiin todisteisiin.

17. Komissio vaatii Alstom-konsernin yhtiöiden väitteiden hylkäämistä.

b) Asian tarkastelu

18. Aluksi on huomattava, että SEUT 296 artiklan mukainen perusteluvelvollisuus on olennainen menettelymääräys, joka on erotettava perustelujen paikkansapitävyydestä, koska viimeksi mainittu koskee riidanalaisen toimen aineellista lainmukaisuutta.[14]

12 — On huomattava, että vaikka tässä valitusperusteessa Alstom-konsernin yhtiöt esittävät muun muassa väitteen SEUT 296 artiklan rikkomisesta, käsiteltävässä tapauksessa on sovellettava EY 253 artiklaa, sillä riidanalainen päätös on tehty ennen Lissabonin sopimuksen voimaantuloa. Tällä ei kuitenkaan ole vaikutusta, sillä tässä asiassa riitautettujen unionin toimien perusteluihin ei kohdistu EY 253 artiklan yhteydessä erilaisia oikeudellisia vaatimuksia kuin SEUT 296 artiklan toista kohtaa sovellettaessa. Tämä väite on näin ollen ymmärrettävä siten, että sillä tarkoitetaan EY 253 artiklan rikkomista. Ks. tältä osin asia C-439/11 P, Zigler v. komissio, tuomio 11.7.2013, 113 kohta. Koska tällä ei ole mitään vaikutusta käsiteltävään tapaukseen, viittaan tässä ratkaisuehdotuksessa kuitenkin kyseisen sopimuksen uuteen numerointiin eli SEUT 296 artiklaan.

13 — Näistä yhtiöistä on tullut Areva T&D SA (josta on sittemmin tullut Alstom Grid SAS) ja Areva T&D AG (josta on sittemmin tullut Alstom Grid AG). Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 6 kohta sekä alaviite 6.

14 — Ks. mm. asia C-521/09 P, Elf Aquitaine v. komissio, tuomio 29.9.2011 (Kok., s. I-8947, 146 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) ja em. asia Ziegler v. komissio, tuomion 114 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

19. SEUT 296 artiklan mukainen perusteluvelvollisuus määräytyy kyseisen toimenpiteen luonteen mukaan, ja näistä perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmettävä riidanalaisen toimenpiteen tehneen toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt ja että toimivaltainen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden. Erityisesti yksittäistapauksia koskevien päätösten osalta tällaisten päätösten perustelemista koskevan velvollisuuden tarkoitus on paitsi antaa toimivaltaiselle tuomioistuimelle mahdollisuus tutkia päätöksen laillisuus myös antaa niille, joita päätös koskee, riittävät tiedot sen arvioimiseksi, onko päätös mahdollisesti virheellinen siten, että sen pätevyys voidaan riitauttaa. [15]

20. Toisaalta perusteluvelvollisuuden täyttymistä on arvioitava asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella, joita ovat muun muassa toimenpiteen sisältö, esitettyjen perustelujen luonne ja se tarve, joka niillä, joille toimenpide on osoitettu tai joita se koskee suoraan ja erikseen, voi olla saada selvennystä tilanteeseen. Perusteluissa ei tarvitse esittää kaikkia asiaan liittyviä tosiseikkoja ja oikeudellisia seikkoja koskevia yksityiskohtia, sillä tutkittaessa sitä, täyttävätkö toimenpiteen perustelut SEUT 296 artiklan vaatimukset, on otettava huomioon sen sanamuodon lisäksi myös asiayhteys ja kaikki asiaa koskevat oikeussäännöt. [16]

21. Vaikka komission on SEUT 296 artiklan perusteella mainittava ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joihin päätös perustuu, sekä ne oikeudelliset näkökohdat, joiden vuoksi se on tehnyt päätöksensä, tässä määräyksessä ei edellytetä, että komissio käsittelee päätöksessään kaikki ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joita on käsitelty hallinnollisessa menettelyssä. [17]

22. Erityisesti silloin, kun – kuten tässä tapauksessa – unionin kilpailusääntöjen soveltamispäätös koskee useita adressaatteja ja vastuuseen saattamista tietystä kilpailusääntöjen rikkomisesta, siihen on sisällyttävä riittävät perustelut kunkin adressaatin ja erityisesti niiden adressaattien osalta, joiden tämän päätöksen mukaan on katsottava olevan rikkomisesta vastuussa. Tytäryhtiönsä toiminnasta vastuussa olevaksi katsotun emoyhtiön osalta tällaisen päätöksen on siis lähtökohtaisesti sisällettävä yksityiskohtaiset perustelut, joiden nojalla tämän yhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta. [18]

23. Siltä osin kuin on erityisesti kyse komission sellaisesta päätöksestä, jossa tiettyjen adressaattien osalta tukeudutaan *yksinomaisesti* ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevaan olettamaan, komissio on joka tapauksessa velvollinen ilmoittamaan riittävät syyt siihen, miksi ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joihin on vedottu, eivät ole riittäneet kumoamaan ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevaa olettamaa, koska muuten tämä olettama muodostuu todellisuudessa sellaiseksi, ettei se ole kumottavissa. [19]

15 — Ks. mm. em. asia Ziegler v. komissio, tuomion 115 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

16 — Ks. mm. em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 150 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja em. asia Ziegler v. komissio, tuomion 116 kohta.

17 — Asia C-338/00 P, Volkswagen v. komissio, tuomio 18.9.2003 (Kok., s. I-9189, 127 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

18 — Ks. em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 151 ja 152 kohta ja yhdistetyt asiat C-628/10 P ja C-14/11 P, Alliance One International ja Standard Commercial Tobacco v. komissio ja komissio v. Alliance One International ym., tuomio 19.7.2012, 75 kohta.

19 — Ks. em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 153 kohta ja asia C-495/11 P, Total ja Elf Aquitaine v. komissio, määräys 13.9.2012, 49 kohta. Kursivointi tässä. Komission velvollisuus perustella päätöksensä tältä osin perustuu muun muassa mainitun olettaman luonteeseen sellaisena kumottavissa olevana olettamana, jonka kumoaminen edellyttää asianomaisilta näytön esittämistä asianomaisten yhtiöiden välisistä taloudellisista, organisatorisista ja oikeudellisista yhteyksistä.

24. Käsiteltävässä asiassa on heti alkuun todettava, kuten riidanalaisen päätöksen 349 perustelukappaleesta ja valituksenalaisen tuomion 91 kohdasta käy nimenomaisesti ilmi, että komissio on perustanut Alstomin vastuun ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaan olettamaan luopumatta kuitenkaan arvioimasta myös kyseisen päätöksen 350–356 perustelukappaleessa esittämiään tiettyjä muita olennaisia seikkoja. Katsoessaan Alstomin olevan vastuussa komissio ei siten ole tukeutunut *yksinomaisesti* ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskevaan olettamaan, vaan se on pikemminkin käyttänyt tätä olettamaa yhdistettynä muihin todisteisiin. [20]

25. Erityisesti komissio selosti kyseisissä riidanalaisen päätöksen perustelukappaleissa, että konsernin, jonka emoyhtiö Alstom oli, toimintarakenne oli organisoitu siten, että tytäryhtiöiden GIS-alan toiminnassa ratkaisevaa vaikutusvaltaa käyttävät johtajat olivat raportointivelvollisia Alstomille. [21] Komissio totesi myös, että emoyhtiön ja tytäryhtiöiden johtajilla oli ollut useita päällekkäisiä tehtäviä, kuten sähkön siirto- ja jakelualan ylimmällä johtajalla, joka oli varmasti käyttänyt ratkaisevaa vaikutusvaltaa konsernin GIS-alan toimintaan ja joka oli Alstomin johtokunnan jäsen. [22] Tämän jälkeen se totesi, että asiakirja-aineistoon sisältyi todisteita, jotka osoittivat kartellin yhteydessä Alstom-konsernin edustajiksi yksilöityjen henkilöiden voineen säännönmukaisesti tehdä oikeudellisia sitoumuksia emoyhtiön puolesta. [23] Lisäksi komissio katsoi, että kun otettiin huomioon Ranskan Conseil de la concurrencen vuonna 1988 Alstomille määräämä huomattava sakko, oli epätodennäköistä, että emoyhtiön johtajat eivät olisi pitäneet vastuuta kilpailusääntöjen rikkomisesta merkittävänä riskinä. [24] Komissio toi myös esille, että emoyhtiö hyväksyi GIS-sähköasemiin liittyvät tarjoussuunnitelmat, jotka ylittivät tietyn raja-arvon tai sisälsivät tiettyjä merkittäviä riskejä konsernille. [25]

26. Näiden riidanalaisessa päätöksessä nimenomaisesti selostettujen seikkojen vuoksi en ymmärrä, miten olisi mahdollista väittää, kuten Alstom-konsernin yhtiöt esittävät, että unionin yleisen tuomioistuimen olisi pitänyt katsoa komission menetelleen virheellisesti sen vuoksi, ettei se ollut esittänyt 18–23 kohdassa mainittuun oikeuskäytäntöön perustuvien vaatimusten mukaisia yksityiskohtaisia perusteluja Alstomin saattamiselle vastuuseen kyseessä olevasta kilpailusääntöjen rikkomisesta.

27. Alstom esitti hallintomenettelyssä komissiolle useita väitteitä, joilla se pyrki osoittamaan, ettei se ollut käyttänyt tytäryhtiöissään ratkaisevaa vaikutusvaltaa. [26] Kuten Alstom-konsernin yhtiöt toteavat ja kuten myös unionin yleinen tuomioistuin myöntää valituksenalaisen tuomion 98 kohdassa, on totta, ettei riidanalaisesta päätöksestä käy nimenomaisesti ilmi, että komissio olisi käsitellyt yksitellen kaikkia näitä Alstomin sille esittämiä väitteitä.

20 — Ks. em. yhdistetyt asiat Alliance One International ja Standard Commercial Tobacco v. komissio ja komissio v. Alliance One International ym., tuomion 49 kohta ja julkisasiamies Sharpstonin asiassa C-50/12 P, Kendrion v. komissio, 30.5.2013 antama ratkaisuehdotus (43 kohta, vireillä unionin tuomioistuimessa).

21 — Riidanalaisen päätöksen 353 perustelukappale.

22 — Riidanalaisen päätöksen 355 perustelukappale.

23 — Riidanalaisen päätöksen 355 perustelukappale.

24 — Riidanalaisen päätöksen 351 perustelukappale.

25 — Riidanalaisen päätöksen 350 perustelukappale.

26 — Väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 90–150 kohdassa Alstom esitti perusteluja erityisesti seuraavista seikoista: i) konsernin hajautettu rakenne ja sähkön siirto- ja jakelualan itsenäisyys, ii) sisäinen toiminta ja päätöksenteko sähkön siirto- ja jakelualalla, iii) Alstom-yhtiön rajoitettu toimiala, iv) Alstomin kaupallisen vaikutusvallan puuttuminen sähkön siirto- ja jakelualan oikeudellisten yksiköiden tarjouksiin, v) se, ettei Alstomin hallituksessa käyty lainkaan keskusteluja sähkön siirto- ja jakelualan liiketoimintastrategiasta, sekä vi) se, että kilpailusääntöjen rikkomiset jatkuivat sen jälkeen, kun sähkön siirto- ja jakelualan toiminta oli luovutettu Arevalle.

28. Kyseisestä päätöksestä ilmenee kuitenkin, että komissio ei suinkaan ole jättänyt näitä väitteitä huomiotta vaan se on tehnyt niiden asiasisällöstä kokonaisarvioinnin [27] ja samalla esittänyt edellä 25 kohdasta ilmenevällä tavalla yksityiskohtaiset perustelut syistä, jotka ovat yhdistettynä pääomaomistukseen perustuvaan olettamaan saaneet sen katsomaan, että Alstom käytti tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöissään.

29. Kuten olen jo todennut edellä 19–21 kohdassa, oikeuskäytännön mukaan komissiolla ei ole perusteluvelvollisuuden noudattamiseksi velvollisuutta mainita erikseen kaikkia asianosaisten hallinnollisen menettelyn kuluessa esille tuomia perusteluja, kunhan päätös on perusteltu niin, että asianosaiset saavat tietää päätöksen syyt, ja erityisesti tytäryhtiönsä toiminnasta vastuussa olevaksi katsotun emoyhtiön osalta tällaisen päätöksen on sisällettävä yksityiskohtaiset perustelut, joiden nojalla tämän yhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta.

30. On varmasti yleisesti toivottavaa, että komissio mainitsee jäsennellysti ja yksityiskohtaisesti perustelut ja tosiseikat ja oikeudelliset seikat, jotka asianosaiset ovat esittäneet hallinnollisen menettelyn aikana, erityisesti ne, jotka on esitetty sen osoittamiseksi, ettei emoyhtiö ole käyttänyt tytäryhtiössä ratkaisevaa vaikutusvaltaa. Nyt käsiteltävän kaltaisessa tapauksessa, jossa komissio ei ole tukeutunut *yksinomaisesti* pääomaomistukseen perustuvaan olettamaan katsoessaan emoyhtiön olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta vaan se on nimenomaisesti arvioinut muita asian kannalta merkityksellisiä seikkoja, komission on mielestäni syytä tutkia ja arvioida esitettyjä perusteluja ja todisteita kokonaisvaltaisesti – kuten se on tehnyt tässä tapauksessa – edellyttäen, että päätös on perusteltu niin, että asianosainen eli emoyhtiö saa tietää perusteet lopulta tehdylle päätökselle, tässä tapauksessa päätökselle saattaa se vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomisesta.

31. Totean vielä, että Alstom-konsernin yhtiöt eivät ole selittäneet, miltä osin riidanalaisen päätöksen puutteellisiksi väitetyt perustelut ovat estäneet niitä puolustamasta tehokkaasti oikeuksiaan unionin yleisessä tuomioistuimessa tai estäneet tätä tuomioistuinta tutkimasta päätöksen laillisuutta. Unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 93–97 kohdassa suorittama yksityiskohtainen tarkastelu Alstomin väitteistä, joilla pyritään kumoamaan ratkaisevaa vaikutusvaltaa koskeva olettama, osoittaa pikemminkin, että Alstom on voinut tehokkaasti puolustaa oikeuksiaan unionin yleisessä tuomioistuimessa ja että tämä tuomioistuin on voinut tutkia riidanalaisen päätöksen laillisuuden. [28]

32. Edellä esitetyn perusteella katson, että unionin yleinen tuomioistuin ei ole jättänyt huomiotta komission perusteluvelvollisuuden laajuutta, sellaisena kuin se on hyväksytty oikeuskäytännössä, ja että se ei ole tehnyt oikeudellista virhettä katsoessaan, että riidanalainen päätös oli riittävästi perusteltu siltä osin kuin Alstomin on katsottu olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistumisesta ajanjaksona 7.12.1992–8.1.2004. Tätä päätelmää ei voida horjuttaa Alstom-konsernin yhtiöiden esittämillä muilla perusteluilla.

27 — Aiemmin mainitun oikeuskäytännön perusteella tässä ei ole tarpeen vertailla yksityiskohtaisesti väitetiedoksiantoon annetussa vastauksessa esitettyjä väitteitä (ks. edellinen alaviite) ja riidanalaista päätöstä, ja totean näin ollen, että väite konsernin organisaatiorakenteesta ja sähkön siirto- ja jakelualan itsenäisyydestä mainitaan riidanalaisen päätöksen 347 perustelukappaleessa ja on hylätty kyseisen päätöksen 353 ja 355 perustelukappaleessa. Viittauksia kysymykseen sisäisestä toiminnasta ja päätöksenteosta sähkön siirto- ja jakelualalla sisältyy sekä 346 perustelukappaleeseen (tarjoussuunnitelmien hyväksyminen) että 347 perustelukappaleeseen (tiettyjen päätösten säilyttäminen emoyhtiöllä). Väitteellä siitä, että koska Alstom-yhtiön toimiala rajoittui osakkeiden omistamiseen ja hallintaan, se ei voinut toimia GIS-alalla, ei ole käsiteltävän tapauksen olosuhteissa merkitystä, ja komissio saattoi näin ollen implisiittisesti hylätä sen, koska se, ettei emoyhtiö toimi kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevilla markkinoilla, ei ole ratkaisevaa ratkaisevan vaikutusvallan käyttämisen kannalta (ks. vastaavasti asia T-168/05, Arkema v. komissio, tuomio 30.9.2009) ja koska tytäryhtiöön ratkaisevaa vaikutusvaltaa käyttänyt henkilö voidaan saattaa vastuuseen tytäryhtiön toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, vaikka tämä henkilö ei harjoita omaa taloudellista toimintaa (asia C-440/11 P, komissio v. Stichting Administratiekantoor Portielje, tuomio 11.7.2013, 43 ja 44 kohta). Väitteistä, joiden mukaan tytäryhtiöiden liiketoimintapolitiikkaan ei ole vaikutettu (eikä siitä ole keskusteltu), on todettava, että se, onko emoyhtiöllä määräysvaltaa tytäryhtiön markkinakäyttäytymiseen, ei riipu yksinomaan siitä, kuka määrittää sen liiketoimintapolitiikan suppeassa merkityksessä (ks. tältä osin asia C-501/11 P, Schindler Holding ym. v. komissio, tuomio 18.7.2013, julkisasiamies Kokottin ratkaisuehdotuksen 109 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen), ja että komissio on tässä tapauksessa katsonut, että kaikki emoyhtiön ja tytäryhtiöiden taloudellisia, organisatorisia ja oikeudellisia suhteita koskevat seikat riittivät osoittamaan emoyhtiön vaikutusvallan niiden markkinakäyttäytymiseen.

28 — Asia C-421/11 P, Total ja Elf Aquitaine v. komissio, määräys 7.2.2012, 57 kohta ja em. asia Total ja Elf Aquitaine v. komissio, määräys 13.9.2012, 50 kohta.

33. Edellä mainitussa asiassa Elf Aquitaine vastaan komissio annetusta tuomiosta, johon Alstom-konsernin yhtiöt viittaavat ja jossa unionin tuomioistuin kumosi yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomion komission perusteluvelvollisuuden laiminlyönnin vuoksi, on todettava, että toisin kuin tuossa asiassa kyseessä olleessa tilanteessa, nyt käsiteltävässä tapauksessa Alstom-konsernin yhtiöt eivät ole saaneet komission ensimmäistä päätöstä, jossa tämä on tavanomaista lähestymistapaansa muuttaen tukeutunut ainoastaan emoyhtiön tytäryhtiössä käyttämää ratkaisevaa vaikutusvaltaa koskevaan olettamaan saattaakseen emoyhtiön vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomisesta. Nämä yhtiöt eivät näin ollen voi vedota käsiteltävässä asiassa kyseisessä tuomiossa omaksuttuun ratkaisuun.

34. Väite, jonka mukaan unionin yleinen tuomioistuin olisi ottanut riidanalaisen päätöksen vääristyneellä tavalla huomioon todetessaan valituksenalaisen tuomion 95 kohdassa, että päätöksen 345–347 perustelukappaleessa esitetään yhteenveto Alstomin väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 90–150 kohdasta, on mielestäni tehoton ja joka tapauksessa perusteeton. Se on tehoton, sillä vaikka unionin yleinen tuomioistuin olisi tehnyt tältä osin virheen, se ei muuttaisi edellisiin kohtiin perustuvaa toteamusta, jonka mukaan komissio on perustellut oikeudellisesti riittävällä tavalla Alstomin saattamisen vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomisesta. Se on perusteeton, sillä – kuten olen jo todennut – todellisuudessa komissio on käsitellyt Alstomin sille esittämien väitteiden asiasisältöä. [29]

35. Väitteestä, jonka mukaan komissio on tukeutunut kolmannen osapuolen esittämiin todisteisiin, on todettava, ettei unionin oikeudessa ole yhtään sääntöä, joka estäisi komissiota käyttämästä, tietysti puolustautumisoikeuksia kunnioittaen, tällaisia todisteita, jos niillä on asian kannalta merkitystä. Mielestäni on selvää, että koska Areva oli ostanut Alstomilta kartelliin osallistuneet tytäryhtiöt, sillä saattoi olla merkityksellisiä tietoja näiden tytäryhtiöiden toiminnasta myyntiä edeltävältä ajalta. Alstom-konsernin yhtiöt eivät ole täsmentäneet, mitkä todisteet ne kyseenalaistavat, ja vielä vähemmän ne väittävät, että nämä todisteet olisi otettu huomioon vääristyneellä tavalla.

36. Kaiken edellä esitetyn perusteella ensimmäisen valitusperusteen ensimmäinen osa on mielestäni hylättävä.

2. Alstom-konsernin yhtiöiden ensimmäisen valitusperusteen toinen osa

37. Ensimmäisen valitusperusteen toisessa osassa, joka koskee valituksenalaisen tuomion 200 kohtaa, Alstom-konsernin yhtiöt arvostelevat unionin yleistä tuomioistuinta siitä, että sen mukaan komissio saattoi perustellusti olla esittämättä perusteita sille, että kahdelle yhtiölle, jotka eivät muodostaneet taloudellista yksikköä päätöksen tekopäivänä, voidaan määrätä yhteisvastuullisesti sakko. Erityisesti ne arvostelevat unionin yleistä tuomioistuinta siitä, että se ei ole kyseisessä 200 kohdassa katsonut komission menetelleen virheellisesti, kun se ei ollut erikseen perustellut sitä, että se oli määrännyt Alstomin ja Areva T&D SA:n (josta on tullut Alstom Grid SAS) maksamaan yhteisvastuullisesti sakon, vaikka ne eivät muodostaneet enää yhtä yritystä riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana.

38. Katson tältä osin, että unionin yleinen tuomioistuin saattoi tässä tapauksessa oikeudellista virhettä tekemättä olla katsomatta komission menetelleen virheellisesti, kun se ei ollut erikseen perustellut päätöstä sakon määräämisestä yhteisvastuullisesti Alstomille ja Areva T&D SA:lle ajanjaksolta, jona ne muodostivat yhden ainoan yrityksen.

29 — Ks. edellä alaviitteet 26 ja 27.

39. Olen jo edellä 20 ja 21 kohdassa tuonut esille, että oikeuskäytännön mukaan SEUT 296 artiklassa ei edellytetä, että komissio käsittelee päätöksessään kaikki ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joita on käsitelty hallinnollisessa menettelyssä.[30] Oikeuskäytännöstä ilmenee, että vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaisen komission päätöksen perustelut voidaan esittää tiivistäen, ja komission on nimenomaisesti selostettava päättelyään vasta sitten, jos sen päätös menee huomattavasti pidemmälle kuin aikaisemmat päätökset.[31]

40. Toisin kuin Alstom-konsernin yhtiöt väittävät, sakon määrääminen yhteisvastuullisesti kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneelle tytäryhtiölle ja entiselle emoyhtiölle kilpailusääntöjen rikkomisen ajalta, jona nämä kaksi yhtiötä muodostivat kilpailuoikeudessa tarkoitetun yhden ainoan yrityksen, ei eroa komission aikaisemmasta ratkaisukäytännöstä eikä sitä ole kyseenalaistettu oikeuskäytännössä.[32]

41. Tämä käytäntö perustuu ajatukseen, että siltä osin kuin yhtiöt ovat tietyn ajanjakson aikana muodostaneet kilpailuoikeudessa tarkoitetun yrityksen, joka on rikkonut kilpailusääntöjä, komissio voi määrätä niille yhteisvastuullisesti sakon tänä ajanjaksona toteutetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta.[33] Sanotun rajoittamatta 155 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa Alstom-konsernin yhtiöiden neljännen valitusperusteen tarkastelun yhteydessä esittämiäni perusteluja, se, että komission päätöksen tekoajankohtana kyseiset yhtiöt eivät enää muodostaneet yhtä taloudellista yksikköä, ei yksinään[34] estä määräämästä niille yhteisvastuullisesti sakkoa oikeussubjekteina, joiden voidaan katsoa olevan yhdessä vastuussa sen yrityksen toiminnasta, johon ne kuuluivat.[35]

42. Koska komissio on perustellut oikeudellisesti riittävällä tavalla päätöksen saattaa emoyhtiö vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomisesta, kuten ensimmäisen valitusperusteen ensimmäisen osan tarkastelusta käy ilmi, näissä olosuhteissa ei mielestäni voida arvostella komissiota siitä, ettei se ole esittänyt erityisiä perusteluja emoyhtiön velvoittamiselle sakon maksamiseen yhteisvastuullisesti kartelliin suoraan osallistuneen tytäryhtiönsä kanssa, vaikka asianomaiset yhtiöt eivät enää muodostaneet yhtä taloudellista yksikköä riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana.[36]

30 — Ks. em. asia Volkswagen v. komissio, tuomion 127 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

31 — Ks. em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 155 kohta.

32 — Unionin yleinen tuomioistuin on useissa asioissa vahvistanut emoyhtiölle ja sen entiselle tytäryhtiölle yhteisvastuullisesti määrätyn sakon, vaikka ne eivät ole enää muodostaneet yhtä taloudellista yksikköä päätöksen tekoajankohtana. Ks. mm. yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005 (58–82, 387 ja 391–393 kohta sekä tuomiolauselman 3 kohta siltä osin kuin kyse on tytäryhtiö Intech EDM BV:n yhteisvastuusta entisen emoyhtiönsä Intech EDM AG:n kanssa); asia T-40/06, Trioplast Industrier v. komissio, tuomio 13.9.2010 (Kok., s. II-4893, 2, 74 ja 173 kohta sekä tuomiolauselma siltä osin kuin kyse on tytäryhtiö Trioplast Witenheimin yhteisvastuusta peräkkäisten emoyhtiöidensä FLS:n ja Trioplast Industrierin kanssa; jäljempänä asiassa Trioplast annettu tuomio); asia T-384/06, IBP ja International Building Products France v. komissio, tuomio 24.3.2011 (Kok., s. II-1177, 13 kohta ja tuomiolauselma siltä osin kuin kyse on IBP Francen yhteisvastuusta entisten emoyhtiöidensä Deltan ja AFC:n kanssa); asia T-378/06, IMI ym. v. komissio, tuomio 24.3.2011 (4 ja 14 kohta sekä tuomiolauselma siltä osin kuin kyse on tytäryhtiöiden Aquatis ja Simplex yhteisvastuusta entisen emoyhtiönsä IMIn kanssa) ja asia T-382/06, Tomkins v. komissio, tuomio 24.3.2011 (Kok., s. II-1157, 3 ja 55–59 kohta sekä tuomiolauselman 2 kohta siltä osin kuin kyse on Peglerin yhteisvastuusta entisen emoyhtiönsä Tomkinsin kanssa).

33 — Sakon täytäntöönpanon tehokkuutta koskevien syiden osalta, jotka oikeuttavat sakon määräämisen yhteisvastuullisesti tällaisissa tapauksissa, viittaan esittämääni selostukseen em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamassani ratkaisuehdotuksessa (52 ja 82 kohta ja 84 kohdan loppu).

34 — Kuten jäljempänä 160–162 kohdassa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin ja kuten olen todennut em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 83 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa, tämä seikka ei ole vailla vaikutuksia komission toimivaltaan määrätä tällainen yhteisvastuullinen sakko, koska jos komissio haluaa määrätä sen, sen on oikeusvarmuuteen liittyvistä syistä täsmennettävä osuus, josta yhteisvastuullisten velallisten on vastattava keskinäisissä suhteissaan.

35 — Ks. em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 80 kohta.

36 — Vastauksessaan Alstom-konsernin yhtiöt näyttävät haluavan laajentaa lausumiaan siten, että ne arvostelevat unionin yleistä tuomioistuinta siitä, ettei se ole katsonut komission toimineen virheellisesti, kun tämä ei ole perustellut sakon määräämistä yhteisvastuullisesti oikeudellisille yksiköille, jotka eivät ole *koskaan* muodostaneet yhteistä taloudellista yksikköä, eli Alstomille ja Arevalle. Tarvitsematta käsitellä kysymystä tällaisen väitteen – jota ei ole esitetty ensimmäisessä oikeusasteessa eikä liioin valituksessa – tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä, totean, että komissio ei ole riidanalaisessa päätöksessä määrännyt yhteisvastuullisesti sakkoa Arevalle ja Alstomille, minkä vuoksi ei ole mahdollista väittää, ettei se olisi esittänyt perusteluja tältä osin. Kysymystä ”tosiasiallisesta yhteisvastuusta” Arevan ja Alstomin välillä – joka on Alstom-konsernin yhtiöiden neljännen valitusperusteen kohteena – tarkastellaan joka tapauksessa jäljempänä 101 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa.

43. Tästä seuraa, että mielestäni Alstom-konsernin yhtiöiden ensimmäisen valitusperusteen toinen osa ja siten kyseinen ensimmäinen valitusperuste kokonaisuudessaan on hylättävä.

B *Alstom-konsernin yhtiöiden toinen valitusperuste, jonka mukaan unionin yleinen tuomioistuin on laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa ja rikkonut SEUT 263 artiklaa, ja Arevan ensimmäinen valitusperuste, jonka mukaan unionin yleinen tuomioistuin on laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa ja loukannut puolustautumisoikeuksia*

44. Toisella valitusperusteellaan, joka jakautuu neljään osaan, Alstom-konsernin yhtiöt väittävät, että unionin yleinen tuomioistuin on laiminlyönyt Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 36 ja 53 artiklaan sekä SEUT 263 artiklaan perustuvan velvollisuutensa perustella tuomionsa. Erityisesti toisen valitusperusteensa kolmessa ensimmäisessä osassa Alstom-konsernin yhtiöt väittävät, että unionin yleinen tuomioistuin on laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa ja rikkonut SEUT 263 artiklaa siltä osin kuin se on useita kertoja korvannut omalla päättelyllään komission päättelyn lisäämällä jälkikäteen riidanalaiseen päätökseen perusteluja, joita siinä ei ole. Ensimmäinen ja toinen osa kohdistuvat valituksenalaisen tuomion perusteluihin, jotka koskevat Alstomin ja T&D Holding SA:n (entinen Areva T&D Holding SA) saattamista vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomisesta emoyhtiöinä. Kolmas osa koskee unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 214–216 kohdassa kehittämää päättelyä osallistumisesta yhteisvastuullisesti maksettavan sakon maksamiseen yhtäläisin osuuksin. Tämä osa liittyy läheisesti kysymyksiin, joita käsitellään Alstom-konsernin yhtiöiden neljännen valitusperusteen yhteydessä, ja sitä tarkastellaan siten yhdessä sen kanssa 155 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa. Toisen valitusperusteensa neljännessä osassa Alstom-konsernin yhtiöt riitauttavat valituksenalaisen tuomion perustelut siltä osin kuin unionin yleinen tuomioistuin on katsonut, että yhtiöille, jotka eivät muodosta taloudellista kokonaisuutta riidanalaisen päätöksen tekopäivänä, voidaan määrätä yhteisvastuullisesti sakko.

45. Ensimmäisessä valitusperusteessaan Areva väittää, että unionin yleinen tuomioistuin on laiminlyönyt perusteluvelvollisuuden ja loukannut puolustautumisoikeuksia tarkastellessaan sitä, onko Areva tosiasiallisesti käyttänyt ratkaisevaa vaikutusvaltaa entisiin tytäryhtiöihinsä 9.1. ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona.

46. Koska valittajat väittävät näissä valitusperusteissaan unionin yleisen tuomioistuin laiminlyöneen perusteluvelvollisuutensa, aluksi on mielestäni tarpeen palauttaa mieleen tämän velvollisuuden laajuus, sellaisena kuin se on esitetty oikeuskäytännössä, viittaamalla erityisesti unionin yleisen tuomioistuimen laillisuusvalvonnalle asetettuihin rajoihin sen tutkiessa riidanalaiseen toimeen sisältyvien perustelujen laajuutta.

1. Unionin yleisen tuomioistuimen perusteluvelvollisuuden laajuus ja kielto korvata valituksenalaisen toimen perustelut

47. Unionin yleisen tuomioistuimen velvollisuus perustella tuomionsa perustuu Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 36 artiklaan ja 53 artiklan ensimmäiseen kohtaan.

48. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tuomion perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmettävä unionin yleisen tuomioistuimen päättely siten, että osapuolille selviävät ratkaisun syyt ja että unionin tuomioistuin voi tutkia ratkaisun laillisuuden.[37]

37 — Ks. mm. em. asia Ziegler v. komissio, tuomion 81 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

49. Perusteluvelvollisuus ei kuitenkaan velvoita unionin yleistä tuomioistuinta esittämään selvitystä, jossa seurattaisiin tyhjentävästi ja kohta kohdalta kaikkia riidan osapuolten esittämiä päätelmiä. Perustelut voivat siten olla implisiittisiä, kunhan osapuolet saavat niiden avulla selville syyt, joiden vuoksi unionin yleinen tuomioistuin ei ole hyväksynyt osapuolten argumentteja, ja unionin tuomioistuimella on käytettävissään riittävät tiedot, jotta se kykenee harjoittamaan laillisuusvalvontaansa. [38]

50. Tehdessään päätöksen kumoamiskanteesta unionin tuomioistuin ja unionin yleinen tuomioistuin eivät missään tapauksessa voi korvata riidanalaisen toimenpiteen tehneen toimielimen perusteluja omillaan. [39] Unionin tuomioistuimet eivät siten saa esittää unionin toimenpiteelle, joka perustuu paikkansapitämättömiin ja jopa lainvastaisiin tai riittämättömiin perusteisiin, täysin uusia perusteluja ja pitää sitä tämän jälkeen voimassa. Unionin tuomioistuimet eivät nimittäin saa täyden harkintavallan (SEUT 261 artikla) soveltamisalan ulkopuolella muuttaa riitautettua toimenpidettä, vaan niiden on kumottava se, jos ja siltä osin kuin kanne on aiheellinen (SEUT 264 artiklan ensimmäinen kohta). [40]

51. Mikään ei kuitenkaan estä unionin tuomioistuimia tutkimasta kantajien esittämien perusteiden ja perustelujen paikkansapitävyyttä tarkasti ja analysoimasta niitä yksityiskohtaisesti. [41] Toisaalta oikeuskäytännöstä ilmenee, että vaikka unionin yleinen tuomioistuin saattaakin kumoamiskannetta käsitellessään päätyä tulkitsemaan riidanalaisen toimenpiteen perusteluja eri tavoin kuin toimenpiteen tehnyt toimielin ja joissakin tilanteissa jopa hylkäämään viimeksi mainitun esittämät nimenomaiset perustelut, se ei kuitenkaan voi menetellä tällä tavoin, jollei se ole aineellisesti perusteltua. [42]

52. Mielestäni on siis näiden oikeuskäytännössä ilmaistujen periaatteiden valossa arvioitava, onko unionin yleinen tuomioistuin korvannut lainvastaisesti omilla perusteluillaan riidanalaiseen päätökseen sisältyvät perustelut. Tässä tarkoituksessa on arvioitava, onko unionin yleinen tuomioistuin rajoittunut valituksenalaisessa tuomiossa tutkimaan, vaikka yksityiskohtaisestikin, valittajien esittämiä kanneperusteita ja perusteluja varmistaakseen niiden paikkansapitävyyden vai onko se päinvastoin esittänyt päätökselle täysin uusia perusteluja pitääkseen sen voimassa.

53. Vaikka on totta, kuten Alstom-konsernin yhtiöt toteavat, että toimielinten toimien laillisuusvalvontaa koskevissa unionin oikeudenkäyntiasioissa on kyse oikeudenkäynneistä, joiden kohteena on tietty toteutettu toimi, minkä vuoksi, kuten on jo todettu, tähän toimeen ei ole mahdollista lisätä uusia ja erilaisia perusteluja sen ”pelastamiseksi”, tämä ei poista sitä, että laillisuusvalvontaa täysimääräisesti harjoittaakseen unionin tuomioistuinten on voitava ottaa täysimääräisesti kantaa kantajien niille esittämiin väitteisiin. Tässä tarkoituksessa unionin tuomioistuimet voivat joutua tarkastelemaan hallinnollisen menettelyn kulussa esitettyjä väitteitä tai todisteita jopa yksityiskohtaisemmin kuin riidanalaisessa toimessa. [43] Edellyttäen, että toimen perustelut

38 — Ibid., tuomion 82 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

39 — Asia C-164/98 P, DIR International Film ym. v. komissio, tuomio 27.1.2000 (Kok., s. I-447, 38 ja 49 kohta); yhdistetyt asiat C-442/03 P ja C-471/03 P, P&O European Ferries (Vizcaya) ja Diputación Foral de Vizcaya v. komissio, tuomio 1.6.2006 (Kok., s. I-4845, 60 ja 67 kohta) ja asia C-487/06 P, British Aggregates v. komissio, tuomio 22.12.2008 (Kok, s. I-10515, 141 kohta). Siinä ilmenee kumoamiskanteen kassatorinen luonne, joka perustuu toimielinten välisen tasapainon periaatteeseen, joka on ominainen Euroopan unionin rakenteelle ja työskentelytavalle. Toimielinten välisen tasapainon huomioon ottaminen edellyttää sitä, että kukin toimielin käyttää toimivaltaansa muiden toimielinten toimivaltaa kunnioittaen. Ks. tältä osin julkisasiamies Kokottin asiassa C-73/11 P, Frucona Košice v. komissio, tuomio 24.1.2013, 6.9.2012 antaman ratkaisuehdotuksen 92 kohta.

40 — Ks. julkisasiamies Kokottin em. asiassa Frucona Košice v. komissio antaman ratkaisuehdotuksen 93 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

41 — Ks. vastaavasti asia C-431/07 P, Bouygues ja Bouygues Télécom v. komissio, tuomio 2.4.2009 (Kok., s. I-2665, 68 kohta) ja em. yhdistetyt asiat Alliance One International ja Standard Commercial Tobacco v. komissio ja komissio v. Alliance One International ym., tuomion 121 ja 122 kohta sekä em. asia Total ja Elf Aquitaine v. komissio, määräys 7.2.2012, 65 kohta ja määräys 13.9.2012, 59 ja 60 kohta).

42 — Em. asia DIR International Film ym. v. komissio, tuomion 42 kohta ja em. asia British Aggregates v. komissio, tuomion 142 kohta sekä viimeksi mainitussa asiassa 17.7.2008 antamani ratkaisuehdotuksen 107 kohta.

43 — Ks. tältä osin em. asiassa Elf Aquitaine v. komissio 17.2.2011 antamani ratkaisuehdotuksen 54 kohta. Ks. vastaavasti julkisasiamies Kokottin em. asiassa Frucona Košice v. komissio antaman ratkaisuehdotuksen 94 kohta.

ovat itsessään riittävät ja ettei niihin sisälly virhettä, mikään ei estä unionin yleistä tuomioistuinta esittämästä perusteluja, jotka sisältävät vastauksena asianosaisten sille esittämiin väitteisiin komissiolle esitetyistä väitteistä tai todisteista analyysin tai päättelyn, joka on laajempi kuin riidanalaisessa toimessa.

2. Alstom-konsernin yhtiöiden toisen valitusperusteen ensimmäinen osa

54. Toisen valitusperusteensa ensimmäisessä osassa, joka kohdistuu valituksenalaisen tuomion 101–110 kohtaan, Alstom-konsernin yhtiöt väittävät unionin yleisen tuomioistuin korvanneen omalla arvioinnillaan komission arvioinnin ja esittäneen olennaisia perusteluja, joilla tuetaan jälkikäteen päätöstä siltä osin kuin on siinä tutkittu seikkoja, joilla pyritään kumoamaan olettama Alstomin tytäryhtiöissään käyttämästä ratkaisevasta vaikutusvallasta 7.12.1992 ja 8.1.2004 välisenä ajanjaksona. Erityisesti valituksenalaisen tuomion 102–110 kohdassa on tarkasteltu joitakin Alstomin väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 90–150 kohdassa kehittelemiä perusteluja. Unionin yleinen tuomioistuin on valittajien mielestä ottanut kantaa näihin seikkoihin ja arvioinut niitä, vaikka tällaisia arviointeja ei ollut riidanalaisessa päätöksessä, ja se on näin ollen lisännyt ne tämän päätöksen tekstiin.

55. Tarkastellessani Alstom-konsernin yhtiöiden esittämän ensimmäisen valitusperusteen ensimmäistä osaa[44] olen jo todennut, että unionin yleinen tuomioistuin ei ole tehnyt virhettä katsoessaan, että komissio oli esittänyt riidanalaisessa päätöksessä riittävät perustelut todetessaan Alstomin olevan vastuussa 7.12.1992–8.1.2004 toteutetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta.

56. Tässä yhteydessä valituksenalaisessa tuomiossa ei esitetä riidanalaiselle päätökselle täysin eri perusteluja kuin ne, joihin komissio on tukeutunut päätyessään katsomaan, että Alstom on vastuussa rikkomisesta. Valituksenalaisen tuomion perustelut ovat samassa linjassa riidanalaisen päätöksen perustelujen kanssa. Vastauksena Alstomin sille esittämiin väitteisiin unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 102–109 kohdassa tosin suorittanut hyvin tarkan analyysin useista Alstomin hallinnollisen menettelyn aikana toimittamista asiakirjoista. Näin yksityiskohtaista analyysia ei ole riidanalaisessa päätöksessä. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että unionin yleinen tuomioistuin olisi lainvastaisesti korvannut perustelut.

57. Kuten olen todennut edellä 53 kohdassa, katson, että koska riidanalaisen päätöksen perustelut, jotka koskevat Alstomin saattamista vastuuseen kyseisenä ajanjaksona toteutetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta, ovat itsessään riittävät eikä niihin sisälly virhettä, mikään ei estänyt unionin yleistä tuomioistuinta vastauksena Alstomin sille esittämiin väitteisiin suorittamasta komissiolle esitetyistä väitteistä ja todisteista yksityiskohtaista analyysia, joka on laajempi kuin riidanalaisessa päätöksessä. Tällainen lähestymistapa on mielestäni päinvastoin osoitus unionin yleisen tuomioistuimen huolellisuudesta sen tarkastellessa Alstomin sille esittämiä väitteitä.

58. Näistä syistä Alstom-konsernin yhtiöiden toisen valitusperusteen ensimmäinen osa on hylättävä.

3. Arevan ensimmäinen valitusperuste ja Alstom-konsernin yhtiöiden toisen valitusperusteen toinen osa

a) Asianosaisten lausumat

59. Ensimmäisessä valitusperusteessaan, joka kohdistuu valituksenalaisen tuomion 144–152 kohtaan, Areva väittää unionin yleisen tuomioistuimen laiminlyöneen perusteluvelvollisuuden ja loukanneen puolustautumisoikeuksia. Areva väittää, että unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 150 kohdassa korvannut omalla arvioinnillaan komission arvioinnin lisäämällä jälkikäteen riidanalaiseen

44 — Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 24 kohta ja sitä seuraavat kohdat.

päätökseen kaksi uutta seikkaa niiden väitteiden hylkäämiseksi, joiden mukaan ajanjaksona 9.1.2004–11.5.2004 Arevalla ja Areva T&D Holding SA:lla ei ollut riittävää kokemusta sähkön siirto- ja jakelualalta, jotta ne olisivat voineet käyttää tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöidensä toimintaan. Areva kiistää väitteen, jonka mukaan se olisi voinut hankkia tietoa sähkön siirto- ja jakelualasta sillä välillä, kun Alstomin sähkön siirto- ja jakelualan tytäryhtiöiden luovutussopimus tehtiin syyskuussa 2003 ja nämä tytäryhtiöt tosiasiallisesti luovutettiin 8.1.2004, sekä väitteen, jonka mukaan oli mahdollista, että Areva oli hankkinut sähkön siirto- ja jakelualan kokemusta rekrytoimalla näille tytäryhtiöille uuden johtajan konsernin ulkopuolelta.

60. Ensinnäkin se väittää, että komissio ei ollut aikaisemmin esittänyt näitä kahta seikkaa ja että ne merkitsivät siten unionin yleisen tuomioistuimen lisäystä riidanalaisen päätöksen perusteena oleviin perusteluihin tai niiden korvaamista. Toiseksi unionin yleisen tuomioistuimen perustelujen avulla ei voida ymmärtää syitä, joiden vuoksi se ei ole hyväksynyt Arevan väitteitä, minkä vuoksi valituksenalaiseen tuomioon sisältyy perusteluja koskeva virhe. Kolmanneksi unionin yleinen tuomioistuin on myös loukannut Arevan puolustautumisoikeuksia. Tukeutumalla seikkoihin, jotka ovat todellisuudessa oletuksia, se on yhtäältä tehnyt pääomaomistukseen perustuvasta olettamasta kumoamattoman ja asettanut Arevalle ylivoimaisen näyttövelvollisuuden sen osalta, että se ei ole tosiasiallisesti käyttänyt ratkaisevaa vaikutusvaltaa entisissä tytäryhtiöissään, edellyttämällä sen esittävän negatiivista näyttöä siitä, ettei se ole puuttunut niiden toimintaan. Toisaalta unionin yleinen tuomioistuin ei ole antanut Arevalle mahdollisuutta lausua edellä mainituista riidanalaiseen päätökseen lisätyistä uusista seikoista.

61. Vastauskirjelmässään Areva väittää, että unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se ei ole katsonut komission toimineen virheellisesti, kun tämä on laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa tarkastellessaan Arevan tosiasiallisesti käyttämää ratkaisevaa vaikutusvaltaa entisissä tytäryhtiöissään. Areva väittää erityisesti, että komissio on jättänyt lausumatta tietyistä sille esitetyistä väitteistä ja jättänyt ottamatta yksityiskohtaisesti kantaa tiettyihin muihin perusteluihin, joihin se oli vedonnut.

62. Toisen valitusperusteensa toisessa osassa Alstom-konsernin yhtiöt ja erityisesti T&D Holding SA esittävät asiallisesti saman väitteen kuin Areva on esittänyt unionin yleisen tuomioistuimen perusteluvelvollisuuden laiminlyönnistä. Unionin yleinen tuomioistuin ei ole niiden mielestä rajoittunut lausumaan riidanalaiseen päätökseen sisältyvistä kohdista, jotka koskevat T&D Holding SA:n hankkimaa asiantuntemusta sähkön siirto- ja jakelualalla, vaan se on lisännyt kaksi uutta seikkaa, eli Arevan mainitsemat ja edellä 59 kohdassa todetut seikat. Näitä kahta seikkaa ei ole käsitelty hallinnollisessa menettelyssä, joten unionin yleinen tuomioistuin on muuttanut ja täydentänyt riidanalaisen päätöksen perusteluja suorittamalla lainvastaisen perustelujen korvaamisen.

63. Komissio kiistää nämä väitteet. Erityisesti se esittää, että Arevan väite, joka koskee perusteluja koskevaa virhettä, on jätettävä tutkimatta, sillä Areva ei todellisuudessa kiistä tuomion perusteluja vaan unionin yleisen tuomioistuimen tosiseikoista suorittaman arvioinnin eikä tällaista väitettä voida ottaa muutoksenhaun yhteydessä tutkittavaksi.

b) Asian tarkastelu

64. Heti alkuun on tarkistettava edellä 47–53 kohdassa ilmoitettujen kriteerien valossa, onko unionin yleinen tuomioistuin korvannut perustelut valituksenalaisessa tuomiossa, kuten sekä Areva että Alstom-konsernin yhtiöt väittävät. Niiden perustelut kohdistuvat erityisesti kahteen seikkaan – jotka on mainittu edellä 59 kohdassa – jotka unionin yleinen tuomioistuin on väitteen mukaan lisännyt

valituksenalaisen tuomion 150 kohdassa riidanalaisen päätöksen perusteluihin.[45] Tässä tarkoituksessa on mielestäni tarpeen lähteä valituksenalaisen tuomion yksityiskohtaisesta tarkastelusta.

65. Unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 144–152 kohdassa hylännyt Arevan ja T&D Holdingin kanneperusteen, jonka mukaan komissio oli rikkonut sääntöjä, jotka koskevat rikkomisesta vastuuseen joutumista, koska se oli pannut niiden vastuulle Areva T&D SA:n ja Areva T&D AG:n kokonaan omistavina emoyhtiöinä kilpailusääntöjen rikkomisen 9.1. ja 11.5.2004 välisenä aikana. Areva ja T&D Holding väittivät, että niiden hallinnollisen menettelyn aikana esittämät tiedot olivat riittävä näyttö siitä, että vastuuta koskeva olettama, joka johtuu siitä, että emoyhtiöt omistavat tytäryhtiöidensä koko pääoman, voitiin kumota.

66. Tämän perusteen hylkäämiseksi unionin yleinen tuomioistuin tarkasteli valituksenalaisessa tuomiossa aluksi riidanalaista päätöstä ja totesi asian kannalta merkitykselliset oikeuskäytännössä vahvistetut periaatteet (144 ja 145 kohta). Tämän jälkeen se katsoi, että Arevan ja T&D Holdingin tehtävänä oli kumota edellä mainittu vastuuolettama (146 kohta) ja että näin ollen oli tutkittava, olivatko hallinnollisessa menettelyssä esitetyt tosiseikat, joihin oli vedottu uudestaan unionin yleisessä tuomioistuimessa, riittävä näyttö vastuuolettaman kumoamiseksi (147 kohta). Unionin yleinen tuomioistuin palautti siten mieleen Arevan ja T&D Holdingin hallinnollisessa menettelyssä esittämät väitteet, erityisesti väitteet kokemuksen puuttumisesta sähkön siirto- ja jakelualalla (148 kohta), ja päätteli 149 kohdassa 150 kohdassa esittämistään syistä, että nämä seikat, tarkasteltiinpa niitä yksittäin tai yhtenä kokonaisuutena, eivät olleet omiaan osoittamaan, että tytäryhtiöt päättivät markkinakäyttäytymisestään todella itsenäisesti suhteessa Arevaan ja Areva T&D Holdingiin, ja että näin ollen komissio ei ollut riidanalaisessa päätöksessä tehnyt arviointivirhettä, kun se oli hylännyt nämä seikat todistusarvoa vailla olevina.

67. Tähän johtopäätökseen päätyäkseen unionin yleinen tuomioistuin tukeutui valituksenalaisen tuomion 150 kohdassa yhtäältä toteamukseen, että Areva ja T&D Holding eivät olleet esittäneet näyttöä niiden väitteidensä tueksi, joiden mukaan niillä ei ollut riittävää kokemusta voidakseen tosiasiallisesti käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöihinsä, ja toisaalta ajatukseen, ettei näistä väitteistä voitu päätellä, että nämä kaksi emoyhtiötä olisivat ilman muuta kieltäytyneet tosiasiallisesti käyttämästä tällaista vaikutusvaltaa. Asianosaisten perusteluissa ei ole kiistetty näitä arviointeja.

68. Tässä yhteydessä ja erityisesti tukeakseen perustelujaan unionin yleinen tuomioistuin on tuonut esille Arevan ja T&D Holdingin esittämän ensimmäisen väitteen ja todennut, ettei ollut mahdotonta, että nämä yhtiöt saattoivat saada tai ainakin kehittää sähkön siirto- ja jakelualan tietämystään Alstomin sähkön siirto- ja jakelualan luovuttamiseksi käytyjen neuvottelujen kuluessa. Tämä unionin yleisen tuomioistuimen ylimääräinen perustelu, jonka se on esittänyt asiakirja-aineistoon sisältyvien tietojen perusteella[46] ja yksinomaan vastatakseen Arevan ja T&D Holdingin sille esittämään väitteeseen, vaikuttaa täysin järkevältä. On nimittäin selvää, että Arevan kaltainen konserni ei toteuta näin laajamittaista ja merkittävää operaatiota hankkimatta äärimmäisen tarkkoja tietoja kyseisestä alasta arvioidakseen tällaisen operaation riskit.

69. Tämän jälkeen unionin yleinen tuomioistuin on käsitellyt Arevan ja T&D Holdingin esittämää toista väitettä, jota on käsitelty jo riidanalaisen päätöksen 370 perustelukappaleessa ja joka koskee Arevan hallitukseen nimitettyä uutta jäsentä, joka oli nimitetty myös Areva T&D Holdingin pääjohtajaksi sekä sähkön siirto- ja jakelualan puheenjohtajaksi ja Arevan johtokunnan jäseneksi. Tämän kymmenen päivää Arevan yrityskaupan jälkeen tapahtuneen nimityksen valossa, mikä käy ilmi riidanalaisen päätöksen 370 perustelukappaleesta, unionin yleinen tuomioistuin katsoi riidanalaisen

45 — Riidanalaisessa päätöksessä perustelut Arevan (ja Areva T&D Holdingin) tytäryhtiöihinsä käyttämää ratkaisevaa vaikutusvaltaa koskevan olettaman kumoamiseksi esittämien väitteiden hylkäämiselle löytyvät 370 perustelukappaleesta, jossa viitataan 364 perustelukappaleeseen näiden väitteiden yhteenvedon osalta.

46 — Unionin yleinen tuomioistuin viittaa valituksenalaisen tuomion 150 kohdassa Areva-konsernin yhtiöiden asiaa T-117/07 koskevassa kannekirjelmässä oleviin kirjoituksiin, mainittuun kannekirjelmään liitettyyn, väitetiedoksiantoon annettuun vastaukseen sekä asiakirjoihin, jotka ne esittivät vastatessaan komission 20.9.2006 päivättyyn tietojensaantipyyntöön.

päätöksen kyseisen perustelukappaleen mukaisesti valituksenalaisen tuomion 150 kohdassa, että ”sen sijaan, että tämän uuden johtajan palvelukseenotto [konsernin] ulkopuolelta näyttäisi toteen [tytäryhtiöiden] itsenäisyyden Areva-[konsernissa], se osoittaa, että asianomaisen ajanjakson alussa Areva ja Areva T&D Holding olivat varustautuneet organisaatiolla, joka mahdollisti sen, että ne saattoivat käyttää tosiasiallista määräysvaltaa kokonaan omistamissaan, sähkön siirto- ja jakelualalla toimivissa tytäryhtiöissä, ja että niillä oli ratkaiseva vaikutusvalta näiden markkinakäyttäytymiseen”. Arevan ja T&D Holdingin esille tuoma virke, jonka mukaan ei ollut mahdotonta, että kyseinen ”ulkopuolelta tehty palvelukseenotto mahdollisti sen, että Areva ja Areva T&D Holding varustautuivat asiantuntemuksella, joka kyseiseltä alalta puuttui”, on vain välitoteamus, joka on esitetty sähkön siirto- ja jakelualan asiantuntemuksen puuttumista koskevan väitteen hylkäämisen tueksi. Tätä virkettä ei näin ollen voida mielestäni pitää olennaisena seikkana valituksenalaisen tuomion perustelujen tukemiseksi.

70. Tästä valituksenalaisen tuomion yksityiskohtaisesta tarkastelusta ilmenee, että toisin kuin Areva ja Alstom-konsernin yhtiöt väittävät, unionin yleinen tuomioistuin on tutkiessaan valituksenalaisen tuomion 144–152 kohdassa tytäryhtiöiden väitetystä itsenäisyydestä esitettyjä seikkoja ainoastaan vastannut yksityiskohtaisesti sille esitettyihin väitteisiin ja tutkinut siten riidanalaisen päätöksen laillisuuden korvaamatta omilla perusteluillaan komission tässä päätöksessä esittämiä perusteluja.[47] Väite lainvastaisesta perustelujen korvaamisesta on näin ollen mielestäni hylättävä.

71. Areva vetoaa vielä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiin sillä perusteella, että riidanalaiseen päätökseen väitetysti lisättyä kahta uutta seikkaa koskevan unionin yleisen tuomioistuimen päättelyn avulla ei voida ymmärtää, miten näillä seikoilla voitaisiin perustella toteamus ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallisesta käyttämisestä.

72. Tarvitsematta tältä osin lausua komission esille tuomasta kysymyksestä tiettyjen Arevan esittämien väitteiden tutkittavaksi ottamisen edellytyksistä mielestäni riittää, kun todetaan, että edellä 65–69 kohdassa esittämästäni valituksenalaisen tuomion 144–152 kohdan tarkastelusta ilmenee, että Arevan mainitsemat kaksi seikkaa eivät ole unionin yleisen tuomioistuimen esille tuomia uusia seikkoja riidanalaisen päätöksen perusteeksi vaan ne pelkästään täydentävät päättelyä vastauksena Arevan sekä komissiolle että unionin yleiselle tuomioistuimelle esittämään väitteeseen, jonka mukaan Areva ei olisi voinut käyttää tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöissään sähkön siirto- ja jakelualan kokemuksen puuttumisen vuoksi. Näitä perusteluja ei näin ollen ole esitetty ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallista käyttämistä koskevan toteamuksen tueksi, kuten Areva väittää.

73. Areva väittää vielä, että sen puolustautumisoikeuksia on loukattu. Ensinnäkin väitteestä, jonka mukaan sillä ei olisi ollut mahdollisuutta ottaa kantaa kahteen väitetysti uuteen väitteeseen, on todettava, että koska niillä ainoastaan täydennetään valituksenalaisessa päätöksessä esitettyä päättelyä vastauksena Arevan itsensä esittämiin väitteisiin, se ei voi vedota siihen, että unionin yleisen tuomioistuimen olisi välttämättä annettava sille tilaisuus ottaa tältä osin kantaa.

74. Toiseksi Arevan väitteestä, jonka mukaan unionin yleinen tuomioistuin on loukannut sen puolustautumisoikeuksia asettamalla sille ylivoimaisen näyttövelvollisuuden, minulla on jo ollut tilaisuus todeta, että koska olettama mahdollistaa loogisen deduktion ansiosta sen, että tunnetusta tosiseikasta käsin voidaan näyttää toteen tuntematon tosiseikka, tuntuu loogiselta, että olettaman kohteena oleva subjekti on periaatteessa velvollinen esittämään negatiivisen näytön tosiseikasta, joka on todistettu oikeaksi vain olettaman avulla. Pelkästään näytön vaatimisesta ei voida tehdä päätelmää

47 — Ks. em. asia Total ja Elf Aquitaine v. komissio, määräys 7.2.2012, 65 kohta ja määräys 13.9.2012, 59 ja 60 kohta.

olettaman kumoamattomuudesta, etenkään, jos kyseistä näyttöä on haettava olettaman kohteena olevan subjektin vaikutuspiiristä, kuten tässä tapauksessa.[48] Tästä seuraa, että Areva ei voi vedota puolustautumisoikeuksiensa loukkaamiseen siltä osin kuin unionin yleinen tuomioistuin on vaatinut sitä todistamaan, ettei sillä ollut ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöihinsä.

75. Kolmanneksi Arevan vastauksessaan esille tuomasta ja edellä 61 kohdassa mainitusta kritiikistä on todettava työjärjestyksen[49] 42 artiklan 2 kohdasta ja 118 artiklasta ilmenevän, että asian käsittelyn kuluessa ei saa vedota uuteen perusteeseen, ellei se perustu käsittelyn aikana esille tulleisiin tosiseikkoihin tai oikeudellisiin seikkoihin. On kuitenkin todettava, että Areva on esittänyt tämän perusteen vasta vastauskirjelmässään[50] ja että siinä ei tukeuduta seikkoihin, jotka olisivat tulleet esille valituksen tekemisen jälkeen.[51] Tällainen uusi peruste, johon on vedottu ensimmäisen kerran tässä menettelyssä, on mielestäni esitetty selvästi liian myöhään, ja se on siten jätettävä tutkimatta.[52]

76. Kaiken edellä esitetyn perusteella katson, että Arevan ensimmäinen valitusperuste ja Alstom-konsernin yhtiöiden toisen valitusperusteen toinen osa on hylättävä.

4. Alstom-konsernin yhtiöiden toisen valitusperusteen neljäs osa

77. Toisen valitusperusteensa neljännessä osassa Alstom-konsernin yhtiöt vetoavat valituksenalaisen tuomion perustelujen puutteellisuuteen siltä osin kuin sen 206 kohdan avulla ei voida tietää, miksi komissio saattoi riidanalaista päätöstä tältä osin perustelematta määrätä sakkoja oikeussubjekteille, jotka eivät enää muodostaneet taloudellista kokonaisuutta riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana, ja miksi niiden mainitsemalla oikeuskäytännöllä ei ollut asian kannalta merkitystä.

78. Olen jo edellä 40–42 kohdassa selostanut Alstom-konsernin yhtiöiden ensimmäisen valitusperusteen toista osaa tarkastellessani syyt, joiden vuoksi katson, että komissiota ei voida arvostella nyt käsiteltävässä tapauksessa siitä, ettei se ole esittänyt erityisiä perusteluja sakon määräämisestä yhteisvastuullisesti emoyhtiölle ja sen kartelliin suoraan osallistuneelle tytäryhtiölle, vaikka ne eivät enää muodostaneet taloudellista kokonaisuutta riidanalaisen päätöksen tekoajankohtana.

79. Unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 206 kohdassa selittänyt, että komissio saattoi määrätä yhteisvastuullisesti maksettavan sakon yhtiöille, jotka eivät enää kuuluneet päätöksen tekopäivänä samaan konserniin, koska sakon maksamiseen liittyvä yhteisvastuu kattoi vain rikkomisajanjakson, jonka aikana yhtiöt muodostivat taloudellisen kokonaisuuden ja siis

48 — Ks. em. asiassa Elf Aquitaine v. komissio antamani ratkaisuehdotuksen 64 kohta. Unionin tuomioistuin vahvisti tämän lähestymistavan samassa asiassa antamansa tuomion 70 kohdassa. Ks. tältä osin myös asia T-25/06, Alliance One International v. komissio, tuomio 9.9.2011 (Kok., s. II-5741, 200 kohta).

49 — Koska valitukset on tehty ennen 1.11.2012, jolloin unionin tuomioistuimen uusi työjärjestys tuli voimaan, tempus regit actum -periaatteen mukaisesti niiden tutkittavaksi ottamista on arvioitava 19.6.1991 vahvistetun yhteisöjen tuomioistuimen työjärjestyksen kannalta. Ks. tältä osin asia T-532/08, Norilsk Nickel Harjavalta ja Umicore v. komissio, määräys 7.9.2010 (Kok., s. II-3959, 70 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen) sekä julkisasiamies Kokottin antaman ratkaisuehdotuksen alaviite 90 em. asiassa Ziegler v. komissio. Unionin tuomioistuimen uudessa työjärjestyksessä mainituista artikloista on tullut 127 artiklan 1 kohta ja 190 artiklan 1 kohta.

50 — Valituskirjelmässä ei ole mitenkään viitattu tähän perusteeseen. On myös todettava, että vaikka Areva oli esittänyt unionin yleisessä tuomioistuimessa perusteen, jonka mukaan komissio oli laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa, Arevan ensimmäisessä oikeusasteessa esittämät väitteet eivät koskeneet ollenkaan kysymystä Arevan tosiasiallisesti käyttämästä ratkaisevasta vaikutusvallasta entisiin tytäryhtiöihinsä.

51 — Ks. asia C-413/08 P, Lafarge v. komissio, tuomio 17.6.2010 (Kok., s. I-5361, 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Em. asiassa Elf Aquitaine v. komissio annettua tuomiota sekä asiassa T-185/06, Air Liquide v. komissio, 16.6.2011 annettua tuomiota (Kok., s. II-2809) ja asiassa T-196/06, Edison v. komissio, 16.6.2011 annettua tuomiota (Kok., s. II-3149), joihin Areva viittaa, ei voida mielestäni pitää asian käsittelyn kuluessa esille tulleina oikeudellisina seikkoina ja tosiseikkoina, jotka oikeuttaisivat esittämään uuden perusteen käsittelyn kuluessa. Nämä asiat koskevat oikeudellisia kysymyksiä, erityisesti komission perusteluvelvollisuutta, joista unionin tuomioistuimet ovat antaneet tuomioita paljon ennen valituksen tekemistä. On myös todettava, että Alstom-konsernin yhtiöt ovat voineet esittää vastaavan perusteen (ks. ensimmäisen valitusperusteen tarkastelu edellä 14–43 kohdassa) ennen kaikkien näiden tuomioiden julistamista.

52 — Ks. yhdistetyt asiat C-448/10 P-C-450/10 P, ThyssenKrupp Acciai Speciali Terni ym. v. komissio, määräys 6.10.2011 (Kok., s. I-147*, 68 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

kilpailuoikeudessa tarkoitetun yrityksen. Unionin yleinen tuomioistuin totesi myös, että oikeuskäytännöstä – riippumatta siitä, olivatko asianosaiset maininneet tämän oikeuskäytännön vai eivät – ei ilmennyt, että sakko voitaisiin määrätä vain sellaisten yhtiöiden solidaarisesti maksettavaksi, jotka muodostavat taloudellisen kokonaisuuden sakon määräämistä koskevan päätöksen tekopäivänä.

80. Näissä olosuhteissa unionin yleisen tuomioistuimen ei voida katsoa laiminlyöneen perusteluvelvollisuuttaan, minkä vuoksi toisen valitusperusteen neljäs osa on mielestäni niin ikään hylättävä.

81. Kaikesta edellä esitetystä seuraa mielestäni, että lukuun ottamatta Alstom-konsernin yhtiöiden toisen valitusperusteen kolmatta osaa, jota tarkastellaan edellä todetun mukaisesti jäljempänä, tämä valitusperuste samoin kuin Arevan ensimmäinen valitusperuste on hylättävä.

C *Alstom-konsernin yhtiöiden kolmas valitusperuste, joka koskee SEUT 101 artiklan rikkomista, erityisesti kilpailusääntöjen rikkomisesta vastuuseen joutumista koskevien sääntöjen rikkomista, sekä oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin koskevan periaatteen ja syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamista*

82. Kolmannessa valitusperusteessaan, joka jakautuu kahteen osaan, Alstom-konsernin yhtiöt vetoavat SEUT 101 artiklan rikkomiseen ja erityisesti emoyhtiön joutumista vastuuseen tytäryhtiönsä menettelytavoista koskevien sääntöjen rikkomiseen sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 ja 48 artiklassa vahvistettujen ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen 6 artiklassa taattujen, oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin koskevan periaatteen ja syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamiseen.

1. Ensimmäinen osa, jonka mukaan Alstomille on asetettu ylivoimainen näyttövelvollisuus

83. Tämän valitusperusteen ensimmäisessä osassa, joka kohdistuu valituksenalaisen tuomion 84–110 kohtaan, Alstom-konsernin yhtiöt pyrkivät kyseenalaistamaan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön, joka koskee emoyhtiön joutumista vastuuseen tytäryhtiönsä toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta ja erityisesti pääomaomistukseen perustuvaa olettamaa, ja väittävät unionin yleisen tuomioistuimen soveltaneen kyseistä olettamaa tavalla, joka on tehnyt siitä kumoamattoman, sillä emoyhtiölle on asetettu ylivoimainen näyttövelvollisuus sen kumoamiseksi. Se, että unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 110 kohdassa päätellyt ratkaisevan vaikutusvallan käyttämisen pelkästään emoyhtiön ja sen yhden tytäryhtiön välisistä taloudellisista, organisatorisista ja oikeudellisista yhteyksistä eikä tiettyyn todelliseen toimintaan kyseisillä markkinoilla liittyvistä täsmällisistä tosiseikoista, ylittää kohtuuden rajat tekemällä pääomaomistukseen perustuvasta olettamasta kumoamattoman ja asettamalla näin ollen ylivoimaisen näyttövelvollisuuden. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti komissio ei voinut tyytyä viittaamaan konsernin olemassaoloon liittyviin yhteyksiin, vaan sen oli todettava emoyhtiön todella puuttuneen kyseisiin markkinoihin. Ratkaiseva vaikutusvalta pitäisi näyttää toteen näillä markkinoilla ja kyseisen menettelytavan osalta. Tältä osin pitäisi osoittaa, että rakenteellisia yhteyksiä on konkreettisesti käytetty tytäryhtiön markkinakäyttäytymiseen vaikuttamiseksi. Oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja syyttömyysolettaman periaatetta loukattaisiin niiden mielestä vakavasti soveltamalla tällaista pääomaomistukseen perustuvaa olettamaa.

84. Tämä Alstom-konsernin yhtiöiden kolmannen valitusperusteen osa perustuu mielestäni valituksenalaisen tuomion virheelliseen lukemiseen.

85. Valituksenalaisen tuomion 103 kohdasta ilmenee unionin yleisen tuomioistuimen todenneen, että Alstomin hallinnollisen menettelyn kuluessa toimittamat asiakirjat osoittivat, että ”Alstom-[konsernin] johto, josta Alstom oli vastuussa, osallistui Alstom-[konsernin] ja sen eri toimialojen sähkön siirto- ja jakelualan markkinakäyttäytymisen määrittämiseen ja että se jatkuvasti valvoi sitä, että kyseinen ala ja sen eri toimialat noudattivat tätä markkinakäyttäytymistä”.

86. Alstom-konsernin yhtiöt eivät näin ollen voi vedota siihen, että unionin yleinen tuomioistuin olisi ”tyytynyt” ottamaan huomioon ainoastaan taloudelliset, organisatoriset ja oikeudelliset yhteydet ja että se ei olisi arvioinut emoyhtiön todellista puuttumista kyseisiin markkinoihin, kun se on päätellyt emoyhtiön käyttäneen ratkaisevaa vaikutusvaltaa kyseisiin tytäryhtiöihin.

87. Tältä osin on myös todettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan emoyhtiön ja tytäryhtiön välisillä taloudellisilla, organisatorisilla ja oikeudellisilla yhteyksillä on keskeinen asema määritettäessä tytäryhtiön itsenäisyyttä suhteessa emoyhtiöön ja arvioitaessa, onko emoyhtiö esittänyt riittäviä todisteita pääomaomistukseen perustuvan olettaman kumoamiseksi. [53]

88. Vaikka on selvää, että ratkaisevan vaikutusvallan käyttämisellä viitataan tytäryhtiön käyttäytymiseen kilpailusääntöjen rikkomisessa kyseessä olevilla markkinoilla, oikeuskäytännöstä ei kuitenkaan ilmene, että komissiolla olisi velvollisuus osoittaa Alstom-konsernin yhtiöiden väittämällä tavalla, että rakenteellisia yhteyksiä on konkreettisesti käytetty kyseiseen käyttäytymiseen vaikuttamiseksi, jotta emoyhtiön voitaisiin katsoa pääomaomistukseen perustuvan olettaman perusteella olevan vastuussa tytäryhtiön käyttäytymisestä. Tällaisen velvoitteen tunnustaminen merkitsisi sitä, että olettama menettäisi tehokkuutensa. On pikemminkin emoyhtiön tehtävänä osoittaa, että sen ja sen tytäryhtiön välisistä organisatorisista, taloudellisista ja oikeudellisista yhteyksistä huolimatta tytäryhtiö on päättänyt itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään.

89. Alstom-konsernin yhtiöiden perusteluista, joiden mukaan mainittu olettama ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallisesta käyttämisestä olisi ristiriidassa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja syyttömyysolettamaa koskevien periaatteiden kanssa, on riittävää todeta, että oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että kyseisen olettaman tarkoituksena on erityisesti rakentaa tasapaino yhtäältä sen merkityksen, joka on annettava tavoitteelle, joka liittyy seuraamusten määräämiseen kilpailusääntöjen ja erityisesti SEUT 101 artiklan vastaisesta toiminnasta ja sen uusimisen ehkäisemiseen, ja toisaalta sellaisten vaatimusten välille, jotka seuraavat unionin oikeuden tietyistä yleisistä periaatteista, kuten esimerkiksi syyttömyysolettamaa koskevasta periaatteesta. Kyseinen olettama on muun muassa tämän takia kumottavissa. [54] Tältä osin pelkästään se, ettei tietty yksikkö tietyssä tapauksessa esitä todisteita, joilla voidaan kumota ratkaisevan vaikutusvallan käyttämistä koskeva olettama, ei merkitse sitä, ettei mainittua olettamaa voida missään tapauksessa kumota. [55]

90. Kaiken edellä esitetyn perusteella Alstom-konsernin yhtiöiden kolmannen valitusperusteen ensimmäinen osa on mielestäni hylättävä.

53 — Ks. asia C-97/08 P, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009 (Kok., s. I-8237, 65 ja 74 kohta); em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 58 ja 153 kohta (tässä viimeksi mainitussa kohdassa, joka on toistettu tämän ratkaisuehdotuksen alaviitteessä 19, todetaan nimenomaisesti, että olettaman kumoaminen ”edellyttää asianomaisilta näytön esittämistä asianomaisten yhtiöiden välisistä taloudellisista, organisatorisista ja oikeudellisista yhteyksistä”); asia C-90/09 P, General Química ym. v. komissio, tuomio 20.1.2011 (Kok., s. I-1, 37 kohta); yhdistetyt asiat C-201/09 P ja C-216/09 P, ArcelorMittal Luxembourg v. komissio ja komissio v. ArcelorMittal Luxembourg ym., tuomio 29.3.2011 (Kok., s. I-2239, 96 kohta) sekä asia C-654/11 P, Transcatab v. komissio, määräys 13.12.2012, 31 kohta.

54 — Ks. em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 59 kohta ja asia C-508/11 P, ENI v. komissio, tuomio 8.5.2013, 50 kohta.

55 — Ks. em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 66 kohta ja em. asia Transcatab v. komissio, määräyksen 32 kohta.

2. Toinen osa, joka koskee oikeudellista virhettä määritettäessä Areva T&D Holdingin tosiasiallisesti käyttämä ratkaiseva vaikutusvalta Areva T&D SA:han ja Areva T&D AG:hen ajanjaksona 9.1.–11.5.2004

91. Kolmannen valitusperusteensa toisessa osassa T&D Holding väittää ”samojen kuin ensimmäisessä osassa esitettyjen periaatteiden perusteella” unionin yleisen tuomioistuimen tehneen oikeudellisia virheitä vahvistaessaan valituksenalaisen tuomion 144–152 kohdassa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin siinä todetaan Areva T&D Holdingin käyttäneen tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa Areva T&D SA:han ja Areva T&D AG:hen ajanjaksona 9.1.–11.5.2004. T&D Holding väittää, että komission johtopäätöksen oikeuttamiseksi unionin yleinen tuomioistuin on tukeutunut Arevan edellä 59 kohdassa ensimmäisen valitusperusteensa yhteydessä mainitsemaan kahteen seikkaan. Erityisesti unionin yleisen tuomioistuimen tekemä johtopäätös siitä, että Areva oli nimittänyt Areva T&D Holdingin uuden johtajan, joka oli myös Areva T&D SA:n ja Areva T&D AG:n hallituksen jäsen, toisin sanoen siitä, ettei ollut mahdotonta, että Areva oli hankkinut kyseisen alan kokemusta rekrytoimalla näille tytäryhtiöille tämän uuden johtajan konsernin ulkopuolelta, on hypoteettinen skenaario, jolla ei ole oikeudellista perustaa. Tässä johtopäätöksessä sivuutetaan tämän valittajan mukaan unionin yleiselle tuomioistuimelle esitetyt tosiseikat, sillä on selvää, että tällä uudella johtajalla ei ollut mitään aikaisempaa yhteyttä Areva-konserniin eikä varsinkaan kyseisen alan asiantuntemusta. Näin ollen unionin yleinen tuomioistuin on katsonut, että Areva T&D Holdingin oli esitettävä kielteistä näyttöä siitä, ettei se ollut puuttunut näiden tytäryhtiöiden käyttäytymiseen, mikä rinnastuu ylivoimaiseen näyttövelvollisuuteen, ja on tehnyt pääomaomistukseen perustuvasta olettamasta kumoamattoman.

92. Tässä Alstom-konsernin yhtiöiden kolmannen valitusperusteen toisessa osassa rajoitutaan toistamaan tiettyjä Arevan väitteitä, jotka se on esittänyt edellä 59–76 kohdassa tarkastellussa – ja hylätyssä – ensimmäisessä valitusperusteessaan.

93. Ylivoimaista näyttövelvollisuutta koskevien perustelujen osalta viittaan erityisesti edellä 74 kohdassa esittämääni.

94. Siitä, että unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 150 kohdassa viitannut siihen, että Areva-konserni oli saattanut hankkia tarvittavaa asiantuntemusta sähkön siirto- ja jakelualalla rekrytoimalla uuden johtajan, olen jo edellä 69 kohdassa todennut kyseessä olleen ylimääräinen perustelu, jolla oli tarkoitus ainoastaan tukea muihin seikkoihin perustuvaa sen argumentin hylkäämistä, jonka mukaan Areva T&D Holding ei voinut ilman alan tuntemusta tosiasiallisesti käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiöihinsä 9.1.2004 lukien.

95. Tästä seuraa, että unionin yleinen tuomioistuin ei ole tehnyt oikeudellista virhettä vahvistaessaan valituksenalaisen tuomion 144–152 kohdassa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin siinä on todettu Areva T&D Holdingin käyttäneen tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa Areva T&D SA:han ja Areva T&D AG:hen ajanjaksona 9.1.–11.5.2004 ja että näin ollen Alstom-konsernin yhtiöiden kolmannen valitusperusteen toinen osa ja siten tämä valitusperuste kokonaisuudessaan on hylättävä.

D *Alstom-konsernin yhtiöiden neljäs valitusperuste ja toisen valitusperusteen kolmas osa ja Arevan toinen ja kolmas valitusperuste, jotka koskevat oikeudellisia virheitä ja oikeudenloukkauksia sekä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä sakon yhteisvastuullista maksamista koskevia sääntöjä sovellettaessa*

96. Alstom-konsernin yhtiöiden neljäs valitusperuste ja toisen valitusperusteen kolmas osa sekä Arevan toinen ja kolmas valitusperuste, joiden mukaan unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt useita oikeudellisia virheitä ja oikeudenloukkauksia sekä laiminlyönyt perusteluvelvollisuuden, koskevat kaikki, joskin eri kannalta, kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätyn sakon yhteisvastuullista

maksamista koskevien sääntöjen soveltamista ja tulkintaa. Näiden valitusperusteiden yhteydessä komissio on lisäksi esittänyt oikeudenkäyntiväitteitä ja perustelujen korvaamista koskevia vaatimuksia, jotka ovat pitkälti päällekkäisiä. Näistä syistä pidän tarkoituksenmukaisena näiden väitteiden ja perusteiden tarkastelemista yhdessä.

97. Asianosaisten valituksenalaista tuomiota vastaan esittämät väitteet voidaan jakaa asiallisesti kahteen ryhmään. Ensimmäisessä väiteryhmässä valittajat väittävät unionin yleisen tuomioistuimen tehneen useita oikeudellisia virheitä ja oikeudenloukkauksia katsoessaan, että kahden peräkkäisen emoyhtiön eli Arevan ja Alstomin välillä on syntynyt ”tosiasiallinen yhteisvastuu”. Erityisesti ne väittävät, että tämän tosiasiallisen yhteisvastuun luomisella loukataan oikeusvarmuuden periaatetta ja periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti. Toisessa väiteryhmässä valittajat vaativat, että unionin yleisen tuomioistuimen katsotaan tehneen yhteisvastuuta koskevien sääntöjen tulkinnassa ja soveltamisessa useita oikeudellisia virheitä, jotka johtavat edellä mainittujen periaatteiden loukkaamiseen, EY 7 artiklan [56] rikkomiseen sekä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiin.

1. Valituksenalainen tuomio

98. Unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi valituksenalaisen tuomion 209–218 kohdassa oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista koskevat perusteet ja väitteet, kyseisen tuomion 219–222 kohdassa sen periaatteen loukkaamista, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, koskevat perusteet ja väitteet ja valituksenalaisen tuomion 232–237 kohdassa toimivaltuuksien siirtämistä EY 7 artiklan vastaisesti koskevat perusteet ja väitteet. Unionin yleinen tuomioistuin saattoi näin ollen päätellä, että komissio ei ollut rikkonut sakkojen yhteisvastuullista maksamista koskevia sääntöjä. Tämän jälkeen muuttaessaan sakon täyttä harkintavaltaansa käyttäen unionin yleinen tuomioistuin vahvisti valituksenalaisen tuomion 318–323 kohdassa komission käyttämän yhteisvastuujärjestelmän. [57]

99. Erityisesti 213–216 kohdassa unionin yleinen tuomioistuin hylkäsi oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista koskevan perusteen, joka voitiin tulkita siten, että se on sakkojen yhteisvastuullista maksamista koskeviin sääntöihin kohdistuva lainvastaisuusväite, jonka mukaan nämä säännöt aiheuttavat epätietoisuutta sakon maksamisen, maksuvelvollisen määrittämisen ja yhteisvastuullisten velallisten oikeudellisen aseman suhteen. Unionin yleinen tuomioistuin totesi aluksi, että päätös, jolla komissio määrää useat yhtiöt maksamaan yhteisvastuullisesti sakon, tuottaa välttämättä kaikki ne vaikutukset, jotka oikeudellisesti liittyvät sakkojen maksamista koskevaan oikeudelliseen järjestelmään kilpailuoikeudessa, ja näin on sekä velkojan ja yhteisvastuullisten velallisten välisissä että yhteisvastuullisten velallisten keskinäisissä suhteissa.

100. Tämän jälkeen unionin yleinen tuomioistuin katsoi, että koska siinä päätöksessä, jolla komissio on määrännyt useille yhtiöille yhteisvastuullisesti maksettavan sakon yhden yrityksen toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, ei toisin mainita, tässä päätöksessä pannaan tämä rikkominen yhteisesti näiden yhtiöiden vastuulle. Tästä seuraa unionin yleisen tuomioistuimen mukaan, että yhtiöiden, joille asetetaan yhteisvastuullisesti maksettava sakko ja jotka – jollei sakon määräämistä koskevassa päätöksessä toisin mainita – ovat kaikki yhtä lailla vastuussa rikkomisesta, on lähtökohtaisesti maksettava tästä rikkomisesta määrätystä sakosta samansuuruiset osuudet (jäljempänä samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskeva sääntö). Unionin yleisen tuomioistuimen mukaan yhtiö, jolta komissio perii sakon koko määrän, voi näin ollen jo komission päätöksen perusteella nostaa regressikanteen muita yhteisvastuullisia velallisia vastaan ja vaatia kultakin sen osuutta. Tämän samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskevan säännön perusteella unionin yleinen tuomioistuin katsoi, että vaikka päätös, jolla useat yhtiöt on velvoitettu yhteisvastuullisesti maksamaan sakko, ei näin ensi näkemältä mahdollistakaan sen selvittämistä, miltä näistä yhtiöistä komissio tulee

56 — Tästä artiklasta on tullut SEU 13 artikla.

57 — Ks. myös valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 3 kohdan toinen luetelmakohta.

tosiasiallisesti perimään sakon määrän, se ei estä sitä, että kukin näistä yhtiöistä voi ilman epäselvyyttä saada tiedon siitä osuudesta, joka sen itse on sakosta maksettava, ja että se nostaa muita yhteisvastuullisia velallisia vastaan regressikanteen saadakseen mahdollisesti maksamansa tämän osuuden ylittävät summat palautetuiksi.

2. Tosiasiallisen yhteisvastuun syntyminen Arevan ja Alstomin välillä

a) Asianosaisten lausumat

i) Arevan ja Alstom-konsernin yhtiöiden lausumat

101. Toisessa – ja osittain - kolmannessa valitusperusteessaan Areva väittää unionin yleisen tuomioistuimen tehneen oikeudellisen virheen sakkojen yhteisvastuullista maksamista koskevien sääntöjen soveltamisessa yhtäältä sen vuoksi, että se ei ole katsonut komission toimineen virheellisesti, kun tämä loi tosiasiallisen yhteisvastuun Arevan ja Alstomin välille, vaikka nämä kaksi yhtiötä eivät ole koskaan yhdessä muodostaneet yhteistä taloudellista kokonaisuutta, ja toisaalta sen vuoksi, että se on itse määrännyt täyden harkintavaltansa nojalla sakkoja, joiden vaikutuksena on tällaisen yhteisvastuun syntyminen. Tämän oikeudellisen virheen seurauksena on valittajan mukaan loukattu oikeusvarmuuden periaatetta ja periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti.

102. Neljännen valitusperusteensa toisessa osassa Alstom-konsernin yhtiöt väittävät myös, että unionin yleinen tuomioistuin on loukannut oikeusvarmuuden periaatetta ja periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, koska se ei ole kyseenalaistanut komission tapaa soveltaa yhteisvastuullisuutta siten, että Alstomin ja Arevan välille syntyy tosiasiallinen yhteisvastuu, vaikka nämä kaksi yhtiötä eivät ole koskaan muodostaneet keskenään taloudellista kokonaisuutta. Tämä tosiasiallinen yhteisvastuu perustuu yhtäältä siihen, että Arevalle ja sen entisille tytäryhtiöille yhteisvastuullisesti määrätty 25 500 000 euron sakko (jonka unionin yleinen tuomioistuin on alentanut 20 400 000 euroon) on osa Alstomille ja Areva T&D SA:lle yhteisvastuullisesti määrättyä 53 550 000 euron sakkoa (jonka unionin yleinen tuomioistuin on alentanut 48 195 000 euroon), ja toisaalta siihen, että niiden enimmäismäärien summa, joista peräkkäisten emoyhtiöiden katsotaan olevan vastuussa, ylittää tytäryhtiön maksettavana olevan määrän. Näissä olosuhteissa jommankumman konsernin suorittama sakon maksaminen vaikuttaisi riidanalaisesta päätöksestä tehtävästä tulkinnasta riippumatta suoraan toisen konsernin yhtiöiden velkaan, vaikka nämä konsernit eivät ole koskaan kuuluneet samaan taloudelliseen kokonaisuuteen.

103. Kuten unionin yleinen tuomioistuin katsoi asiassa Trioplast antamassaan tuomiossa,[58] yhteisvastuun määrääminen, vaikka se on vain ”tosiasiallinen”, yhtiöille, jotka eivät ole koskaan kuuluneet samaan yritykseen, olisi vastoin sekä periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, sillä tällaisessa tilanteessa yritykselle määrättäisiin seuraamus teoista, joihin sen ei itsensä katsota syyllistyneen, että oikeusvarmuuden periaatetta, koska emoyhtiöt eivät voisi yksiselitteisesti tietää sen sakon täsmällistä määrää, joka kummankin niistä on maksettava siltä ajanjaksolta, jolta sen on katsottu olevan tytäryhtiönsä kanssa yhteisvastuussa rikkomisesta. Lisäksi unionin yleisen tuomioistuimen esille tuoma, samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskeva sääntö,[59] mikäli se on olemassa – minkä valittajat kiistävät –, ei voisi selittää unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisessa tuomiossa omaksumaa ratkaisua. Vaikka sakko jaettaisiin yhtä suuriin osiin yhteisvelallisten välillä, yhdeltä emoyhtiöltä tosiasiallisesti peritty määrä riippuisi edelleen muilta yhtiöiltä peritystä määrästä.

58 — Mainittu edellä alaviitteessä 32.

59 — Valituksenalaisen tuomion 215 kohta.

104. Valittajat vastustavat komission esittämää oikeudenkäyntiväitettä. Areva väittää, ettei se ole lisännyt mitään uutta seikkaa väitteisiin, joihin on vedottu unionin yleisessä tuomioistuimessa, ja vaikka se olisi tehnyt näin, se on esittänyt ainoastaan uusi perusteluja (eikä uusia perusteita) tukeakseen ensimmäisessä oikeusasteessa esitettyä perustetta yhteisvastuuta koskevien sääntöjen rikkomisesta. Unionin yleisessä tuomioistuimessa nostetun kanteen ja unionin tuomioistuimessa tehdyn valituksen välillä on joka tapauksessa tullut esille sekä uusia tosiseikkoja että oikeudellisia seikkoja,[60] jotka itsessään riittävät oikeuttamaan sen, että nämä argumentit on esitetty vasta asian käsittelyn kuluessa. Alstom-konsernin yhtiöt väittävät, että vaikka ilmaisua ”tosiasiallinen yhteisvastuu” ei ole käytetty ensimmäisessä oikeusasteessa, tämä yhteisvastuu on mainittu useita kertoja Alstomin kirjelmissä ja sitä on käsitelty unionin yleisessä tuomioistuimessa. Ne viittaavat unionin yleisessä tuomioistuimessa esitettyihin ensimmäiseen ja toiseen kanneperusteeseen, komission kirjelmiin sekä Alstomin edustajien istunnossa esittämiin lausumiin. Perustelut, jotka koskevat tosiasiallista yhteisvastuuta, eivät siten merkitse uutta perustetta vaan ainoastaan unionin yleisessä tuomioistuimessa jo esitetyn perusteen laajentamista.

ii) Komission lausumat

105. Komissio väittää, että sekä Arevan toinen valitusperuste että Alstom-konsernin yhtiöiden neljännen valitusperusteen toinen osa on jätettävä tutkimatta uusina perusteina, joilla muutetaan unionin yleisessä tuomioistuimessa käydyn oikeudenkäynnin kohdetta. Valituksenalaisen tuomion 192–195 kohdasta sekä Arevan ja Alstomin unionin yleiselle tuomioistuimelle toimittamista kirjelmistä nimittäin ilmenee, että niiden perustelut koskivat muita kysymyksiä, joissa ei viitattu millään tavoin mihinkään emoyhtiöiden Alstom ja Areva väliseen tosiasialliseen yhteisvastuuseen. Unionin yleisessä tuomioistuimessa esitetyt perustelut koskivat ainoastaan oikeudellista eivätkä tosiasiallista yhteisvastuuta Areva T&D SA:n ja sen peräkkäisten emoyhtiöiden välillä Arevan osalta sekä Areva T&D SA:n ja sen aikaisemman emoyhtiön Alstomin välillä Alstom-konsernin yhtiöiden osalta.

106. Asiakysymysten osalta komissio väittää, että se, että Areva T&D SA:lle ja muille Areva-konsernin yhtiöille on määrätty yhteisvastuullisesti sakko, vaikka tämän yhtiön on katsottu olevan yhteisvastuussa myös Alstomin kanssa, selittyy pelkästään sillä, että kyse on kilpailusääntöjen rikkomiseen kahden peräkkäisen emoyhtiön määräysvallassa osallistuneesta tytäryhtiöstä. Tämän tytäryhtiön luovutus on johtanut tilanteeseen, jossa se on kahdessa suhteessa yhteisvastuussa eli yhteisvastuussa kummankin emoyhtiönsä kanssa. Tästä ei kuitenkaan seuraa, että Arevan ja Alstomin katsottaisiin olevan yhteisvastuussa. Komission lähestymistapaa, jossa emoyhtiölle osoitetaan sama sakon laskentapohja kuin suoraan kartelliin osallistuneelle tytäryhtiölle eikä tätä määrää jaeta useamman sellaisen emoyhtiön kesken, joiden omistuksessa tytäryhtiö on peräjälkeen ollut, ei sellaisenaan voida pitää epäasianmukaisena.[61]

107. Komissio katsoo tästä seuraavan, että esillä olevassa tilanteessa, jossa tytäryhtiön Areva T&D SA katsotaan olevan yhteisvastuussa kahden peräkkäisen emoyhtiönsä kanssa, kummallekin näistä yhtiöistä voitiin osoittaa kokonaan sama sakon laskentapohja kuin tytäryhtiölle määrätty laskentapohja, jota on sen jälkeen korotettu kunkin rikkomiseen osallistuneen yksilöllisen rikkomisen keston ja rikkomisen johtajana toimimiseen liittyvän raskauttavan olosuhteen perusteella. Kyseessä oleville yhtiöille on seurannut tästä kolme eri sakon määrää. Vaikka on olemassa useita mahdollisia tapoja määrittää yhteisvastuu, komissio on harkintavaltansa nojalla päättänyt määrätä yhden ainoan laskentapohjan yhteisvastuullisesti näille kolmelle yhtiölle soveltamalla kyseisille emoyhtiöille edullisinta ajateltavissa olevaa menetelmää.

60 — Areva mainitsee erityisesti uutena tosiseikkana Areva T&D SA:n luovutuksen vuonna 2010 Alstom-konsernille (ks. tämän ratkaisuehdotuksen 6 kohta) ja uutena oikeudellisena seikkana unionin yleisen tuomioistuimen tuomion asiassa Trioplast.

61 — Komissio viittaa em. asiassa Trioplast annettuun tuomioon (74 kohta).

108. Vaikka komission mielestä asiassa on hyväksyttävä unionin yleisen tuomioistuimen johtopäätös, jonka mukaan oikeusvarmuuden periaatetta ja periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, ei ole loukattu, komissio vaatii unionin tuomioistuinta kuitenkin korvaamaan unionin yleisen tuomioistuimen perustelut, jotka se on esittänyt valituksenalaisen tuomion 213–215 kohdassa tähän johtopäätökseen päätyäkseen. Komissio katsoo, että toisin kuin unionin yleinen tuomioistuin on todennut, sillä ei ole toimivaltaa päättää osallistumisesta sakon maksamiseen eri yhteisvelallisten välisissä suhteissa. Vaikka tässä tapauksessa hyväksytty yhteisvastuun muodostumista koskeva menetelmä merkitsee Arevalta ja Alstomilta perittävien summien päällekkäisyyttä, se ei tee näistä yhtiöistä suoraan ja tiukasti ottaen keskenään yhteisvastuullisia. Oikeudellisesti merkityksellisenä on pidettävä kunkin emoyhtiön yhteisvastuuta luovutetun tytäryhtiön kanssa. Se, että tytäryhtiön yhteisvastuulliset suhteet moninkertaistuvat tapauksessa, jossa se myydään kilpailusääntöjen rikkomisen aikana, ei muuta tämän tytäryhtiön ja kunkin emoyhtiön välisten yksittäisten suhteiden oikeudellista luonnetta. Tällaisessa tilanteessa, jossa tytäryhtiön peräkkäiset emoyhtiöt ovat ”tosiasiallisesti” yhteisvastuussa, sovelletaan samoja periaatteita, joiden nojalla oikeuskäytännön mukaan emoyhtiön ja tytäryhtiön katsotaan tavanomaisesti olevan yhteisvastuussa.

b) Asian tarkastelu

i) Tutkittavaksi ottaminen

109. Aluksi on tarkasteltava komission esittämää oikeudenkäyntiväitettä, joka kohdistuu väitteisiin Arevan ja Alstomin tosiasiallisen yhteisvastuun syntymisestä. Komission mukaan nämä väitteet on esitetty vasta muutoksenhaussa ja ne ovat näin ollen uusia perusteita, joilla muutetaan unionin yleisessä tuomioistuimessa käydyn oikeudenkäynnin kohdetta, ja ne on siten jätettävä tutkimatta.

110. Heti alkuun on todettava, että Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 58 artiklan ensimmäisen kohdan mukaan unionin tuomioistuimelta voidaan hakea muutosta vain oikeuskysymysten osalta ja muutoksenhaun perusteena voi olla muun muassa unionin yleisessä tuomioistuimessa tapahtunut unionin oikeuden rikkominen.

111. Lisäksi unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 113 artiklan 2 kohdassa[62] määrätään, että muutoksenhaussa ei voida muuttaa oikeudenkäynnin kohdetta siitä, mikä se oli unionin yleisessä tuomioistuimessa.

112. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan unionin tuomioistuin on valitusasioissa lähtökohtaisesti toimivaltainen tutkimaan ainoastaan oikeudellisen ratkaisun, jonka tosiseikkojen osalta toimivaltainen tuomioistuin on tehnyt sille esitetyistä perusteista.[63] Asianosainen ei siten pääsääntöisesti voi esittää ensi kertaa vasta unionin tuomioistuimessa vaatimuksilleen perusteita, joihin hän ei ole unionin yleisessä tuomioistuimessa vedonnut, koska tämä merkitsisi sitä, että unionin tuomioistuin voisi valvoa unionin yleisen tuomioistuimen omaksuman ratkaisun laillisuutta sellaisten perusteiden kannalta, joita unionin yleinen tuomioistuin ei olisi joutunut tutkimaan.[64]

62 — Tästä on tullut unionin tuomioistuimen uuden työjärjestyksen 170 artikla (ks. alaviite 50).

63 — Ks. mm. asia C-295/07 P, komissio v. Département du Loiret, tuomio 11.12.2008 (Kok., s. I-9363, 95 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen); em. asia Elf Aquitaine v. komissio, tuomion 35 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja em. asia Schindler Holding ym. v. komissio, tuomion 55 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

64 — Ks. asiassa C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, 30.4.2009 antamani ratkaisuehdotus (Kok., s. I-7415, ratkaisuehdotuksen 20 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

113. Uusi perustelu, jolla ainoataan kehitellään edelleen tai laajennetaan unionin yleisessä tuomioistuimessa esitettyjä perusteluja, ei ole uusi peruste, vaan sitä on pidettävä oikeudenkäynnissä jo esitetyn perusteen hyväksyttävissä olevana laajennuksena.[65] Tällainen perustelu on siten otettava tutkittavaksi.[66]

114. Käsiteltävässä asiassa on heti alkuun todettava, että Areva tai Alstom-konsernin yhtiöt eivät ole nimenomaisesti esittäneet unionin yleisessä tuomioistuimessa väitettä, jonka mukaan tosiasiallisen yhteisvastuun luominen Arevan ja Alstomin välillä loukkaisi oikeusvarmuuden periaatetta ja periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, kuten ne ovat väittäneet valituksissaan. Ensimmäisessä oikeusasteessa nostamissaan kanteissa ne ovat esittäneet perusteita yhteisvastuuta koskevien sääntöjen rikkomisesta mutta kuitenkin yksinomaan suhteessa *oikeudellisen* yhteisvastuun syntymiseen emoyhtiöiden (yhtäältä Alstomin ja toisaalta Arevan) ja tytäryhtiön (Areva T&D SA:n) välillä eikä suhteessa *tosiasiallisen* yhteisvastuun syntymiseen peräkkäisten emoyhtiöiden välillä. Vaikka ne pyrkivät osoittamaan, että nämä väitteet eivät merkitse uusia seikkoja, mielestäni on selvää, että päinvastoin juuri siitä on kysymys.

115. Tässä esille tulevana perustavanlaatuisena kysymyksenä on arvioitava, onko näitä uusia väitteitä pidettävä uutena perusteena, jolla muutetaan oikeudenkäynnin kohdetta, kuten komissio väittää, vai kehitelläänkö niillä edelleen tai laajennetaan unionin yleisessä tuomioistuimessa esitettyjä perusteita, kuten sekä Areva että Alstom-konsernin yhtiöt väittävät.

116. Minulla on jo ollut tilaisuus todeta, että erottelu uuden perustelun (joka on otettava tutkittavaksi) ja uuden perusteen (joka on jätettävä tutkimatta) välillä on hankala kysymys, jota ei ole aina lähestytty oikeuskäytännössä johdonmukaisesti.[67] Lisäksi olen todennut, että väitettä, joka perustuu eri oikeudelliseen perustaan kuin unionin yleisessä tuomioistuimessa esitetyt perusteet, on pidettävä uutena perusteena, joka on jätettävä tutkimatta, kun taas väite, joka on esitetty unionin yleisessä tuomioistuimessa jo esitetyn perusteen tueksi, voi aina tapauksen mukaan olla perustelu, joka on otettava tutkittavaksi.[68]

117. Ensinnäkin Alstomista on tässä tapauksessa todettava, että se on unionin yleisessä tuomioistuimessa esittänyt perusteen, toisen perusteensa, joka koskee valitusperusteen tavoin yhteisvastuuseen sovellettavien oikeussääntöjen rikkomista, joka on johtanut oikeusvarmuuden periaatteen ja periaatteen, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, loukkaamiseen. On totta, että unionin yleisessä tuomioistuimessa Alstom ei ole tässä perusteessaan viitannut nimenomaisesti tosiasiallisen yhteisvastuun syntymiseen peräkkäisten emoyhtiöiden välillä vaan on vaatinut sen toteamista, ettei sen itsensä ja Areva T&D SA:n välillä ollut yhteisvastuullista suhdetta, sillä nämä yhtiöt eivät enää muodostaneet taloudellista kokonaisuutta päätöksen tekoajankohtana. On kuitenkin todettava, että väitteessään, joka koskee periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, Alstom on *nimenomaisesti* riitauttanut sen, että Arevalle ja sen entisille tytäryhtiöille määrätty 25 500 000 euron suuruinen sakko on erottamaton osa Alstomille ja Areva T&D SA:lle yhteisvastuullisesti määrättyä 53 550 000 euron suuruista sakkoa, kun se on väittänyt, että

65 — Ks. julkisasiamies Kokottin em. asiassa Akzo Nobel ym. v. komissio 23.4.2009 antaman ratkaisuehdotuksen 28 kohta sekä samassa asiassa annetun tuomion 39 kohta. Ks. myös asia C-311/05 P, Naipes Heraclio Fournier v. SMHV, tuomio 4.10.2007 (Kok., s. I-130*, 59 kohta) ja asia C-564/08 P, SGL Carbon v. komissio, tuomio 12.11.2009 (Kok., s. I-191*, 24 kohta).

66 — Ks. em. asia Akzo Nobel v. komissio, tuomion 39 kohta ja em. asia SGL Carbon v. komissio, tuomion 24 kohta. Ks. myös yhdistetyt asiat C-74/00 P ja C-75/00 P, Falck ja Acciaierie di Bolzano v. komissio, tuomio 24.9.2002 (Kok., s. I-7869, 178 kohta); asia C-229/05 P, PKK ja KNK v. neuvosto, tuomio 18.1.2007 (Kok., s. I-439, 64–66 kohta) sekä em. asia komissio v. Département du Loiret, tuomion 99 kohta.

67 — Ks. em. asiassa Prym ja Prym Consumer v. komissio antamani ratkaisuehdotuksen 26 kohta, jossa toin esille, että mielestäni on kyseenalaista rinnastaa uusien perusteiden esittämisen tutkittamatta jättämistä koskevaan järjestelmään kaikki uudet perustelut, joita valittajat esittävät perustetta tukeakseen, ja todeta, että kyseistä perustelua ei voida tutkia (ks. oikeuskäytäntöviittaukset).

68 — Ks. mm. em. asiassa Prym ja Prym Consumer v. komissio antamani ratkaisuehdotuksen 27 kohta ja asia C-167/06 P, Komninou ym. v. komissio, tuomio 25.10.2007 (Kok., s. I-141*, 24 kohta).

tällaisella yhteisvelallisten velan yhteisvastuullisella jakamisella loukataan periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti.[69] Tätä erityistä kysymystä on sittemmin käsitelty myös unionin yleisessä tuomioistuimessa pidetyssä istunnossa, kuten käy ilmi Alstomin väitteistä, joita komissio ei ole kiistänyt.

118. Muutoksenhaussa riitautettu Arevan ja Alstomin ”tosiasiallinen” yhteisvastuu on seurausta juuri tästä Arevalle ja sen entisille tytäryhtiöille yhteisvastuullisesti määrätyn sakon ketjuttamisesta Alstomille ja Areva T&D SA:lle yhteisvastuullisesti määrätyn sakon kanssa. Lisäksi Alstom on oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista koskevassa väitteessä, joka on esitetty samassa kanneperusteessa, nimenomaisesti vedonnut seuraamuksen täytäntöönpanoa koskevaan epävarmuuteen, joka aiheutuu siitä, miten komissio soveltaa yhteisvastuuta koskevia sääntöjä.[70]

119. On siis todettava, että vaikka Alstom ei ollut unionin yleisessä tuomioistuimessa esittänyt nimenomaisesti, kuten se on tehnyt muutoksenhaussa, väitettä, jonka mukaan tosiasiallisen yhteisvastuun syntyminen Alstomin ja Arevan välillä – tällä nimityksellä[71] – merkitsi periaatteen, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, ja oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista, se oli kuitenkin nimenomaisesti väittänyt valitusperusteen kanssa täsmälleen samoihin oikeudellisiin perustoihin tukeutuvassa kanneperusteessa, että olettama, johon tämä tosiasiallinen yhteisvastuu perustuu, eli kahden yhteisvastuullisesti määrätyn sakon ketjuttaminen tytäryhtiön ja peräkkäisten emoyhtiöiden välillä, merkitsi tällaista loukkaamista.

120. Näissä olosuhteissa mielestäni ei voida katsoa, että Alstomin valituksessaan esittämillä väitteillä muutettaisiin oikeudenkäynnin kohdetta siten, että nämä väitteet olisi jätettävä tutkimatta. Näillä väitteillä pikemminkin kehitellään edelleen unionin yleisessä tuomioistuimessa jo esitettyjä väitteitä. Mielestäni ne on näin ollen otettava tutkittavaksi Alstomin osalta.

121. Arevan osalta tilanne on sitä vastoin hieman toisenlainen. Ensimmäisessä oikeusasteessa se on Alstomin tavoin esittänyt yhteisvastuuta koskevien sääntöjen rikkomisesta perusteen (neljännen kanneperusteensa), joka kohdistui nimenomaisesti ainoastaan Areva T&D SA:n tuomitsemiseen yhteisvastuullisesti Alstomin kanssa eikä tosiasiallisen yhteisvastuun syntymiseen peräkkäisten emoyhtiöiden välillä. Tässä kanneperusteessaan Areva väitti, että yhteisvastuuta koskevien sääntöjen virheellinen soveltaminen oli johtanut oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamiseen,[72] mutta se ei esittänyt tässä yhteydessä väitettä siitä, että periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, olisi loukattu. Toisin kuin Alstomin tapauksessa, Arevan kirjelmistä ei ilmene, että se olisi unionin yleisessä tuomioistuimessa *nimenomaisesti* riitauttanut tämän kanneperusteen yhteydessä sen, että sen sakko oli erottamaton osa Alstomille ja Areva T&D SA:lle yhteisvastuullisesti määrättyä sakkoa. Arevalla yhteys ensimmäisessä oikeusasteessa esitetyn kanneperusteen ja muutoksenhaussa esitetyn uuden väitteen välillä on siten heikompi kuin Alstomilla.

122. Areva on kuitenkin käsiteltävässä asiassa ensinnäkin esittänyt kanneperusteen, joka tukeutuu ainakin osittain samaan oikeudelliseen perustaan kuin sen esittämä valitusperuste, eli perusteen, jonka mukaan oikeusvarmuuden periaatetta on loukattu yhteisvastuuta koskevia sääntöjä sovellettaessa. Toiseksi se on yhteisvastuuta koskevien sääntöjen rikkomista koskevissa perusteluissaan[73] tuonut esille kysymyksiä, jotka koskevat sen ja Alstomin välistä yhteyttä, jonka johdosta yhtäältä se ja Areva T&D SA ja toisaalta Alstom ja Areva T&D SA määrättiin yhteisvastuuseen. Kuten edellä 101 kohdassa on tuotu esille, kolmanneksi Areva on Alstomista poiketen nimenomaisesti vaatinut, ettei unionin yleisen tuomioistuimen itsensä tapaa soveltaa yhteisvastuuta koskevia sääntöjä hyväksytä siltä osin kuin näillä

69 — Ks. Alstomin ensimmäisessä oikeusasteessa nostaman kanteen 80–85 kohta ja erityisesti 83 kohta.

70 — Ibid., 77 kohta.

71 — Asianosaiset näyttävät saaneen vaikutteita ilmaisun ”tosiasiallinen yhteisvastuu” käyttämisestä, sellaisena kuin sitä on käytetty asiassa Trioplast annetussa tuomiossa, johon ne viittaavat useita kertoja.

72 — Erityisesti kyseisen neljännen kanneperusteen viidennessä osassa.

73 — Erityisesti neljännen kanneperusteensa kolmannessa, neljännessä ja kuudennessa osassa.

säännöillä saadaan aikaan ”tosiasiallinen” yhteisvastuu. Tältä osin oikeuskäytännöstä käy ilmi, että kantajalla on oikeus tehdä unionin tuomioistuimeen valitus, jossa se vetoaa valituksenalaisesta tuomiosta johtuviin perusteisiin, jotka liittyvät tuomion oikeudelliseen perusteettomuuteen.[74] Neljänneksi on vielä todettava, että Alstom on tuonut unionin yleisessä tuomioistuimessa esille kysymyksen kahden yhteisvastuullisesti määrätyn sakon ketjuttamisesta, kuten olen edellä 117 ja 118 kohdassa todennut, minkä vuoksi tämä kysymys ei siis ollut täysin vieras sen käsiteltävänä olevaan oikeusriitaan nähden, ja että unionin yleinen tuomioistuin on yhdistänyt nämä kaksi asiaa ja antanut yhden yhteisen tuomion, jossa vastataan kaikkiin asianosaisten sille esittämiin perusteisiin.[75]

123. Näissä erityisissä olosuhteissa voidaan mielestäni katsoa, että väite, jonka mukaan tosiasiallisen yhteisvastuun syntyminen Arevan ja Alstomin välillä loukkasi oikeusvarmuuden periaatetta, ei muuta oikeudenkäynnin kohdetta, sellaisena kuin se on määritetty unionin yleisessä tuomioistuimessa. Koska Areva tai sen entiset tytäryhtiöt, jotka olivat sen kanssa kantajina unionin yleisessä tuomioistuimessa (sittemmin Alstomin tytäryhtiöt ja kantajat Alstomin kanssa asiassa C-253/11 P), eivät ole sitä vastoin vedonneet ensimmäisessä oikeusasteessa väitteeseen siitä, että asiassa on loukattu periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, tämä väite on jätettävä tutkimatta näiden yhtiöiden osalta.

ii) Asiakysymys

124. Sekä Areva että Alstom-konsernin yhtiöt väittävät unionin yleisen tuomioistuimen loukanneen oikeusvarmuuden periaatetta ja periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, kun se on vahvistanut yhteisvastuuta koskevien sääntöjen soveltamisen komission toteuttamassa muodossa, mikä on johtanut tosiasiallisen yhteisvastuun syntymiseen Arevan ja Alstomin välillä, vaikka nämä kaksi yhtiötä eivät ole koskaan muodostaneet yhtä taloudellista yksikköä.

125. Heti alkuun on todettava, että oikeusvarmuuden periaate on unionin yleinen oikeusperiaate, joka edellyttää, että kaikki unionin toimielinten toimet ovat selkeitä ja täsmällisiä ja että niiden perusteella ne, joita asia koskee, voivat saada selville tarkasti, minkä laajuisia niille asetetut velvoitteet ovat, ja että ne voivat yksiselitteisesti saada tiedon oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ja ryhtyä niiden johdosta asianmukaisiin toimenpiteisiin.[76] Tätä periaatetta on erityisen tärkeää noudattaa silloin, kun on kyse toimenpiteestä, johon saattaa liittyä taloudellisia seurauksia, jotta asianomainen voi saada tarkasti selville hänelle asetettujen velvoitteiden laajuuden.[77]

74 — Ks. em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 139 ja 140 kohta sekä asia C-176/06, Stadtwerke Schwäbisch Hall ym. v. komissio, tuomio 29.11.2007 (Kok., s. I-170*, 17 kohta).

75 — Vaikka nämä kaksi asiaa on yhdistetty, ne ovat erillisiä asioita, joilla on kaksi eri kohdetta, jotka eivät välttämättä ole päällekkäisiä. Oikeuskäytännöstä kuitenkin ilmenee, että unionin yleisen tuomioistuimen yhdistettyä kaksi asiaa ja annettua niissä yhden tuomion, jossa vastataan kaikkiin asianosaisten unionin yleisessä tuomioistuimessa esittämiin kanneperusteisiin, muutoksenhaussa voidaan hyväksyä tietty yhteys eri asianosaisten unionin yleisessä tuomioistuimessa esittämien perusteiden ja perusteluiden välillä. Ks. vastaavasti asia C-444/11 P, Team Relocations ym. v. komissio, tuomio 11.7.3013, 34 kohta ja asia C-369/09 P, ISD Polska ym. v. komissio, tuomio 24.3.2011 (Kok., s. I-2011, 85 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

76 — Ks. vastaavasti asia C-352/09 P, ThyssenKrupp Nirosta v. komissio, tuomio 29.3.2011 (Kok., s. I-2359, 81 kohta) ja em. yhdistetyt asiat ArcelorMittal Luxembourg v. komissio ja komissio v. ArcelorMittal Luxembourg ym., tuomion 68 kohta.

77 — Ks. julkisasiamies Botin asiassa C-408/04 P, komissio v. Salzgitter, tuomio 22.4.2008, 11.9.2007 antama ratkaisuehdotus (Kok., s. I-2767, ratkaisuehdotuksen 298 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

126. On myös todettava, että periaate, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti ja joka täydentää yksilöllisen vastuun periaatetta, jota sovelletaan kaikissa hallinnollisissa menettelyissä, jotka saattavat johtaa seuraamusten määräämiseen kilpailuoikeuden nojalla,[78] edellyttää, että henkilölle voidaan määrätä seuraamus vain teoista, joihin sen itsensä katsotaan syyllistyneen. Tämän periaatteen nojalla ainoastaan tekijä voidaan tuomita rangaistavasta teosta,[79] eikä toinen henkilö voi kärsiä rangaistusta syyllisen puolesta.[80]

– Tosiasiallisen yhteisvastuun syntyminen

127. Nyt käsiteltävässä tapauksessa komissio – ja sakon muuttamisen seurauksena unionin yleinen tuomioistuin – ovat määränneet Alstomille 53 550 000 euron suuruisen sakon (jonka unionin yleinen tuomioistuin on alentanut 48 195 000 euroon) ja katsoneet, että Areva T&D SA on vastuussa koko tämän summan maksamisesta. Areva T&D SA:lle määrätyn summan maksamisesta Areva ja sen kaksi entistä tytäryhtiötä ovat yhteisvastuussa Areva T&D SA:n kanssa 25 500 000 euroon asti (jota on alennettu 20 400 000 euroon unionin yleisen tuomioistuimen muutettua sakon määrää). Luovutettu tytäryhtiö, Areva T&D SA, on siis yhteisvastuussa sakkonsa maksamisesta sekä entisen että uuden emoyhtiönsä kanssa.

128. On selvää, että Areva ja Alstom eivät ole koskaan muodostaneet yhtä taloudellista yksikköä ja siten yhdessä kilpailuoikeudessa tarkoitettua yritystä. Tässä tapauksessa tytäryhtiö, Areva T&D SA, on muodostanut yhden taloudellisen yksikön ensin Alstomin kanssa ajanjaksona 7.12.1992–8.1.2004 ja sitten Arevan ja sen entisten tytäryhtiöiden kanssa ajanjaksona 9.1.–11.5.2004. Tästä syystä komissio ja sittemmin unionin yleinen tuomioistuin ovat katsoneet yksinomaan tytäryhtiön olevan oikeudellisesti yhteisvastuussa peräkkäisten emoyhtiöidensä kanssa. Komissio ja unionin yleinen tuomioistuin eivät ole luoneet oikeudellista yhteisvastuuta emoyhtiöiden itsensä välille.

129. Yhteisvastuuseen liittyvän tavoitteen mukaisesti[81] komissiolla on täysi vapaus päättää, miltä kyseessä olevista oikeussubjekteista sakko peritään, niiden maksukyvyn mukaan. Edellä 127 kohdassa tarkoitetussa yhteisvastuujärjestelmässä se voi vapaasti vaatia sakon maksamista kokonaan tai osittain tytäryhtiöltä tai kummalta tahansa emoyhtiöltä, jotka ovat peräjälkeen käyttäneet määräysvaltaa tytäryhtiössä, kunnes sakko on kokonaisuudessaan maksettu.

130. On kuitenkin selvää, että tällaisessa yhteisvastuujärjestelmässä sakon periminen jommaltakummalta emoyhtiöltä vaikuttaa väistämättä sen perimiseen toiselta niistä. Jos komissio saa Alstomilta maksun koko sakon määrästä, tytäryhtiö (Areva T&D SA, sittemmin Alstom Grid SAS) vapautuu täysin velvollisuudestaan maksaa sakko komissiolle ja tämän seurauksena Areva ja sen muut entiset tytäryhtiöt, jotka ovat yhteisvastuullisia velallisia Areva T&D SA:n kanssa, vapautuvat niin ikään suhteessa komissioon. Sitä vastoin tilanteessa, jossa komissio saa sakkoa koskevan maksun Arevalta, tytäryhtiö ja sen kanssa yhteisvastuullinen velallinen Alstom vapautuvat maksamasta sakkoa siihen summaan asti, jonka Areva on maksanut komissiolle.

131. Alstom ja Areva viittaavat juuri tällaiseen ”tosiasialliseen” yhteisvastuuseen.

78 — Perusteellisempi analyysi yksilöllisen vastuun periaatteesta ja periaatteesta, jonka mukaan seuraamukset on määrättävä yksilökohtaisesti, on esitetty em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamassani ratkaisuehdotuksessa (74 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

79 — Ks. julkisasiamies Ruiz-Jarabo Colomerin yhdistetyissä asioissa C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, 11.2.2003 antama ratkaisuehdotus (Kok., s. I-123, ratkaisuehdotuksen 63 kohta).

80 — Ks. julkisasiamies Botin em. yhdistetyissä asioissa ArcelorMittal Luxembourg v. komissio ja komissio v. ArcelorMittal Luxembourg ym. 26.10.2010 antaman ratkaisuehdotuksen 181 kohta.

81 — Ks. tältä osin em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 52 kohta.

– Periaatteen, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, ja oikeusvarmuuden periaatteen loukkaaminen

132. Loukataanko tällä kilpailusääntöjen rikkomisesta vastuuseen määrättyjen oikeushenkilöiden välisten yhteisvastuullisten suhteiden järjestelmällä, jonka seurauksena emoyhtiöille, jotka eivät ole koskaan muodostaneet yhtä taloudellista yksikköä, syntyy tosiasiallinen yhteisvastuu, oikeusvarmuuden periaatetta ja periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti?

133. Tässä tapauksessa komission toteuttamalla ja unionin yleisen tuomioistuimen vahvistamalla yhteisvastuuta koskevien sääntöjen soveltamisella loukattaisiin periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, sellaisena kuin tämä periaate on esitetty edellä 126 kohdassa, jos edellä mainitussa yhteisvastuujärjestelmässä oikeussubjektin, jolta komissio perii sakon, olisi suoritettava sakko rangaistavista teoista, joita ei voida lukea sen yrityksen syyksi, jonka puolesta kyseistä oikeussubjektia on vaadittu vastaamaan kilpailusääntöjen rikkomisesta, ja erityisesti nyt käsiteltävässä tapauksessa rangaistavista teoista, jotka on tehty ajanjaksona, jonka osalta kyseistä oikeussubjektia ei voitu enää (tai vielä) vaatia vastaamaan kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä toiminnasta, sillä se ei enää (tai vielä) kuulunut tästä toiminnasta vastuussa olevaan yhteen taloudelliseen yksikköön.

134. Oikeusvarmuuden periaatetta loukattaisiin, jos riidanalaisessa päätöksessä valittu ja valituksenalaisessa tuomiossa vahvistettu yhteisvastuujärjestelmä johtaisi siihen, että asianomaiset henkilöt, eli subjektit, joille on määrätty seuraamus sen taloudellisen kokonaisuuden toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä toiminnasta, johon ne kuuluivat, eivät voi saada selville tarkasti ja yksiselitteisesti, minkä laajuiset velvoitteet niille on asetettu toimielinten toimissa eli riidanalaisessa päätöksessä ja valituksenalaisessa tuomiossa siltä osin kuin siinä vahvistetaan yhteisvastuujärjestelmä.

135. Kuten olen todennut edellä 128 kohdassa, Areva ja Alstom eivät ole koskaan yhdessä muodostaneet yhtä taloudellista yksikköä ja siten kilpailuoikeudessa tarkoitettua yritystä. Sitä vastoin ne ovat muodostaneet peräjälkeen tytäryhtiön Areva T&D SA:n kanssa kaksi erillistä taloudellista yksikköä, joista kumpikin on erikseen vastuussa kartellista eri ajanjaksoilla ja eri tilanteissa.

136. Lisäksi on todettava, että käsiteltävässä asiassa kummankin emoyhtiön vastuu perustuu täysin tytäryhtiön vastuuseen, minkä vuoksi siltä osin kuin komissio on päättänyt harkintavaltansa rajoissa [82] velvoittaa emoyhtiön maksamaan sakon yhteisvastuullisesti tytäryhtiön kanssa, emoyhtiön vastuu ei voi ylittää tytäryhtiön vastuuta. [83] Näissä olosuhteissa komission emoyhtiöiden maksettavaksi vahvistamat määrät ovat enimmäismääriä, joiden maksamisesta perättäisten emoyhtiöiden on todettu olevan yhteisvastuussa tytäryhtiön kanssa. [84]

137. On totta, kuten unionin yleinen tuomioistuin on todennut valituksenalaisen tuomion 220 kohdassa Alstomin osalta, että riidanalaisessa päätöksessä vahvistetaan emoyhtiöiden yksilöllinen vastuu kilpailusääntöjen rikkomisesta.

82 — Ks. tältä osin yhdistetyt asiat C-125/07 P, C-133/07 P, C-135/07 P ja C-137/07 P, Erste Group Bank ym. v. komissio, tuomio 24.9.2009 (Kok., s. I-8681, 81–84 kohta) sekä em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 81 kohta.

83 — Ks. tältä osin asia C-286/11 P, komissio v. Tomkins, tuomio 22.1.2013, 43 kohta, jolla pysytettiin em. asiassa Tomkins v. komissio annettu tuomio (erityisesti 38 kohta).

84 — Ks. vastaavasti em. asia Trioplast, tuomion 168 kohta.

138. Nyt käsiteltävän kaltaisessa tapauksessa, jossa kyseessä olevat kaksi emoyhtiötä eivät ole koskaan yhdessä muodostaneet taloudellista yksikköä ja komissio on päättänyt katsoa niiden olevan yhteisvastuussa tytäryhtiön kanssa, periaate, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, edellyttää kuitenkin, että kummallekaan niistä määrätty sakko ei ole suurempi kuin sen yhteisvastuuosuus. Tämä osuus vastaa kummallekin emoyhtiölle määrättyä osaa siitä kokonaismäärästä, joka tytäryhtiö on velvoitettu maksamaan yhteisvastuullisesti peräkkäisten emoyhtiöiden kanssa. [85]

139. Yhteisvastuujärjestelmä, jonka komissio on valinnut ja jonka unionin yleinen tuomioistuin on vahvistanut, on tältä osin ongelmallinen. Kun sakon määrä, joka on määrätty tytäryhtiölle Areva T&D SA:lle, ei vastaa niiden sakkojen määriä, jotka peräkkäiset emoyhtiöt on velvoitettu maksamaan sen kanssa yhteisvastuullisesti, ei ole mahdollista määrittää, mikä sakko vastaa edellä 135 kohdassa mainitun kunkin erillisen taloudellisen yksikön yksilöllistä vastuuta. Tästä tilanteesta seuraa päinvastoin, että ensimmäinen näistä taloudellisista yksiköistä (jonka muodostavat Alstom ja Areva T&D SA) vastaa koko sakon määrästä, vaikka se ei ole rikkonut kilpailusääntöjä koko sen ajanjakson ajan, jolta sakko on määrätty (eli ajanjakson 7.12.1992–11.5.2004), ja että toisen yksikön (jonka muodostavat Areva T&D SA, Areva ja sen muut entiset tytäryhtiöt) vastuu ylittää selvästi tämän yksikön osuuden sakon määrästä, joka on määrätty koko kilpailusääntöjen rikkomisesta kyseisenä ajanjaksona. Tällainen tilanne ei ole mielestäni sen periaatteen mukainen, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti.

140. Koska emoyhtiöt eivät voi yksiselitteisesti määrittää sen sakon täsmällistä määrää, joka niiden on maksettava siltä ajanjaksolta, jolta niiden on katsottu olevan tytäryhtiönsä kanssa yhteisvastuussa rikkomisesta, on todettava myös oikeusvarmuuden periaatetta loukatun.

141. Ongelmat näyttävät todellisuudessa johtuvan siitä, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä kohdellut Areva-konsernia ja Alstom-konsernia yhtenä yksikkönä jo sakon laskemisen alusta alkaen. [86] Ottamatta erityisesti tähän seikkaan kantaa totean, että sillä komission esille tuomalla seikalla, että unionin yleinen tuomioistuin on asiassa Trioplast antamassaan tuomiossa katsonut, että lähestymistapaa, jossa emoyhtiölle osoitetaan sama sakon laskentapohja kuin suoraan kartelliin osallistuneelle tytäryhtiölle eikä tätä määrää jaeta useamman sellaisen emoyhtiön kesken, joiden omistuksessa tytäryhtiö on peräjälkeen ollut, ei voida pitää epäasianmukaisena, ei ole sinänsä merkitystä. Nyt tehdyissä valituksissa ei ole kyse sakon laskemiseksi käytetystä menetelmästä vaan yhteisvastuuta koskevien sääntöjen soveltamisesta. Tämä väite on lisäksi tehoton, sillä vaikka kyseinen menetelmä olisi itsessään virheellinen, se ei muuttaisi mitenkään sitä, että käsiteltävässä asiassa komission valitsemalla ja unionin yleisen tuomioistuimen vahvistamalla yhteisvastuujärjestelmällä loukataan periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, ja oikeusvarmuuden periaatetta.

142. Lisäksi on todettava, että epävarmuutta ei voida korjata unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 215 kohdassa vahvistamalla ja edellä 100 kohdassa mainitulla samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskevalla säännöllä.

143. Kuten olen todennut edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 88 ja 89 kohdassa ja kuten tulen täsmentämään 155 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa, ei ole näytetty, että unionin kilpailuoikeudessa olisi tällainen sääntö.

85 — Ibid., tuomion 169 kohta.

86 — Ks. riidanalaisen päätöksen 486 perustelukappale.

144. Vaikka tällainen sääntö olisi olemassa, sillä ei voitaisi missään tapauksessa korjata epävarmuutta, joka aiheutuu käsiteltävässä asiassa hyväksytystä yhteisvastuujärjestelmästä. Sen soveltaminen tässä tapauksessa merkitsisi nähdäkseni riskiä siitä, että sakon kokonaismäärä, josta oikeussubjekti on tosiasiallisesti vastuussa, riippuisi komission käyttämästä harkintavallasta sen suhteen, minkä velallisen osalta se aikoo periä sakon. Tämä määrä voisi vaihdella sen mukaan, päättääkö komissio periä sakon tietyltä velalliselta [87] vai joltakin toiselta, [88] mitä ei voida mielestäni pitää yleisesti hyväksyttävänä, eikä varsinkaan tilanteessa, jossa yhteisvelalliset eivät ole koskaan kuuluneet yhteen taloudelliseen yksikköön.

145. Komission perustelujen korvaamista koskeva vaatimus, jolla pyritään kiistämään sen toimivalta määrittää sakon yhteisvastuullisten velallisten keskinäiset suhteet, on hylättävä syistä, jotka esitän jäljempänä 160–163, 169 ja 173 kohdassa sekä yksityiskohtaisemmin tarkastellessani komission ensimmäistä ja kolmatta valitusperustetta edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 42–91 kohdassa. Muilta osin komissio näyttää pikemminkin esittävän argumentteja valittajien väitteiden kiistämiseksi kuin todella vaativan perustelujen korvaamista. Edellä esitetyn perusteella nämä argumentit on kuitenkin hylättävä.

146. Kaiken edellä esitetyn perusteella asiassa on mielestäni hyväksyttävä väitteet yhteisvastuuta koskevien sääntöjen soveltamisessa tehdystä oikeudellisesta virheestä, joka johtaa oikeusvarmuuden periaatteen ja periaatteen, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, loukkaamiseen Arevan ja Alstomin välillä syntyvän tosiasiallisen yhteisvastuun osalta, ja väite periaatteen, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, loukkaamisesta on edellä 123 kohdassa todetun mukaisesti jätettävä tutkimatta Arevan osalta.

87 — Soveltamalla samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskevaa sääntöä ymmärrän tilanteen seuraavasti: jos komissio päättäisi periä 48 195 000 euron suuruisen sakon (unionin yleisen tuomioistuimen tuomion jälkeen) kokonaisuudessaan Alstomilta, Alstom voisi saada puolet tästä summasta Areva T&D SA:lta regressikanteella. Alstom maksaisi siis todellisuudessa kaikkiaan puolet sakosta, eli 24 097 500 euroa. Areva T&D SA:n olisi vastattava jäljelle jäävästä puolikkaasta. Tästä summasta Areva ja sen kaksi muuta entistä tytäryhtiötä ovat kuitenkin yhteisvastuullisia velallisia Areva T&D SA:n kanssa 20 400 000 euroon asti, minkä vuoksi Areva T&D SA voisi vaatia näiltä kolmelta muulta yhteisvelalliselta kultakin niiden osuutta tästä summasta (joka vastaa 5 100 000 euron summaa kultakin), jolloin Areva T&D SA vastaisi yksin Alstomin kanssa jaetun sakon ja sakon, jonka osalta Areva ja sen muut entiset tytäryhtiöt ovat yhteisvelallisia, välisestä 3 697 500 euron suuruisesta erotuksesta. Tässä tapauksessa Alstomin tosiasiallisesti maksettava sakko olisi suuruudeltaan 24 097 500 euroa, Areva T&D SA:n sakko 8 797 500 euroa (eli jäljelle jäävät 3 697 500 euroa + 5 100 000 euroa) ja Arevan ja sen kahden muun entisen tytäryhtiön sakko 5 100 000 euroa kultakin.

88 — Sen sijaan, jos komissio päättäisi periä sakon ensin Arevalta siihen summaan asti, josta se on yhteisvastuussa Areva T&D SA:n ja kahden muun entisen tytäryhtiön kanssa, ymmärrän tilanteen seuraavalla tavalla: Arevan pitäisi maksaa sakkoa kaikkiaan 20 400 000 euroa, minkä jälkeen se voisi saada muilta yhteisvastuullisilta velallisilta niiden osuuden (eli 5 100 000 euroa kultakin), tarvittaessa regressikanteella. Komissiolle olisi maksettava jäljellä oleva sakon määrä eli 27 795 000 euroa. Tämän jälkeen Alstom ja Areva T&D SA jakaisivat yhtä suuriin osuuksiin kyseisen summan sekä mahdollisesti 5 100 000 euroa, jotka Areva T&D SA on maksanut Arevalle. Tässä tapauksessa Alstomin tosiasiallinen sakko olisi suuruudeltaan 13 897 500 euroa (eli puolet 27 795 000 eurosta) tai mahdollisesti 16 447 500 euroa (jos sen pitäisi jakaa Areva T&D:n 5 100 000 euroa), Areva T&D SA:n sakko olisi 18 997 500 euroa (eli 13 897 500 + 5 100 000 euroa) tai mahdollisesti 16 447 500 euroa ja Arevan ja sen kahden muun entisen tytäryhtiön sakko olisi 5 100 000 euroa kultakin.

3. Yhteisvastuuta koskevien sääntöjen virheellinen soveltaminen, joka johtaa oikeusvarmuuden periaatteen ja periaatteen, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, loukkaamiseen ja EY 7 artiklan rikkomiseen, sekä perusteluvelvollisuuden laiminlyönti

a) Asianosaisten lausumat

i) Arevan ja Alstom-konsernin yhtiöiden lausumat

147. Arevan kolmannessa valitusperusteessa ja Alstom-konsernin yhtiöiden neljännen valitusperusteen ensimmäisessä osassa ja toisen osan viimeisessä väitteessä ja toisen valitusperusteen kolmannessa osassa valittajat vetoavat yhteisvastuuta sakon maksamisessa koskevan käsitteen tulkinnassa ja soveltamisessa tehtyihin virheisiin, joiden vuoksi unionin yleinen tuomioistuin on loukannut oikeusvarmuuden periaatetta ja periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, ja rikkonut EY 7 artiklaa, sekä perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiin.

148. Ensinnäkin sekä Areva että Alstom-konsernin yhtiöt kiistävät valituksenalaisen tuomion 215 kohdassa vahvistetun samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskevan säännön.[89] Tämä sääntö on niiden mielestä uusi, eikä sillä ole oikeudellista perustaa, sillä unionin yleinen tuomioistuin ei voi löytää tällaista perustaa asiassa Aristrain vastaan komissio annetusta tuomiosta,[90] johon se viittaa, sillä tällä tuomiolla ei ole asian kannalta merkitystä. Alstomin mukaan tämä sääntö on myös oikeudellisesti virheellinen, sillä yhteisvastuun mekanismilla määritetään sen mielestä ainoastaan velkojan ja yhteisvastuullisten velallisten väliset suhteet eikä myös yhteisvastuullisten velallisten keskinäisiä suhteita.[91] Unionin yleinen tuomioistuin on siten tehnyt oikeudellisen virheen tukeutuessaan samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskevaan sääntöön, vaikka tällainen sääntö on vastoin yhteisvastuun käsitettä unionin oikeudessa, kun se on katsonut kunkin seuraamuksen saaneen yhtiön voineen päätellä riidanalaisesta päätöksestä, mistä osuudesta sen oli vastattava yhteisvastuullisten velallisten välisissä suhteissa.[92] Koska kyseiset yhtiöt eivät voi riidanalaisen päätöksen perusteella yksiselitteisesti tietää, miten sakko on jaettava, unionin yleinen tuomioistuin on tuomiossaan loukannut oikeusvarmuuden periaatetta ja periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti.

149. Toiseksi Alstom väittää myös, että tukeutuessaan samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskevaan sääntöön unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen toteamalla, että komissio ei ole siirtänyt kansalliselle tuomioistuimelle tai välimiehelle valtaa päättää, millä määrällä niiden kunkin on osallistuttava sakon maksamiseen.[93] Komission tehtävänä on asian olosuhteet ja yrityksen erityispiirteet huomioon ottaen määrittää kunkin yhteisvelallisen osuus. Kun komissio nyt käsiteltävän asian tavoin jättää tämän määrittämisen tekemättä, se siirtää implisiittisesti tämän vallan kolmannelle eli kansalliselle tuomioistuimelle tai välimiehelle EY 7 artiklan vastaisesti, vaikka näillä elimillä ei ole tältä osin toimivaltaa.

89 — Ks. tämän ratkaisuehdotuksen 100 kohta.

90 — Asia C-196/99 P, tuomio 2.10.2003 (Kok., s. I-11005).

91 — Areva toteaa sitä vastoin yhtyvänsä unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisen tuomion 214 kohdassa esittämään kantaan, jonka mukaan yhteisvastuullisuus säätelee paitsi velkojan ja yhteisvelallisten välisiä suhteita, myös yhteisvelallisten keskinäisiä suhteita.

92 — Valituksenalaisen tuomion 226 kohta.

93 — Ibid.

150. Kolmanneksi valittajat väittävät, että perustellessaan tällaisella säännöllä virheellisesti oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamista ja komission toimivaltuuksien lainvastaista siirtämistä koskevien väitteiden hylkäämisen [94] unionin yleinen tuomioistuin on muuttanut riidanalaisen päätöksen sisältöä komission tahdon vastaiseksi ja näin ollen laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa korvaamalla omalla arvioinnillaan komission arvioinnin. Riidanalaisessa päätöksessä ei mainita lainkaan tällaista sääntöä. Komissio on valittajien mukaan päinvastoin kannattanut unionin yleisessä tuomioistuimessa vastakkaista tulkintaa riidanalaisesta päätöksestä.

151. Lisäksi Alstom-konsernin yhtiöt vastustavat väitettä, jonka mukaan komission toimivaltuuksien lainvastaista siirtämistä koskeva peruste olisi jätettävä tutkimatta. Kyse ei ole niiden mielestä uudesta perusteesta, koska Alstom on esittänyt tämän väitteen unionin yleisessä tuomioistuimessa. Tämä peruste liittyy joka tapauksessa erottamattomasti perusteeseen, joka koskee periaatetta, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti. Ne vastustavat myös komission vaatimusta perustelujen korvaamisesta ja vaativat valituksenalaisen tuomion kumoamista.

ii) Komission lausumat

152. Komissio katsoo, että Arevan ja Alstom-konsernin yhtiöiden väitteet on hylättävä, mutta yhtyy kuitenkin tietyiltä osin niiden näkemyksiin ja vaatii tältä osin unionin tuomioistuimelta perustelujen korvaamista. Erityisesti komissio yhtyy näkemykseen, jonka mukaan edellä mainitussa asiassa Aristrain vastaan komissio annetulla tuomiolla ei ole käsiteltävän asian kannalta merkitystä. Sitä vastoin komissio katsoo, että Alstomin väite, joka koskee komission seuraamusvallan lainvastaista siirtämistä, on jätettävä tutkimatta, koska kyse on uudesta väitteestä, jota Alstom ei ole esittänyt unionin yleisessä tuomioistuimessa.

153. Komissio väittää aineelliselta kannalta, että valittajien perusteluissa tukeudutaan virheelliseen lähtökohtaan, jonka mukaan komissio olisi lainvastaisesti siirtänyt toimivaltuuksiaan, kun se ei ole riidanalaisessa päätöksessä määrittänyt yhteisvelallisten keskinäisiä suhteita ja erityisesti niiden yhteisvastuuosuutta. Nämä perustelut ovat ensinnäkin epäjohdonmukaisia. Jos Areva ja Alstom katsoisivat, että komissio olisi yksin toimivaltainen määrittämään yhteisvelallisten suhteet, ei ole ymmärrettävissä, miksi ne ovat itse ratkaisseet tämän kysymyksen sopimusteitse. Lisäksi valituksissaan Areva ja Alstom-konsernin yhtiöt ovat hyväksyneet, että kansalliset tuomioistuimet tai välimiehet voivat ratkaista kysymyksen maksuosuudesta, mikä tekee mahdottomaksi sen, että komission väitetty yksinoikeus olisi siirretty lainvastaisesti. Toisin kuin unionin yleinen tuomioistuin antaa ymmärtää valituksenalaisessa tuomiossa, [95] komissiolla ei ole minkäänlaista toimivaltaa määrittää yhteisvelallisten maksuosuuksia, joten tällaisen toimivallan lainvastaista siirtämistä ei voi tapahtua, eikä siitä, että yhteisvastuullisen sakon määräämistä koskevassa päätöksessä ei oteta asiaan kantaa, voida myöskään päätellä, että yhteisvelalliset olisivat vastuussa yhtä suurin osuuksin.

154. Valituksenalaisen tuomion 213–215 kohdassa sekä 222, 236 ja 257 kohdassa, joissa viitataan yhteisvastuuosuuksien käsitteeseen, on komission mukaan tehty useita oikeudellisia virheitä, ja unionin tuomioistuimen on korvattava nämä perustelut uusilla perusteluilla. Komissio katsoo, että unionin yleinen tuomioistuin ei ole ottanut huomioon asetuksen N:o 1/2003 23 artiklassa komissiolle annetuille toimivaltuuksille ja velvollisuuksille asetettuja rajoja ja että se on näin toimiessaan loukannut jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksiä ja asianosaisten sopimusvapautta. Sen toimivalta määrätä sakkoja koskee vain ulkoista suhdetta eli komission ja päätöksen adressaattina olevan yrityksen, jonka on maksettava sakko, välistä suhdetta. Pelkästään se, että yhteisvastuullisten velallisten määrittämisellä niiden ulkoisessa suhteessa on tiettyjä oikeusvaikutuksia, ei merkitse sitä, että komissiolla olisi velvollisuus vahvistaa niiden vastuuosuudet keskinäisissä suhteissaan.

94 — Ibid., tuomion 210–218 ja 236 kohta.

95 — Erityisesti sen 215 ja 229 kohdassa.

b) Asian tarkastelu

155. Ensinnäkin samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskevasta säännöstä, johon unionin yleinen tuomioistuin viittaa valituksenalaisen tuomion 215 kohdassa ja jonka olen maininnut edellä 100 kohdassa, olen ilmaissut edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 88 ja 89 kohdassa epäilykseni tämän unionin yleisen tuomioistuimen vahvistaman säännön merkityksellisyydestä.

156. Tämä sääntö, jonka unionin yleinen tuomioistuin näyttää lainanneen eräiden jäsenvaltioiden oikeusjärjestykseen kuuluvasta yksityisoikeudellisen yhteisvastuun järjestelmästä,[96] ei ole nähdäkseni ensinnäkään yhteensoveltuva yksilöllisen vastuun periaatteen ja sen periaatteen kanssa, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, kun siinä tavallaan oletetaan, että sakosta yhteisvastuullisten velallisten vastuu on samansuuruinen, vaikka ne eivät välttämättä ole osallistuneet samassa määrin kyseisen yrityksen yhtenäiseen toimintaan.

157. Toisaalta se on mielestäni vailla oikeudellista perustaa tai ainakin asianmukaista periaatteellista pohjaa. Edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 88 kohdassa huomautin, että yleinen viittaus yksityisoikeudellisen velvoitteen oikeudelliseen järjestelmään ei riitä tällaisen unionin yleisen tuomioistuimen vahvistaman, samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskevan säännön perustaksi, kun mitään muuta selvitystä ei ole esitetty niistä syistä, joiden perusteella tällaisesta järjestelmästä johdettua periaatetta voitaisiin soveltaa kilpailuoikeuteen, etenkään, kun henkilöiden, joille komissio määrää unionin kilpailuoikeuden rikkomisen vuoksi yhteisvastuullisesti maksettavia sakkoja, maksuvelvollisuus, joka on luonteeltaan lähes rikosoikeudellinen,[97] eroaa luonteeltaan yksityisoikeudellisesta velvoitteesta vastuussa olevien yhteisvelallisten vastuusta.

158. Edellä mainitussa ratkaisuehdotuksessani totesin lisäksi, että on jokseenkin vaikea nähdä, miten myös valituksenalaisen tuomion 215 kohtaan sisältyvä viittaus edellä mainitussa asiassa Aristrain vastaan komissio annetun tuomion 100 ja 101 kohtaan liittyy asiaan. Yhteisöjen tuomioistuin ei nimittäin kyseisessä tuomiossa tunnustanut ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen vahvistamaa periaatetta. Se pikemminkin moitti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuinta siitä, ettei tämä ollut pitänyt komission perusteluja puutteellisina siltä osin kuin komissio oli määrännyt päätöksessään yhtiölle sakkoa siihen sidoksissa olevan yhtiön toimista ilman, että niiden välisen taloudellisen kokonaisuuden olemassaoloa olisi näytetty toteen. Tässä tapauksessa kyseessä ei siis ollut edes useampien oikeussubjektien yhteisvastuu sakon maksamisesta.[98]

159. Tästä seuraa, että hylätäkseen perusteet ja väitteet oikeusvarmuuden periaatteen loukkaamisesta unionin yleinen tuomioistuin ei voinut tukeutua tähän sääntöön katsoessaan valituksenalaisen tuomion 215 kohdassa, että kukin yhtiö, joka on velvoitettu yhteisvastuullisesti maksamaan sakko, voi ilman epäselvyyttä saada tiedon siitä osuudesta, joka sen itse on sakosta maksettava.

160. Tältä osin on vielä huomattava, kuten olen todennut edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 85 ja 86 kohdassa, että kun yhtä taloudellista yksikköä ei enää komission päätöksen tekohetkellä ole olemassa siinä muodossa, jossa se oli rikkomisajankohtana, komission päättäessä harkintavaltansa nojalla määrätä

96 — Ks. tältä osin erityisesti em. yhdistetyt asiat Siemens Österreich ym. v. komissio, tuomion 155 kohta. Tämä tuomio, joka koskee samaa riidanalaista päätöstä ja joka on annettu samana päivänä kuin valituksenalainen tuomio, on muutoksenhaun kohteena em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. Kuten 2 kohdassa on todettu, annan ratkaisuehdotukseni noissa asioissa samanaikaisesti nyt esillä olevan ratkaisuehdotuksen kanssa.

97 — Ks. julkisasiamies Kokottin asiassa C-681/11, Schenker & Co. ym., tuomio 18.6.2013, 28.2.2013 antaman ratkaisuehdotuksen 40 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

98 — Ks. em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 89 ja 93 kohta. Se, että kyseessä ei ollut yhteisvastuu sakon maksamisesta, on vahvistettu myös asiassa T-156/94, Aristrain v. komissio, 11.3.1999 annetussa tuomiossa (Kok., s. II-645, 67 kohta).

yhteisvastuuseen oikeussubjekteja, jotka eivät enää yhdessä kuulu tällaiseen yhteen taloudelliseen yksikköön, periaate, jonka mukaan rangaistukset on määrättävä yksilökohtaisesti, asettaa seuraamuksen määrittämiseen liittyvää oikeusvarmuutta koskevia vaatimuksia näiden oikeussubjektien osalta niiden keskinäisissä suhteissa.

161. Vaikka nämä oikeussubjektit ovat edelleen komissioon nähden ulkoisesti vastuussa yrityksen toteuttaman kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätyn koko sakon maksamisesta, on huomattava, että koska ne eivät enää muodosta yhtä taloudellista yksikköä päätöksen tekohetkellä, näiden oikeussubjektien on voitava tietää osuus, josta niiden on vastattava keskinäisissä suhteissaan niiden yhteisvastuullisten velallisten kanssa, joihin niillä ei enää ole riittävää taloudellista, organisatorista ja oikeudellista suhdetta, joka oikeuttaisi niiden sisällyttämisen taloudelliseen kokonaisuuteen.

162. Tästä seuraa, että kun komissio päättää harkintavaltansa nojalla [99] asettaa yhteisvastuuseen oikeussubjektit, jotka muodostivat taloudellisen kokonaisuuden kilpailusääntöjen rikkomisajankohtana mutta jotka eivät enää päätöksen tekohetkellä kuuluneet samaan taloudelliseen kokonaisuuteen, kyseinen toimielin ei voi jättää noudattamatta velvollisuuttaan määrittää, mistä sakon osuudesta oikeussubjektin, jolla ei ole enää sellaisia yhteyksiä, jotka oikeuttaisivat sen sisällyttämisen taloudelliseen kokonaisuuteen, on vastattava keskinäisissä suhteissaan muiden yhteisvelallisten kanssa.

163. On myös huomattava, että vaikka asianosaiset ovat varmasti sopimusvapautensa puitteissa vapaita määrittämään yksityisoikeudellisissa suhteissaan, mikä oikeushenkilö vastaa mistäkin osasta sakkoa, ne eivät sitä vastoin voi vapaasti määrittää kunkin vastuuseen asetetun oikeussubjektin vastuuosuuksia ja siten vahvistaa niiden sakko-osuuksia, jotka ovat luonteeltaan seuraamuksia ja kuuluvat kilpailuoikeuteen. Yhdyn unionin yleisen tuomioistuimen näkemykseen ja ymmärrän tällä tavoin valituksenalaisen tuomion 214 kohdan, jossa se on todennut, että asianosaiset eivät voi vapaasti sopia, miten niille määrätyn sakon määrä jakautuu niiden kesken. Vaikka komission esille tuoma seikka, jonka mukaan yhteisvastuulliset velalliset voivat vapaasti jakaa sakon määrän, pitää paikkansa niiden yksityisoikeudellisissa suhteissa, sillä ei kuitenkaan voida paikata sitä, että oikeusvarmuuden periaatteen nojalla niiden, joita asia koskee, on voitava saada selville tarkasti ja yksiselitteisesti, minkä laajuisia komission päätöksessä niille asetetut velvoitteet ovat.

164. Näiden perustelujen valossa katson, että unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen valituksenalaisen tuomion 214–218, 222 ja 236 kohdassa, kun se on hylännyt samansuuruisiin osuuksiin jakautuvaa vastuuta koskevan säännön perusteella valittajien sille esittämät väitteet.

165. Toiseksi tarkasteltaessa Alstomin väitettä, jonka mukaan unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen todetessaan, että komissio ei ole siirtänyt kansalliselle tuomioistuimelle tai välimiehelle valtaa määrittää yhteisvastuullisten velallisten osuuksia sakon maksamisesta, on aluksi hylättävä komission esittämä oikeudenkäyntiväite, jonka mukaan kyse olisi uudesta perusteesta, joka on jätettävä tutkimatta.

166. Oikeuskäytännöstä ilmenee, että koska asianosaisen on voitava riitauttaa kaikki hänelle vastaisen tuomion perustelut, kukin asianosainen voi silloin, kun unionin yleinen tuomioistuin on yhdistänyt kaksi asiaa ja antanut yhden yhteisen tuomion, jossa vastataan kaikkiin asianosaisten oikeudenkäynnissä esittämiin perusteisiin, riitauttaa ainoastaan toisen yhdistetyn asian kantajan unionin yleisessä tuomioistuimessa esittämiä perusteita koskevan päättelyn, jos tämä päättely on tälle asianosaiselle vastainen. [100]

99 — Ks. tämän ratkaisuehdotuksen alaviitteessä 81 mainittu oikeuskäytäntö.

100 — Ks. em. asia Team Relocations ym. v. komissio, tuomion 34 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

167. On selvää, että Areva ja sen entiset tytäryhtiöt ovat esittäneet tällaisen perusteen unionin yleisessä tuomioistuimessa, joka on vastannut siihen valituksenalaisen tuomion 232–237 kohdassa. Näissä olosuhteissa tämä peruste ei ole uusi peruste Alstomille luovutettujen Arevan kolmen entisen tytäryhtiön osalta. Alstomin osalta on katsottava, että koska ei ole kyseenalaistettu, että tämä unionin yleisen tuomioistuimen päättely on sille vastainen, myös tällä yhtiöllä on oikeus valittaa siitä.

168. Aineelliselta kannalta on todettava, että annetun toimivallan periaatteen [101] mukaisesti unioni toimii ainoastaan jäsenvaltioiden sille perussopimuksissa antaman toimivallan rajoissa ja kyseisissä sopimuksissa asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Toimivalta, jota perussopimuksissa ei ole annettu unionille, kuuluu jäsenvaltioille. Lisäksi SEU 13 artiklan 2 kohdan ensimmäisen virkkeen (aiemmin EY 7 artiklan 1 kohdan toinen virke) mukaan kukin toimielin toimii sille perussopimuksissa annetun toimivallan rajoissa sekä niissä määrättyjen menettelyjen, edellytysten ja tavoitteiden mukaisesti.

169. Kuten olen todennut yksityiskohtaisesti edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 48 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa, joihin viittaan, komissiolta ei mielestäni voida evätä toimivaltaa – seuraamusten määräämistä kilpailusääntöjen rikkomisesta koskevan toimivaltansa rajoissa – määrittää yhteisvelallisten keskinäisiä sakon maksuosuuksia sikäli kuin tämä on tarpeen tähän toimivaltaan liittyvän tavoitteen saavuttamiseksi eli kyseisissä määräyksissä tarkoitettujen kieltojen noudattamisen varmistamiseksi. Sitä vastoin tietyissä tapauksissa, kuten edellä 160–162 kohdassa mainitsemassani tapauksessa, komission on tarpeen määrittää sakon maksamisesta yhteisvastuussa olevien velallisten osuudet.

170. Nyt käsiteltävässä tapauksessa komissio on päättänyt velvoittaa kaksi yhtiötä, jotka eivät enää muodostaneet taloudellista kokonaisuutta päätöksen tekohetkellä, eli Alstomin ja Areva T&D SA:n, maksamaan sakon yhteisvastuullisesti, joten sen oli mielestäni vahvistettava niiden maksuosuudet.

171. Tästä seuraa, että unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen hylätessään valituksenalaisen tuomion 236 ja 237 kohdassa EY 7 artiklan rikkomista koskevat perusteet ja väitteet katsomalla, että ne perustuivat virheelliseen olettamaan sen vuoksi, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä määrittänyt ne osuudet, joilla Areva T&D SA ja Alstom vastaavat asianomaisen yrityksen osallistumisesta rikkomiseen 7.12.1992 ja 8.1.2004 välisenä aikana, ja näin ollen kummankin osuuden sen sakon määrästä, jonka ne ovat yhteisvastuullisesti velvollisia maksamaan komissiolle.

172. Kolmanneksi väite, joka koskee perusteluvelvollisuuden laiminlyöntiä, ei voi mielestäni menestyä. Perustellessaan valituksenalaisen tuomion 214 ja 216 kohdassa sekä 236 kohdassa oikeusvarmuutta ja toimivaltuuksien lainvastaista siirtämistä koskevien perusteiden hylkäämisen unionin yleinen tuomioistuin on ainoastaan suorittanut oikeudellista pohdintaa soveltamalla yhteisvastuuta koskevia sääntöjä, sellaisina kuin se on niitä tulkinnut. Riippumatta siitä, että en yhdy tähän tulkintaan, uskon, että unionin yleinen tuomioistuin saattoi laillisuusvalvonnan rajoissa suorittaa täysin tällaista oikeudellista pohdintaa. Näin ollen ei voida väittää, että unionin yleinen tuomioistuin olisi lainvastaisesti korvannut riidanalaisen päätöksen perustelut.

173. Komission perustelujen korvaamista koskeva vaatimus, jolla pyritään kiistämään sen toimivalta määrittää yhteisvastuullisten velallisten keskinäisiä suhteita, on hylättävä edellä 160–163 ja 169 kohdassa esitetyistä syistä. Koska tämä vaatimus vastaa asiallisesti väitteitä, jotka komissio on esittänyt ensimmäisen ja kolmannen valitusperusteensa yhteydessä edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan Siemens Österreich ym., viittaan näissä asioissa antamani ratkaisuehdotuksen 42–91 kohtaan sisältyvään perusteellisempaan tarkasteluun näistä perusteista.

101 — Tämä periaate on vahvistettu SEU 5 artiklan 2 kohdassa.

4. Johtopäätös yhteisvastuuta koskevien sääntöjen soveltamisesta esitetyistä perusteista ja väitteistä

174. Johtopäätöksenä kaikesta edellä esitetystä katson, että Arevan toinen ja kolmas valitusperuste sekä Alstom-konsernin yhtiöiden neljäs valitusperuste on hyväksyttävä ja että näin ollen valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 3 kohdan toisessa luetelmakohdassa määrätty sakko on kumottava.

E *Arevan neljäs valitusperuste, joka koskee suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen soveltamisen osalta tehtyä oikeudellista virhettä*

175. Neljännessä valitusperusteessaan Areva väittää, että unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se ei ole käyttänyt täyttä harkintavaltaansa korjatakseen sen, että komissio oli loukannut suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta määrätessään sille yhteisvastuullisesti maksettavan sakon.

176. Areva toteaa ensinnäkin, että se on velvoitettu maksamaan neljä kuukautta kestäneestä kilpailusääntöjen rikkomisesta yhteisvastuullisesti summan, joka vastaa noin puolta siitä summasta, joka Alstomin on maksettava yhteisvastuullisesti 12 vuotta kestäneestä kilpailusääntöjen rikkomisesta, tai noin kaksinkertaista määrää sakosta, joka Alstomin on maksettava yksin suorasta osallistumisesta kartelliin neljän vuoden ajan. Tällainen ero sakkojen määrissä on sen mielestä vastoin suhteellisuusperiaatetta. Toiseksi se katsoo unionin yleisen tuomioistuimen loukanneen yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, kun se on pysyttänyt voimassa riidanalaisen päätöksen, jossa Arevalle määrätään paljon ankarampi seuraamus kuin Alstomille, vaikka Alstom on ollut yksi kartellin perustajayhtiöistä, vaikka Alstom on osallistunut kartelliin kaikkiaan 47 kertaa kauemmin kuin Areva ja vaikka Alstomin liikevaihto on ollut suurempi kuin Arevan liikevaihto.

177. Unionin yleisen tuomioistuimen olisi siten Arevan mukaan pitänyt täyden harkintavaltansa nojalla arvioida, oliko Arevalle määrätyn sakon määrä oikeassa suhteessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuteen ja kestoon nähden ja oliko se yhdenvertaisen kohtelun periaatteen mukainen. Näiden periaatteiden mukaan sen olisi pitänyt alentaa sakon määrää, jonka Areva oli velvoitettu maksamaan yhteisvastuullisesti.

178. Heti alkuun on tutkittava komission tämän valitusperusteen osalta esittämät oikeudenkäyntiväitteet.

179. Komissio väittää ensinnäkin, että tämä valitusperuste on jätettävä tutkimatta, koska Areva ei ole valituksessaan täsmentänyt, missä valituksenalaisen tuomion kohdissa on sen mielestä tehty oikeudellisia virheitä. Vaikka unionin tuomioistuimen uuden työjärjestyksen 169 artiklan 2 kohdassa määrätään, että oikeudellisissa perusteluissa ja perusteissa, joihin vedotaan, on yksilöitävä täsmällisesti, mitkä unionin yleisen tuomioistuimen ratkaisun perustelujen kohdat riitautetaan, korostan sitä, että tällaista vaatimusta ei ollut muodollisesti asetettu tässä asiassa sovellettavassa aikaisemmassa työjärjestyksessä.[102] Myös ennen uuden työjärjestyksen voimaantuloa oikeuskäytännössä on toki vakiintuneesti katsottu, että Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 58 artiklan ja aikaisemman työjärjestyksen 112 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaisesti valituksessa oli ilmoitettava täsmällisesti sekä se, miltä kaikilta osin tuomion kumoamista vaadittiin, että ne oikeudelliset perusteet ja perustelut, joihin erityisesti haluttiin vedota tämän vaatimuksen tueksi.[103]

102 — Ks. tämän ratkaisuehdotuksen alaviite 49.

103 — Ks. asia C-202/07 P, France Télécom v. komissio, tuomio 2.4.2009 (Kok., s. I-2369, 55 kohta) ja asia C-404/11 P, Elf Aquitaine v. komissio, määräys 2.2.2012, 15 kohta.

180. Käsiteltävässä asiassa Areva väittää kuitenkin aineellisesti, että unionin yleinen tuomioistuin on jättänyt käyttämättä täyttä harkintavaltaansa. Siltä osin kuin kyse on ennen kaikkea laiminlyöntiä koskevasta väitteestä, valituksenalaisessa tuomiossa ei ole kohtia, joihin tämä väite voitaisiin yhdistää tai joissa tämä laiminlyönti otettaisiin huomioon. Lisäksi Areva ilmoittaa oikeudelliset perustelut, joihin se haluaa erityisesti vedota vaatimuksensa tueksi, kun se vetoaa oikeudelliseen virheeseen, joka koskee suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista riidanalaisessa päätöksessä.

181. Näissä olosuhteissa katson, ettei Arevan neljättä valitusperustetta voida jättää tutkimatta sen vuoksi, että se ei ole täsmentänyt niitä valituksenalaisen tuomion kohtia, joissa on sen mukaan tehty oikeudellinen virhe.

182. Toiseksi komissio katsoo, että tämä valitusperuste on jätettävä tutkimatta, koska se on uusi peruste, jota ei ole esitetty unionin yleisessä tuomioistuimessa, ja koska siinä vaaditaan unionin tuomioistuinta tutkimaan uudelleen sakon määrä, sellaisena kuin se on unionin yleisen tuomioistuimen muuttamana, mikä ei kuulu komission mielestä unionin tuomioistuimen toimivaltaan.

183. Ensinnäkin on todettava, että koska edellä 112 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti muutoksenhaussa ei voida muuttaa oikeudenkäynnin kohdetta siitä, mikä se oli unionin yleisessä tuomioistuimessa, asianosainen ei voi esittää ensi kertaa vasta unionin tuomioistuimessa vaatimuksilleen perusteita, joihin hän olisi voinut vedota unionin yleisessä tuomioistuimessa mutta joihin hän ei ole vedonnut.

184. Kuten edellä 122 kohdassa on todettu, on niin, että vaikka oikeuskäytännön mukaan kantajalla on oikeus tehdä unionin tuomioistuimeen valitus, jossa se vetoaa valituksenalaisesta tuomiosta johtuviin perusteisiin, jotka liittyvät tuomion oikeudelliseen perusteettomuuteen,[104] vakiintuneesta oikeuskäytännöstä kuitenkin ilmenee, että muutoksenhakuvaiheessa unionin tuomioistuin ei korvaa kohtuullisuussyistä sakon oikeasuhteisuutta koskevan kysymyksen osalta unionin yleisen tuomioistuimen arviointia omallaan vaan tutkii ainoastaan, onko unionin yleinen tuomioistuin tehnyt ilmeistä virhettä, kun se on käyttänyt täyttä harkintavaltaansa, esimerkiksi sen vuoksi, että se ei ole ottanut kaikkia merkityksellisiä seikkoja huomioon.[105] Unionin yleisen tuomioistuimen oikeudellinen virhe, joka johtuu sakon epäasianmukaisesta määrästä, voidaan siten todeta muutoksenhakumenettelyssä vain poikkeuksellisesti eli silloin, jos ”seuraamuksen taso on paitsi epäasianmukainen myös liiallinen, minkä vuoksi se on suhteellisuusperiaatteen vastainen”.[106]

185. Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee myös, että täyden harkintavallan käyttäminen sakkojen määrää määritettäessä ei saa johtaa syrjintään niiden yritysten välillä, jotka ovat osallistuneet SEUT 101 artiklan 1 kohdan vastaiseen sopimukseen.[107]

186. Areva väittää tässä asiassa tekemässään valituksessa, että unionin yleinen tuomioistuin on tehnyt oikeudellisen virheen, kun se ei ole *korjannut* täyden harkintavaltansa nojalla suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista, johon komissio on syyllistynyt sille yhteisvastuullisesti määrätyn sakon osalta.

104 — Ks. em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 139 ja 140 kohta ja em. asia Stadtwerke Schwäbisch Hall ym. v. komissio, tuomion 17 kohta. Toisin kuin Areva, asiassa C-232/11 P, joka on kyseisen ratkaisuehdotuksen kohteena, Reyrolle on esittänyt perusteen, jonka mukaan unionin yleinen tuomioistuin on itse loukannut kyseisiä periaatteita muuttaessaan sakkoa täyden harkintavaltansa nojalla.

105 — Ks. julkisasiamies Kokottin em. asiassa Schindler Holding ym. v. komissio antaman ratkaisuehdotuksen 222 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

106 — Ks. vastaavasti asia C-89/11 P, E.ON Energie v. komissio, tuomio 22.11.2012, 126 kohta ja asia C-70/12 P, Quinn Barlo ym. v. komissio, tuomio 30.5.2013, 57 kohta.

107 — Ks. asia C-441/11 P, komissio v. Verhuizingen Coppens, tuomio 6.12.2012, 80 kohta ja em. asia Quinn Barlo ym. v. komissio, tuomion 46 kohta.

187. Unionin tuomioistuin on jo todennut, että unionin yleinen tuomioistuin ei tutki viran puolesta, onko komission päätöksellä määrätty sakko mahdollisesti suhteellisuusperiaatteen vastainen, koska kyseessä ei ole ordre public -tyyppinen peruste. Unionin yleinen tuomioistuin lausuu näin ollen sakon suhteettomuutta koskevasta perusteesta ainoastaan, jos kantaja on vedonnut tähän perusteeseen.[108] Sama pätee perusteeseen, joka koskee yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista.[109]

188. Unionin tuomioistuin on lisäksi korostanut, että vaikka unionin tuomioistuimille annetun täyden harkintavallan nojalla unionin yleinen tuomioistuin voi paitsi pelkästään tutkia seuraamuksen laillisuuden myös korvata komission arvioinnin omallaan ja siten poistaa määrätyn sakon taikka uhkasakon tai alentaa tai korottaa sen määrää, tämän harkintavallan käyttö ei vastaa viran puolesta suoritettavaa valvontaa ja menettely unionin tuomioistuimissa on kontradiktorista. Lukuun ottamatta ordre public -tyyppisiä perusteita – kuten riidanalaisen päätöksen perustelujen puuttuminen –, jotka unionin yleisen tuomioistuimen ja unionin tuomioistuimen on tutkittava viran puolesta, kantajan on esitettävä kyseistä päätöstä koskevat kanneperusteet ja todisteet niiden tueksi.[110]

189. Käsiteltävässä asiassa on todettava, että Areva ei ole unionin yleisessä tuomioistuimessa esittänyt suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista koskevaa perustetta, jolla se olisi vedonnut sille määrätyn sakon lainvastaisuuteen näiden periaatteiden loukkaamisen vuoksi. Se on kyllä vedonnut unionin yleisessä tuomioistuimessa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamiseen. Nämä väitteet koskivat kuitenkin täysin eri kysymystä, eli Alstomin ja Areva T&D SA:n yhteisvastuullista tuomitsemista eivätkä Arevalle määrätyn sakon määrän lainvastaisuutta.

190. Edellä 187 ja 188 kohdassa mainitun oikeuskäytännön perusteella on katsottava, että koska Areva ei ole vedonnut unionin yleisessä tuomioistuimessa siihen, että komissio olisi loukannut suhteellisuusperiaatetta ja yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, kuten se on esittänyt unionin tuomioistuimessa, Areva ei voi muutoksenhakuvaiheessa väittää unionin yleisen tuomioistuimen tehneen oikeudellisen virheen, kun tämä tuomioistuin ei ole tutkinut viran puolesta, edes täyden harkintavaltansa nojalla, tällaista loukkaamista. Näissä olosuhteissa Arevan neljäs valitusperuste pitäisi mielestäni jättää tutkimatta.

191. Arevan väitteestä, jonka mukaan tämä valitusperuste on joka tapauksessa otettava tutkittavaksi, koska sen esittäminen asian käsittelyn kuluessa on perusteltua kanteen nostamisen ja valituksen tekemisen välillä esille tulleen uuden tosiseikan vuoksi, nimittäin Areva T&D SA:n luovutuksen Alstomille, totean, että sekä edellä 75 kohdassa toistetusta työjärjestyksen 42 artiklan 2 kohdan sisällöstä itsestään että oikeuskäytännöstä[111] ilmenee, että jotta uusi peruste voitaisiin ottaa tutkittavaksi esille tulleen uuden tosiseikan perusteella, tämän perusteen täytyy ”perustua” tähän uuteen tosiseikkaan. Sillä, että Areva luovutti vuonna 2010 Areva T&D SA:n Alstomille, ei kuitenkaan ole mitään vaikutusta sakon väitettyyn suhteettomuuteen tai väitettyyn syrjintään ja siten Arevan mahdollisuuteen esittää ensimmäisessä oikeusasteessa suhteellisuusperiaatteen ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista koskeva peruste. Näissä olosuhteissa tällainen uusi peruste ei ”perustu” kyseiseen luovutukseen, johon ei siis voida vedota tutkittavaksi ottamisen tueksi.

108 — Ks. vastaavasti asia C-276/11 P, Viega v. komissio, tuomio 14.3.2013, 57 kohta.

109 — Ks. vastaavasti asia C-279/95 P, Langnese-Iglo v. komissio, tuomio 1.10.1998 (Kok., s. I-5609, 53–55 kohta) ja yhdistetyt asiat T-92/00 ja T-103/00, Diputación Foral de Álava ym. v. komissio, tuomio 6.3.2002 (Kok., s. II-1385, 90 kohta).

110 — Ks. asia C-272/09 P, KME ym. v. komissio, tuomio 8.12.2011 (Kok., s. I-12789, 103 ja 104 kohta).

111 — Ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002 (Kok., s. I-8375, 369–378 kohta ja erityisesti 371 kohta) sekä julkisasiamies Kokottin asiassa C-6/04, komissio v. Yhdistynyt kuningaskunta, tuomio 20.10.2005, 9.6.2005 antama ratkaisuehdotus (Kok., s. I-9017, ratkaisuehdotuksen 96 kohta).

192. Sikäli kuin Arevan väitteitä voidaan tulkita siten, että niillä pyritään saamaan uusi arviointi yhtiöille määrätyn sakon määrän asianmukaisuudesta sillä perusteella, että Areva on osallistunut vain hyvin lyhyen aikaa kilpailusääntöjen rikkomiseen, totean, että Arevan osallistumisen hyvin lyhyellä kestolla ei ole mitään vaikutusta kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuteen, sellaisena kuin se perustuu sen luonteeseen ja sellaisena kuin se näkyy sakon laskemisessa, erityisesti sakon laskentapohjan määrän määrittämisessä. Arevan kartelliin osallistumisen hyvin lyhyt kesto on otettu huomioon siinä, että tätä laskentapohjaa ei ole korotettu kilpailusääntöjen rikkomisen keston perusteella. Näin ollen käsiteltävässä asiassa mikään ei viittaa siihen, että unionin yleisen tuomioistuimen vahvistaman sakon määrä olisi liiallinen, minkä vuoksi se olisi suhteellisuusperiaatteen vastainen. Tässä tapauksessa unionin tuomioistuimella ei ole toimivaltaa korvata omalla arvioinnillaan unionin yleisen tuomioistuimen arviointia. [112]

193. Vaikka Arevan neljättä valitusperustetta tulkittaisiin edellisessä kohdassa esitetyllä tavalla, edellä 184 kohdassa mainitun unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti se on mielestäni jätettävä tutkimatta. [113]

F *Alstom-konsernin yhtiöiden viides valitusperuste, joka koskee tehokasta oikeussuojaa koskevan oikeuden loukkaamista*

194. Viidennessä valitusperusteessaan Alstom-konsernin yhtiöt väittävät, että unionin yleinen tuomioistuin on valituksenalaisen tuomion 223–230 kohdassa ymmärtänyt väärin oikeutta tehokkaaseen oikeussuojaan koskevan perusteen sisällön ja jättänyt näin ollen vastaamatta sille esitettyyn perusteeseen. Valituksenalaisessa tuomiossa unionin yleinen tuomioistuin on keskittynyt tuomioistuinvalvontaa koskevaan vaatimukseen ja erityisesti siihen, että Alstomilla ja Areva T&D SA:lla oli ollut oikeus saattaa päätös tuomioistuinvalvontaan käyttämällä tehokkaasti oikeussuojakeinoja, vaikka todellisuudessa unionin yleisessä tuomioistuimessa esitetty peruste koski kanteen nostamista koskevaa vapautta, jota oli rajoitettu Alstomin ja Areva T&D SA:n yhteisvastuullisen maksuvelvoitteen asettamisella, minkä vuoksi niiden oikeudelliset asemat olivat prosessuaalisesti sidoksissa toisiinsa.

195. Valituksenalaisen tuomion 223–230 kohdasta ilmenee, että unionin yleinen tuomioistuin ei ole mitenkään jättänyt huomiotta Alstomin perusteluja vaan se on vastannut täysin sen sille esittämään perusteeseen.

196. Tuotuaan kyseisen tuomion 224–227 kohdassa esille asian kannalta merkityksellisen oikeuskäytännön unionin yleinen tuomioistuin katsoi perustellusti, että sillä, että komissio oli määrännyt Alstomille ja Areva T&D SA:lle yhteisvastuullisesti maksettavan sakon, ei loukattu kummankaan yhtiön oikeutta riidanalaisen päätöksen adressaattina saattaa tämä päätös tuomioistuinvalvontaan käyttämällä tehokkaasti unionin oikeudessa taattuja oikeussuojakeinoja.

197. Se, että Areva T&D SA:n nostaessa kanteen Alstomin täytyi toimia samoin välttääkseen joutumasta maksamaan sakon kokonaisuudessaan ja päinvastoin, on todellisuudessa vain automaattista seurausta sakon yhteisvastuullisesta määräämisestä, joka oli tässä tapauksessa perusteltua Alstomin ja Areva T&D SA:n osalta edellä 41 kohdassa mainituista syistä. Tällä seurauksella on varmasti vaikutusta eri yhteisvastuullisten velallisten toimintastrategiaan, mutta se ei merkitse sitä, että oikeutta tehokkaaseen oikeussuojaan olisi loukattu.

112 — Em. asia Quinn Barlo ym. v. komissio, tuomion 60 kohta.

113 — Ibid.

198. Kullakin yhteisvelallisella säilyy nimittäin oikeus ja mahdollisuus kanteen nostamiseen, ja näin sekä Alstom että Areva T&D SA ovat tehneetkin. Jos yhteisvastuullinen velallinen ei nosta kannetta, se ottaa toki riskin siitä, että se joutuu maksamaan sakon kokonaisuudessaan, vaikka unionin yleisen tuomioistuimen olisi kumottava päätös yhteisvastuullisesti maksettavan sakon määräämisestä toisen yhteisvelallisen nostaman kanteen seurauksena. Oikeuskäytännössä on yhtäältä katsottu, että jos se, jolle tietty päätös on osoitettu, päättää nostaa tästä päätöksestä kumoamiskanteen, unionin tuomioistuinten käsiteltäväksi on saatettu vain ne päätöksen osat, jotka koskevat tätä adressaattia, ja osat, jotka koskevat muita adressaatteja ja joita ei ole riitautettu, eivät ole sen asian kohteena, joka on saatettu unionin tuomioistuinten ratkaistavaksi, ja toisaalta, että näin ollen kumoamistuomiossa esitetyn perustelun oikeusvoima ei voi ulottua niiden henkilöiden tilanteeseen, jotka eivät ole olleet asianosaisina oikeudenkäynnissä ja joihin nähden tuomiossa ei siis ole voitu ratkaista mitään. [114]

199. Unionin yleinen tuomioistuin ei siis ole mitenkään erehtynyt Alstomin sille esittämän tehokasta oikeussuojaa koskevan oikeuden loukkaamista koskevan perusteen sisällöstä, kun se on valituksenalaisen tuomion 230 kohdassa päätellyt, ettei voitu katsoa, että riidanalaisella päätöksellä, jossa Alstomin ja Areva T&D SA:n maksettavaksi määrättiin yhteisvastuullisesti sakko, olisi loukattu periaatetta, joka koskee oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin.

200. Näin ollen Alstomin viides valitusperuste on mielestäni hylättävä.

G *Johtopäätös valitusten tarkastelusta*

201. Kaiken edellä esitetyn perusteella mielestäni Arevan toinen ja kolmas valitusperuste sekä Alstom-konsernin yhtiöiden neljäs valitusperuste on hyväksyttävä ja näin ollen valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 3 kohdan toisen luetelmakohdan mukainen sakko on kumottava.

202. Muilta osin valitukset on mielestäni hylättävä.

IV Kumoamiskanteet ja sakon määrän määrittäminen

A *Kumoamiskanteet*

203. Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännön 61 artiklan ensimmäisessä kohdassa määrätään, että jos muutoksenhaku todetaan aiheelliseksi ja unionin tuomioistuin kumoaa unionin yleisen tuomioistuimen päätöksen, se voi joko itse ratkaista asian lopullisesti, jos asia on ratkaisukelpoinen, tai palauttaa asian unionin yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

204. Nyt käsiteltävässä tapauksessa asia on mielestäni ratkaisukelpoinen.

205. Valitusten tarkastelussa ei ole kyseenalaistettu valittajien vastuuta riidanalaisessa päätöksessä todetusta ja unionin yleisen tuomioistuimen valituksenalaisessa tuomiossa vahvistamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta. Ainoastaan sakko, sellaisena kuin siitä on määrätty valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 3 kohdan toisessa luetelmakohdassa, on mielestäni kumottava niiden virheiden vuoksi, jotka koskevat yhteisvastuuta koskevien sääntöjen soveltamista ja jotka ovat johtaneet oikeudenloukkauksiin.

114 — Asia C-310/97 P, komissio v. AssiDomän Kraft Products ym., tuomio 14.9.1999 (Kok., s. I-5363, 53–55 kohta). Ks. näiden periaatteiden soveltamisesta yksittäistapauksessa em. asia komissio v. Tomkins, tuomion 43 ja 47 kohta.

206. Riidanalaisen päätöksen ja erityisesti sen 2 artiklan c alakohdan mukainen yhteisvastuujärjestelmä on sama kuin se, josta on määrätty valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman 3 kohdan toisessa luetelmakohdassa, jossa se on pysytetty voimassa. Tästä seuraa, että samat oikeudenloukkaukset, joiden vuoksi olen edellä 96–174 kohdassa esittämässäni tarkastelussa päätynyt ehdottamaan valituksenalaisen tuomion tuomiolauselman kyseisen kohdan kumoamista, esiintyvät myös suhteessa sakkoon, sellaisena kuin se on määritetty riidanalaisessa päätöksessä. Näissä olosuhteissa katson, että asiassa on syytä kumota myös riidanalaisen päätöksen 2 artiklan c alakohta, kuten valittajat vaativat unionin yleisessä tuomioistuimessa.

B *Sakon määrän määrittäminen*

207. Ehdottamastani riidanalaisen päätöksen 2 artiklan c alakohdan osittaisesta kumoamisesta seuraa, että mainitussa päätöksessä määrätty sakko on ratkaistava uudestaan. Unionin tuomioistuimella on perussäännön 61 artiklan ensimmäisen kohdan mukaan oikeus ottaa asia ratkaistavakseen, ja sillä on tältä osin täysi harkintavalta, sellaisena kuin siitä määrätään SEUT 261 artiklassa luettuna yhdessä asetuksen (EY) N:o 1/2003 [115] 31 artiklan kanssa. Se voi siis vapaan harkintavaltansa perusteella laskea sakon määrän uudestaan. [116]

208. Näissä olosuhteissa on todettava, että Alstom Grid SAS:lle määrätyn 48 195 000 euron sakon määrää, sellaisena kuin unionin yleinen tuomioistuin on vahvistanut sen valituksenalaisessa tuomiossa, ei ole kyseenalaistettu niissä perusteissa ja väitteissä, joiden hyväksymistä olen ehdottanut unionin tuomioistuimelle. Tämä määrä pysyy siten muuttumattomana.

209. Edellä 135 kohdassa ja sitä seuraavissa kohdissa esitetystä sitä vastoin seuraa, että nyt käsiteltävän kaltaisessa tapauksessa, jossa kahta peräkkäistä emoyhtiötä, jotka on velvoitettu sakon maksamiseen yksinomaan täysin tytäryhtiön vastuuseen perustuvan vastuun perusteella, yhdistävät yhteisvastuusiteet (entiseen ja uuteen) tytäryhtiöönsä, emoyhtiöiden maksettavaksi määrättyjen määrien yhteenlaskettu summa ei voi ylittää tytäryhtiön maksettavaksi määrättyä määrää. Lisäksi emoyhtiöiden on voitava tietää yksiselitteisesti määrä, joka niiden on suoritettava ajanjaksolta, jolta niiden katsotaan olevan yhteisvastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta tytäryhtiönsä kanssa.

210. Koska tytäryhtiölle eli Alstom Grid SAS:lle määrätyn sakon määräksi on vahvistettu 48 195 000 euroa, on näin ollen määritettävä tästä määrästä kaksi osuutta, josta kumpikin emoyhtiö on yhteisvastuussa sen kanssa.

211. Mielestäni merkityksellinen kriteeri sakon jakamiseksi kahden emoyhtiön välillä voi olla kummankin tässä tytäryhtiössä käyttämän ratkaisevan vaikutusvallan kesto. Tämä ei varmasti ole ainoa ajateltavissa oleva kriteeri. Käsiteltävän asian olosuhteissa se on kuitenkin mielestäni asianmukainen kriteeri, jolla voidaan varmistaa tietty oikeasuhteisuus tässä osuuksien määrittämisessä.

212. Asiakirja-aineiston mukaan Alstom on käyttänyt ratkaisevaa vaikutusvaltaa Alstom T&D SA:ssa ajanjaksona 7.12.1992–8.1.2004, eli 11 vuoden ja yhden kuukauden ajan.

213. Areva SA ja Areva T&D Holding SA ovat käyttäneet ratkaisevaa vaikutusvaltaa Areva T&D SA:ssa ja Areva T&D AG:ssa [117] neljän kuukauden ajan, eli ajanjaksona 9.1.–11.5.2004.

115 — [EY 81] ja [EY 82] artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annettu neuvoston asetus (EYVL 2003, L 1, s. 1).

116 — Ks. em. asia komissio v. Verhuizingen Coppens, tuomion 79 kohta. Ks. myös asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999 (Kok., s. I-4125, 218 kohta); asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998 (Kok., s. I-8417, 141 ja 142 kohta); asia C-280/98 P, Weig v. komissio, tuomio 16.11.2000 (Kok., s. I-9757, 83 kohta) ja asia C-167/04 P, JCB Service v. komissio, tuomio 21.9.2006 (Kok., s. I-8935, 244 kohta).

117 — Areva T&D AG:n osalta riidanalaisen päätöksen 21 perustelukappaleesta ilmenee, että se oli erillisyhtiö, joka oli perustettu helpottamaan Alstomin sähkön siirto- ja jakelutoiminnan siirtämistä Arevalle. Se osallistui suoraan kilpailusääntöjen rikkomiseen 22.12.2003 – jolloin kyseinen toiminta siirrettiin sille – ja kilpailusääntöjen rikkomisen päättymisen eli 11.5.2004 välisen ajanjakson ajan.

214. Tästä seuraa, että sovellettaessa 211 kohdassa mainittua kriteeriä Alstomin pitäisi katsoa olevan yhteisvastuussa Alstom Grid SAS:n kanssa 46 787 847 eurosta ja Arevan, T&D Holding SA:n ja Alstom Grid AG:n pitäisi katsoa olevan yhteisvastuussa Alstom Grid SAS:n kanssa 1 407 153 eurosta. [118]

C Arevan osuuden määrittäminen

215. Mikäli unionin tuomioistuin yhtyy ehdottamaani yhteisvastuuta koskevia sääntöjä koskevaan tulkintaan – jonka mukaan asetettaessa yhteisvastuuseen oikeussubjektit, jotka muodostivat yhden taloudellisen kokonaisuuden kilpailusääntöjen rikkomisajankohtana mutta jotka eivät enää seuraamuksen määräämishetkellä kuuluneet samaan taloudelliseen kokonaisuuteen, on tarpeen määrittää, mistä sakon osuudesta oikeussubjektin, jolla ei ole enää sellaisia yhteyksiä, jotka oikeuttaisivat sen sisällyttämisen taloudelliseen kokonaisuuteen, on vastattava keskinäisissä suhteissaan muiden yhteisvelallisten kanssa [119] -, on vielä määritettävä konkreettisesti niiden oikeussubjektien osuudet sakosta, jotka on tässä velvoitettu maksamaan sakko yhteisvastuullisesti mutta jotka eivät enää kuulu yhteen taloudelliseen yksikköön.

216. Minulla on ollut jo tilaisuus todeta, että koska täysi harkintavalta merkitsee, että unionin tuomioistuimet voivat pelkän laillisuusvalvonnan lisäksi muuttaa kanteen kohteena olevaa toimea eli korvata komission arvioinnin omallaan, [120] nämä tuomioistuimet voivat käyttää tätä harkintavaltaa sen toimivallan rajoissa, joka komissiolle on perussopimuksilla annettu. Edellisessä kohdassa mainitussa tapauksessa unionin tuomioistuimilla on siten mielestäni oikeus täyttä harkintavaltaansa käyttäen määrittää sakon osuudet niille yhteisvastuullisesti tuomituille oikeussubjekteille, jotka eivät enää kuulu kilpailusääntöjä rikkoneeseen yhteen taloudelliseen yksikköön. [121] Olen myös jo tuonut esille, että unionin tuomioistuimilla on täyden harkintavaltansa nojalla oikeus ottaa huomioon ”kaikki tosiseikat”, mukaan luettuina niiden käsiteltävänä olevan riidanalaisen päätöksen jälkeiset tosiseikat. [122]

217. Asiakirja-aineiston mukaan Alstomin sähkön siirto- ja jakelutoiminnan siirryttyä Arevalle Alstom Grid SAS:sta ja Arevan kahdesta muusta entisestä tytäryhtiöstä (eli T&D Holding SA:sta ja Alstom Grid AG:stä) on tullut jälleen Alstomin tytäryhtiöitä.

218. Tästä seuraa, että käsiteltävässä asiassa kilpailusääntöjen rikkomisen ajankohtana Areva muodosti yhden taloudellisen yksikön niiden entisten tytäryhtiöidensä kanssa, joiden kanssa sen on päätetty olevan yhteisvastuussa ja joiden kanssa se ei kuitenkaan seuraamuksen muuttamishetkellä kuulunut enää yhteen taloudelliseen yksikköön. Siten asiassa on määritettävä osuus, joka Arevan on suoritettava sille yhteisvastuullisesti entisten tytäryhtiöidensä kanssa määrätystä sakosta.

219. Edellä mainituissa yhdistetyissä asioissa komissio vastaan Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 87 kohdassa mainitsin tiettyjä olosuhteita, jotka komissio on itsekin tuonut esille ja jotka koskevat emoyhtiön ja tytäryhtiön välisiä yhteyksiä, joilla ei lähtökohtaisesti voida sulkea pois ratkaisevan vaikutusvallan käyttöä mutta jotka voidaan ottaa huomioon emoyhtiön ja tytäryhtiön välistä suhteellista syyllisyysastetta määritettäessä ja siten sakon yhteisvastuullisten velallisten keskinäisiä suhteita määritettäessä. Näitä komission mainitsemia seikkoja, joita ei voida mielestäni luetella tyhjentävästi ja sitovasti, ovat se, ettei emoyhtiö ole suoranaisesti osallistunut rikkomiseen,

118 — Alstom Grid SAS:n osallistuminen kartelliin oli kestänyt kaikkiaan 11 vuotta ja 5 kuukautta, eli 137 kuukautta, joista 133 kuukautta Alstomin ratkaisevan vaikutusvallan alaisuudessa ja 4 kuukautta Arevan vaikutusvallan alaisuudessa, mistä seuraa 46 787 847 euron sakko Alstomille (eli 48 195 000/137 x 133) ja 1 407 153 euron sakko Arevalle ja sen entisille tytäryhtiöille (eli 48 195 000/137 x 4).

119 — Ks. edellä 160 kohta ja sitä seuraavat kohdat sekä viittaukset em. yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamaani ratkaisuehdotukseen.

120 — Ks. em. asiassa komissio v. Tomkins 19.7.2012 antamani ratkaisuehdotuksen 38 kohta.

121 — Ks. em yhdistetyissä asioissa komissio v. Siemens Österreich ym. antamani ratkaisuehdotuksen 93–95 kohta.

122 — Ks. em. asiassa komissio v. Tomkins 19.7.2012 antamani ratkaisuehdotuksen 38 ja 43 kohta.

emoyhtiön toimiminen tai etujen aste rikkomisen kohteena olleella alalla ja se, ettei se ole ollut tietoinen rikkomisesta. Samassa ratkaisuehdotuksessa toin myös esille, että samoin kuin seuraamuksen määräämisessä, kussakin yksittäistapauksessa huomioon otettavien seikkojen merkityksen arvioimiseksi on tunnustettava tietty harkintavalta.

220. Prosessiekonomia puhuu kuitenkin sen puolesta, että unionin tuomioistuin ratkaisee asian lopullisesti itse silloin, kun asiakirja-aineisto on kattava, kaikki tarvittavat tiedot ovat käytettävissä ja asianosaiset ovat voineet esittää huomautuksia kaikista ratkaisevista näkökannoista. [123]

221. Käsiteltävässä asiassa asiakirja-aineistoon sisältyy tiettyjä tietoja, jotka voitaisiin ottaa huomioon Arevan suhteellista syyllisyysastetta määritettäessä. [124] Näiden seikkojen tarkastelun perusteella unionin tuomioistuin voisi itse ratkaista lopullisesti Arevalle määrättävän sakon osuuden. Tässä menettelyn vaiheessa asianomaisilla yhtiöillä ei kuitenkaan ole ollut tilaisuutta esittää tältä osin huomautuksiaan. Jos unionin tuomioistuin yhtyisi ehdottamaani tulkintaan yhteisvastuuta koskevista säännöistä ja katsoisi, että sillä on riittävästi tietoa Arevan osuuden määrittämiseksi, mielestäni asianomaisia yhtiöitä olisi näissä olosuhteissa kuultava tästä asiasta.

222. Jos unionin tuomioistuin sen sijaan joka tapauksessa katsoisi, ettei sillä ole Arevan osuuden määrittämiseksi tarvittavia tietoja, mielestäni komission pitäisi määrittää konkreettisesti tämä osuus noudattamalla velvollisuuttaan toteuttaa unionin tuomioistuimen tuomion täytäntöön panemiseksi tarvittavat toimenpiteet SEUT 266 artiklan mukaisesti.

V Oikeudenkäyntikulut

223. Unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 184 artiklan 2 kohdassa määrätään, että jos valitus hyväksytään ja unionin tuomioistuin itse ratkaisee riidan lopullisesti, se tekee ratkaisun oikeudenkäyntikuluista.

224. Saman työjärjestyksen 138 artiklan 1 kohdan mukaan, jota sovelletaan valituksen käsittelyyn työjärjestyksen 184 artiklan 1 kohdan nojalla, asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Työjärjestyksen 138 artiklan 3 kohdassa täsmennetään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, kukin asianosainen vastaa omista kuluistaan. Saman määräyksen mukaan unionin tuomioistuin voi kuitenkin päättää, että asianosainen vastaa omien kulujensa lisäksi osasta toisen asianosaisen kuluja, jos tämä on perusteltua asiassa ilmenneiden seikkojen vuoksi.

225. Käsiteltävässä asiassa ehdotan, että Arevan ja Alstom-konsernin yhtiöiden valitukset hyväksytään yhteisvastuuta koskevien sääntöjen soveltamisen osalta ja hylätään muilta osin. Ehdottamani ratkaisun mukaan Areva ja Alstom-konsernin yhtiöt ovat kuitenkin pääasiallisesti voittaneet asian unionin tuomioistuimessa.

226. Asian olosuhteiden vuoksi katson, että komission on vastattava omista oikeudenkäyntikuluistaan molemmissa oikeusasteissa, minkä lisäksi se on velvoitettava korvaamaan yksi kolmasosa Arevan ja Alstom-konsernin yhtiöiden oikeudenkäyntikuluista kyseisissä oikeusasteissa. Areva ja Alstom-konsernin yhtiöt vastaavat kahdesta kolmasosasta omia oikeudenkäyntikulujaan molemmissa oikeusasteissa.

123 — Ks. julkisasiamies Kokottin em. asiassa komissio v. Verhuizingen Coppens antaman ratkaisuehdotuksen 44 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen.

124 — Asiakirja-aineistosta ilmenee, että Arevalla ei ollut intressejä kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olleella alalla ennen kuin Alstom hankki tytäryhtiönsä ja että sillä ei ole enää intressejä tällä alalla, koska se on myynyt kaiken toimintansa sähkön siirto- ja jakelualalla (ks. tämän ratkaisuehdotuksen 6 kohta). Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee myös, että se ei ole osallistunut suoraan kartellin kokouksiin kyseessä olevana ajanjaksona. Se oli kuitenkin konsernin johdossa oleva emoyhtiö.

VI Ratkaisuehdotus

227. Edellä esitetyn perusteella ehdotan, että unionin tuomioistuin ratkaisee asiat seuraavasti:

1) Unionin yleisen tuomioistuimen yhdistetyissä asioissa T-117/07 ja T-121/07, Areva ym. vastaan komissio, 3.3.2011 antaman tuomion tuomiolauselman 3 kohdan toinen luetelmakohta kumotaan.

2) Valitukset hylätään muilta osin.

3) EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kytkinlaitteet) 24.1.2007 tehdyn komission päätöksen K(2006) 6762 lopullinen 2 artiklan c alakohta kumotaan.

4) Päätöksen K(2006) 6762 lopullinen 1 artiklan b–f alakohdassa todetuista rikkomisista Alstom Grid SAS velvoitetaan maksamaan Alstom SA:lle määrätty 10 327 500 euron sakko, minkä lisäksi Alstom Grid SAS:lle määrätään 48 195 000 euron sakko, josta sen on maksettava 46 787 847 euroa yhteisvastuullisesti Alstom SA:n ja 1 407 153 euroa yhteisvastuullisesti Areva SA:n, T&D Holding SA:n ja Alstom Grid AG:n kanssa.

5) Euroopan komissio vastaa sekä ensimmäisessä oikeusasteessa käytyyn menettelyyn että muutoksenhakumenettelyyn liittyvistä omista oikeudenkäyntikuluistaan, ja se velvoitetaan korvaamaan yksi kolmasosa Areva SA:n, Alstom SA:n, T&D Holding SA:n, Alstom Grid SAS:n ja Alstom Grid AG:n sekä ensimmäisessä oikeusasteessa käytyyn menettelyyn että muutoksenhakumenettelyyn liittyvistä oikeudenkäyntikuluista.

6) Areva SA, Alstom SA, T&D Holding SA, Alstom Grid SAS ja Alstom Grid AG vastaavat kahdesta kolmasosasta sekä ensimmäisessä oikeusasteessa käytyyn menettelyyn että muutoksenhakumenettelyyn liittyvistä omista oikeudenkäyntikuluistaan.